

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

Překlad dětské literatury:

Komentovaný překlad vybraných částí z knihy *Vremja vseгда chorošeje*

Translation of Children's Literature:

**Annotated Translation of Selected Parts from the Book *Vremya Vsegda
Khoroshee***

Diplomová práce

VYPRACOVALA: Bc. Lucie Ušiaková

VEDOUCÍ PRÁCE: Mgr. Martina Pálušová, Ph.D.

2018

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 11. 04. 2018

podpis

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla co nejsrdečněji poděkovat své vedoucí práce Mgr. Martině Pálušové, Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky, důležité poznatky a vstřícný přístup při konzultacích a vedení mé diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	- 1 -
1. DĚTSKÁ LITERATURA	- 3 -
1.1. Definice a funkce dětské literatury	- 3 -
1.2. Žánry dětské literatury	- 4 -
1.3. Specifika dětské literatury	- 6 -
1.4. Literatura pro mládež.....	- 8 -
1.5. Současná dětská literatura v Rusku od 90. let 20. století.....	- 9 -
2. PŘEKLAD DĚTSKÉ LITERATURY	- 12 -
2.1. Rozdíly mezi literaturou a překladem pro děti a dospělé	- 14 -
3. AUTOŘI ORIGINÁLU	- 16 -
4. POPIS KNIHY <i>VREMJA VSEGDA CHOROŠEJE</i>	- 17 -
5. PŘEKLAD VYBRANÉ ČÁSTI KNIHY <i>VREMJA VSEGDA CHOROŠEJE</i>	- 19 -
6. ANALÝZA VYBRANÝCH PŘEKLADATELSKÝCH ŘEŠENÍ	- 44 -
6.1. PŘEKLAD TITULU	- 44 -
6.2. PŘEKLAD A PŘENOS KULTURNÍCH SPECIFIK	- 45 -
6.2.1. Překlad antroponym.....	- 47 -
6.2.2. Překlad oslovení a patronymik	- 49 -
6.2.3. Problematika bezekvivalentního lexika	- 50 -
6.3. LEXIKÁLNÍ STRÁNKA PŘEKLADU.....	- 52 -
6.3.1. Problematika spisovnosti a nespisovnosti jazyka v ruštině a češtině	- 54 -
6.3.2. Překlad frazeologismů	- 56 -
6.3.3. Slovní hříčky.....	- 59 -
6.3.4. Zdvojení a opakování slov.....	- 61 -
ZÁVĚR	- 63 -
PE3IOME	- 66 -
BIBLIOGRAFIE	- 75 -
Knižní zdroje	- 75 -
Elektronické zdroje	- 77 -
Slovníky a příručky.....	- 78 -
PŘÍLOHY	- 80 -
Příloha č. 1 originální text	- 80 -
Příloha č. 2 obálka knihy	- 105 -
Příloha č. 3 fotografie Žvalemského a Pasternakové.....	- 106 -
ANOTACE	- 107 -
ANNOTATION	- 108 -

ÚVOD

Počátky překladatelství se vztahují již k době starověkého Říma, kde se začaly objevovat první myšlenky o překladu. Problematice převodu se neméně věnoval i Jan Hus, zabývající se překladem humanistických textů, ovšem translatologie se jako vědecká disciplína začala formovat později. Od 2. pol. 20. století se začínají objevovat teoretické práce upozorňující na to, že překlad není jen mechanický převod z jednoho jazyka do druhého (Levý, 2012, s. 22-23). Vznikají školy, které se translatologii věnují, a postupně se utváří pohledy odborníků na to, jak má cílový text vypadat. Vědci zkoumají také jednotlivé oblasti umělecké literatury, mezi něž spadá i překlad dětské literatury.

Uměleckému překladu dětské literatury zprvu odborníci nevěnovali tolik pozornosti a do dnešní doby vedou spory o tom, jestli ho lze vymezit jako samostatnou disciplínu. Nicméně role překládání dětské literatury se dostává do popředí a na univerzitách po celém světě se konají kurzy a přednášky na dané téma. Nutno podotknout, že překládání dětské literatury se značně liší od převodu knih pro dospělé čtenáře, protože literatura pro děti vykazuje odlišné specifické prvky. Z tohoto důvodu je potřeba tato vlastní pravidla během translatologického procesu zohlednit.

Předkládaná diplomová práce přibližuje právě oblast dětské literatury. Tématem práce je překlad současného literárního díla pro děti z ruštiny do češtiny. Dané téma jsme si zvolili z toho důvodu, že ruskojazyčná literatura se po roce 1989 téměř nepřekládala, přičemž opomíjeným žánrem se stala i moderní ruská literatura pro mládež. K překladu jsme vybrali knihu Andreje Žvlevského a Jevgenijy Pasternakové *Vremja vseгда chorošeje*. S ohledem na požadovaný rozsah práce je nepravděpodobné, že bychom dílo přeložili celé, protože originální kniha má 240 stran. Z tohoto důvodu předpokládáme, že si vybereme pouze určité kapitoly.

Hlavním cílem předkládané diplomové práce je vytvořit adekvátní překlad současného ruského díla pro mládež a vytyčit hlavní problémy při překládání knih pro děti. Zaměříme se na vyhotovení takového překladu, který by do největší míry působil na cílového čtenáře stejným způsobem, jako působí originál na ruského recipienta. Pokud by byl překlad zdařilý, mohl by být později představen široké veřejnosti, čímž by došlo k rozšíření ruskojazyčné dětské literatury mezi české čtenáře. Dále si klademe za cíl rozšířit povědomí o ruské dětské literatuře a jejím překladu. S ohledem na rozsah práce pravděpodobně nebudeme všechna specifika dětské literatury vysvětlovat dopodrobna,

ale zaměříme se na zachycení uceleného pohledu na tuto problematiku. Zároveň je pro nás důležité vytyčit hlavní rozdíly mezi literaturou a překladem pro děti a pro dospělé.

Práce je pomyslně rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Úvodní část nastíní dětskou literaturu s ohledem na její funkce, žánry a specifika. Vzhledem k tomu, že cílovou skupinou zvoleného literárního díla *Vremja vseгда chorošeje* jsou starší děti, je představena také literatura pro mládež. Kniha spadá do kategorie moderní ruské literatury pro mládež, a proto se neméně důležitým jeví vytyčení základní charakteristiky současné dětské literatury v Rusku a jejího vývoje od 2. pol. 20. stol. Následovat bude kapitola věnovaná problematice překládání dětské literatury, která čtenáře obeznámí s hlavními rozdíly mezi literaturou a překladem pro děti a dospělé. Poslední část teoretické práce uzavře základní charakteristika spisovatelů Žvalevského a Pasternakové a jejich díla *Vremja vseгда chorošeje*.

V praktické části diplomové práce představíme vlastní překlad vybraných kapitol z uvedeného literárního díla a významnou součástí bude analýza vybraných překladatelských řešení. Podrobněji se budeme věnovat takovým problematickým řešením, která zhodnotí charakteristické rysy dětské literatury a zároveň by mohla usnadnit práci začínajícím překladatelům. Jedná se zejména o překlad a přenos kulturních specifik a lexikální stránku překladu.

V souvislosti s tím, že hlavním tématem je překlad uměleckého díla do češtiny, je práce vypracována v českém jazyce. Veškeré cizojazyčné citace jsou přeloženy do češtiny a slovní spojení či úryvky v azbuce jsou přepsány do latinky, a to buď přímo v textu nebo formou poznámky pod čarou. Tímto způsobem je diplomová práce po formální stránce sjednocená a přístupná pro jakéhokoliv českého zájemce o ruskou dětskou literaturu.

1. DĚTSKÁ LITERATURA

1.1. DEFINICE A FUNKCE DĚTSKÉ LITERATURY

Slovník literární teorie (Vlašín, 1984, s. 208) definuje literaturu pro děti a mládež jako **součást umělecké literatury**, která je zaměřena na **čtenáře od 3 do 15 let**. Dětská literatura se tedy vyznačuje věkově omezeným čtenářem a charakteristickými žánry.¹ Za hlavní úkoly dětské literatury odborníci považují rozvoj fantazie, obohacení o nové kulturní aspekty, rozšiřování slovní zásoby a vytyčení mravních a estetických hodnot.

Pod pojmem dětská literatura si představíme zejména knihy pro děti, ale pedagog a odborník na dětskou literaturu Jaroslav Toman (1992, s. 47) upozorňuje na fakt, že do této kategorie spadají i literární díla původně určená pro dospělé, která mají rovněž přepracovaná vydání pro děti nebo mládež. Z nejznámějších příkladů lze uvést knihy *Robinson Crusoe*, *Don Quijote de la Mancha* nebo *Gulliverovy cesty*, mimo jiné byly také převedeny ruské pohádky od A. S. Puškina.

Pedagog české literatury Josef Peterka (2007, s. 275) zase připomíná, že pojem literatury pro děti a mládež je komplexní a skrývá se pod ním nejen práce specializovaného autora, ale také ilustrátora a nakladatele. Mnohdy bývají knihy také zpracovány do filmové či televizní podoby.

Funkce dětské literatury jsou různorodé a finská překladatelka Riitta Oittinen (2000, s. 63) ve své knize *Translating for Children* uvádí, že děti čtou knihy především kvůli estetickému prožitku a pobavení. Autorka tlumočí myšlenku německého vědce Klause Doderera, který estetickou funkci dětské literatury považuje za nejdůležitější, nicméně dětská literatura vykazuje mnoho dalších funkcí.

Toman (1992, s. 9-10) uvádí tři základní funkce, které by dětské knihy měly splňovat, jedná se tedy o úlohu:

- estetickou [vliv na čtenářovo psychiku, představivost a fantazii],
- poznávací [seznámení s reáliemi],
- výchovnou [vliv autorovo ideových postojů].

¹ viz kapitola 1.2. Žánry dětské literatury

Literární teoretici a pedagogové Dagmar Mocná a Josef Peterka (2004, s. 361) sestavili ve své publikaci následující funkce literatury pro děti a mládež:

- didaktická [rozvoj emocí a vývoj dítěte],
- poznávací [prohloubení znalostí a vědomostí],
- imaginativní [rozvoj představivosti a fantazie].

Překladatelka dětské literatury Riitta Oittinen (2000, s. 65) tento výčet doplňuje o další funkce:

- zábavná,
- informativní,
- terapeutická.

Z uvedeného výčtu je tedy zřejmé, že dětská literatura vykazuje mnoho úloh, ale aby všechny uvedené funkce splnily svůj účel, musí kniha být především zábavného charakteru. Literatura pro děti a mládež se potýká s poměrně těžkým úkolem, protože nesmí dítě zklamat a utlumit tím jeho zvědavost, naopak by ji měla rozvíjet a prohlubovat (Chaloupka, 1989b, s. 104).

1.2. ŽÁNRY DĚTSKÉ LITERATURY

Podle spisovatele a literárního kritika Otakara Chaloupky (1989b, s. 52) je termín literatura pro děti a mládež obsáhlý prezentující spoustu žánrů i směrů, mezi kterými jsou patrné veliké rozdíly, a jediným jejich spojením může být leckdy jen samotný název. Dodává, že ani spisovatelé se nezaměřují na všechny žánry, ale jen na určité z nich.

Pedagožka Olga Vraštilová (2014, s. 24-26) čtenáře seznamuje s pěti hlavními kategoriemi podle *The World Book Encyclopedia*:

- **Poezie**

Mezi **poezií** řadí zejména říkadla a básničky, kde cílovou skupinu představují malé děti. Nejvýraznější roli zde zastupuje zvuková stránka jazyka, tedy rytmus, intonace, melodie a další různorodé hry se zvuky, které apelují na paměť dítěte.

- **Lidová slovesnost**

Lidovou slovesností míní pohádku, kterou dále dělí na lidovou a autorskou. Mezi charakteristické rysy pohádek patří přímá charakteristika postav, opakující se situace, magie čísel, mravnost, boj dobra se zlem. V pohádkách

často figuruje i smrt, což představuje tabuizované téma.² Pojem lidová slovesnost ale zahrnuje i lidové příběhy, mýty, eposy, balady a bajky. Vzhledem k tomu, že se pohádky zvěčnily až po vynálezu knihtisku, bývají autoři neznámí.

- **Beletrie**

Do beletrie spadá mnoho žánrů, jako jsou fantazijní příběhy, dobrodružné příběhy, příběhy o zvířatech, příběhy o životech lidí v jiných zemích, historické fikce, tajuplné a detektivní příběhy, příběhy science fiction a příběhy se zaměřením na sociální a osobní problematiku.

- **Biografie**

Biografie seznamuje dítě s významnými osobnostmi, má tedy převážně funkci naučnou.

- **Informační literatura**

Informační literatura pak mísí poznatky z vědy a techniky, umění nebo historie.

Literární teoretička a překladatelka Miroslava Genčiová (1984, s. 14-15) přichází s žánrovým rozdělením podle historického vývoje, vymezuje následující 3 skupiny:

- **Žánry určené výhradně pro děti**

Tzv. intencionální díla (Mocná a Peterka, 2004, s. 361).

Jedná se o říkadla, ukolébavky, básničky.

- **Žánry určené pro dospělé, které přešly do dětské literatury**

Tzv. neintencionální díla (Mocná a Peterka, 2004, s. 361).

Mohou to být různé pohádky či balady. V ruské literatuře se vyskytla řada takových děl, mezi něž se řadí *Vaňka* od A. P. Čechova, *Bílý pudlík* od A. I. Kuprina, *Děda Archip a Ljoňka* od M. Gorkého (Genčiová, 1984, s. 90).

- **Žánry, které se vyskytují jak v literatuře pro dospělé, tak v literatuře pro děti a mládež**

Do této skupiny náleží dobrodružné žánry, populárně naučná literatura a vědeckofantastická próza.

² viz kapitola 2.1. Rozdíly mezi literaturou a překladem pro děti a dospělé

Mocná a Peterka (2004, s. 361) se v díle *Encyklopedie literárních žánrů* zaměřili na rozdělení podle věku dítěte, vytyčují díla pro:

- **předškolní děti [3-6 let]**

Do této skupiny řadí leporela, pořekadla, hádanky, obrázkové knihy, často tu jako hlavní hrdina vystupuje dítě či zvíře.

- **děti mladšího školního věku [6-10 let]**

Zmiňují autorské pohádky, pověsti, rytmické verše či krátké povídky s tematikou přírody či historie.

- **mládež staršího školního věku [11-15 let]**

Mládež si vybírá romány [s dívčím či chlapeckým hrdinou, dobrodružné], komiksy, fantasy knihy, naučnou beletrii či literaturu faktu.

1.3. SPECIFIKA DĚTSKÉ LITERATURY

Z pohledu základního modelu literární komunikace, který se zabývá otázkou autora, díla a čtenáře, vyplývá následující: důraz je kladen spíše na dílo a čtenáře, přičemž autorova pozice zůstává oslabená. Nicméně Chaloupka zastává ten názor, že si dítě přeje v díle cítit autorovo rysy a chce je poznávat nepřímo z toho, co mu autor sděluje (Chaloupka, 1989a, s. 114-116). Autorova kreativita se může projevit díky novým výrazovým postupům v dětské literatuře, mezi které náleží ich-forma, vnitřní monolog, fakta, střídání časových rovin, potlačení pozice vypravěče či zdůraznění pozice hrdinů (Chaloupka, 1989a, s. 101).

Literaturu pro děti a mládež definuje jeden důležitý rys, který lze nazvat paradoxem. Jedná se o tzv. **dvojího adresáta**, mezi kterého se primárně řadí dětské publikum, ale sekundárním příjemcem se stává i dospělý. Problém spočívá v tom, že literaturu pro děti píše a často i čtou dospělí jedinci. Kromě toho, dospělý jedinec dítěti knihu neméně často vybírá, a proto musí dílo zaujmout hlavně jeho. Oittinen (2000, s. 64) přichází s interpretací problematiky **ambivalence** od izraelské profesorky a překladatelky Zohary Shavit, která s tím úzce souvisí: ambivalentní text je flexibilní a nepředvídatelný a skrývá v sobě mimo jiné další možnosti. Do této skupiny řadí právě ta díla, která byla původně napsána pro dospělé, ale stala se zároveň součástí dětské literatury.

Co se týká stylistiky, dominuje zde vyprávěcí postup, přičemž autoři dávají přednost jednoduchosti. Podle Vraštilové (2004, s. 16) volí jednodušší a konkrétnější jazyk, přímočařejší dějové line a postavy věkově blízké cílovému čtenáři. Britský literární

odborník a pedagog Peter Hunt (2004, s. 167) uvádí následující prvky, které spisovatel používá k tomu, aby dosáhl **prostého vyprávěcího postupu**:

- nekomplikovaná zápletky bez odboček,
- chronologický sled událostí,
- omezený počet postav, které jsou lehce zapamatovatelné [jedná se o hlavní postavy s jistými výrazovými vlastnostmi],
- autoritativní role zkušeného vypravěče [za účelem poučení či vysvětlení],
- stálé a neměnné názory postav.

Hunt (2004, s. 168-169) zároveň dodává, že v současnosti pozoruje vzrůstající tendenci spisovatelů dětské literatury, kteří naopak upřednostňují složitější stylistické postupy. V jejich dílech tedy najdeme složitější vyprávěcí postup, více zápletek a komplikovaný časoprostor. I přesto, že podle teoretiků literatury upřednostňují děti chronologický sled událostí, v moderních dětských knihách se často mění časoprostor. Častým jevem je využívání retrospektivy, oproti tomu náhledy do budoucnosti jsou méně běžné.

Dětská kniha by měla posílit empatii dítěte a apelovat na jeho vlastní identifikaci, proto za důležitý znak literatury pro děti a mládež považuje Oittinen (2000, s. 65) emotivnost. Dodává, že emotivnost díla může být dokonce mnohdy důležitější než samotná zápletky, protože se dítě naučí vypořádat se se svými pocity.

Chaloupka (1989a, s. 98-99) uvádí, že z morfologického a syntaktického hlediska se literatura pro děti a mládež vyznačuje především délkou věty, zvýšenou či sníženou četností určitých slovních druhů a slovní zásobou. Text pro malé děti by měl být jasný a přehledný, zatímco v dílech pro starší děti by se mělo objevovat lexikum, které není součástí jejich běžné mluvy a bude rozšiřovat jejich slovní zásobu.

Co se týká jazykové stránky díla, dětská literatura vykazuje **specifické výrazové prostředky**. Literární teoretikové Otakar Chaloupka a Vladimír Nezkusil (1979, s. 65-66) jsou toho názoru, že ze žánrů převládají u dětské literatury pro malé děti říkanky a dominantní postavení má rým a opakování hlásek. Oproti tomu autoři prózy pro starší děti využívají výrazové prostředky typu metafory, metonymie, synekdochy, personifikace, deminutiv či eufemismů.

1.4. LITERATURA PRO MLÁDEŽ

Cílovým čtenářem literatury pro mládež se stává **dospívající**. Začátek období pubescence lze určit přibližně od 11. roku a konec pak připadá na 15. až 16. rok dítěte (srov. 1). Doba dospívání je velmi těžkým obdobím, protože zde figuruje přechod z bezstarostného dětství do světa dospělých. Dospívající dítě konfrontuje s dospělými, zaujímá k nim kritický postoj, nebo si naopak nachází své vzory. Dospívající jedinec se snaží nalézt sám sebe a oporou mu může být právě kniha – z tohoto důvodu je literatura pro mládež mezi spisovateli tak oblíbená. (Genčiová, 1984, s. 120)

Recipientem díla se tedy stává **žák na 2. stupni základní školy**, který by měl být schopný najít určité informace v jednoduchých, autentických materiálech a rozumět krátkým a prostým textům (Vraštilová, 2014, s. 12).

V literatuře pro mládež dominuje povídka a román ze života dětí spolu s dobrodružnou prózou, později dítě upřednostňuje povídku nebo román o dospívání, literaturu faktu a literaturu vědeckofantastickou (Genčiová, 1984, s. 16).

Mezi charakteristické rysy literatury pro dospívající mládež řadí český literární teoretik Josef Hrabák (1977, s. 13) jednodušší syntax a slovní zásobu, přehlednost a rovněž kompoziční schematičnost. Genčiová (1984, s. 121) tento výrok rozšiřuje tím, že nejvhodnější kompozičním postupem se jeví **monologická forma vyprávění**, tj. ich-forma. Autoři mohou prostřednictvím vyprávění samotného hrdiny otevřít určité společenské a mravní otázky.

V literatuře pro dospívající hraje důležitou roli vypravěč, protože skrze něj může čtenář nalézt odpovědi na své otázky, poznat své nitro a vyjasnit si svá stanoviska vůči společnosti. Z tohoto důvodu se autor literatury pro mládež vyhýbá u vypravěče komickým prvkům, a naopak volí intelektuální jazyk. (Genčiová, 1984, s. 125) Dítě totiž nehledá jen rozptýlení, ale také odpovědi na vážnější otázky, vyžaduje po vypravěčovi, aby mu poradil či pomohl (Chaloupka, 1989a, s. 169).

Sovětská literatura pro mládež vykazuje oproti ostatním zemím jisté specifikum – v dílech se sovětskou tematikou lze vycítit autorovu přítomnost. Je to dáno tím, že se autor považuje za představitele socialistické společnosti, cítí se být zodpovědným za osudy svých postav a prostřednictvím jejich charakteru či jednání dává najevo své vlastní názorové či etické postoje. Genčiová uvádí, že „řešení individuálních rozporů mladého hrdiny i jeho problému ve vztahu k prostředí a k lidem, s nimiž je sociálně vázán, se měří etickými normami socialistické společnosti, historickým významem doby i dobou

determinovaným chápáním smyslu lidského života.“ (Genčiová, 1984, s. 122) Nicméně ať už se jedná o literární díla jakékoliv země, individualita autora by se v literatuře pro mládež měla projevovat mnohem méně než v dílech pro malé děti (Chaloupka, 1989a, s. 99).

Podle Chaloupky (1989a, s. 176) by literatura pro mládež měla svému příjemci ukázat život jako celek. Její hlavní úloha spočívá v představení významu dětství, vytyčení hodnot budoucího života a poukázání na návaznost s literaturou pro dospělé.

1.5. SOUČASNÁ DĚTSKÁ LITERATURA V RUSKU OD 90. LET 20. STOLETÍ

Období 90. let 20. století je vzhledem ke změně politického režimu v Ruské federaci **symbolem svobody**. Projevuje se to i v literatuře, kdy se postupně do popředí dostává kromě oficiální literatury i literatura dosud zakázaná – tu představují například díla ruských emigrantů. (Arzamasceva a Nikolajeva, 2007, s. 469) Hranice, které si literatura do této doby vybuodovala, jsou zbořeny a spisovatelé si hledají nové hrdiny, témata či postupy.

Od 90. let se dětská literatura značně přetřansformovala, literární odbornice Svatava Urbanová (2003, s. 119) jmenuje změny ve vizuální podobě, zahrnující zájem o **obrázkové knihy a komiksy**, i změny v racionálním přístupu, představující zálibu v internetu, **encyklopediích**, slovníkách a speciálních obrázkových časopisech. Ruská odbornice na dětskou literaturu Jevgenija Putilova (srov. 2) identifikuje vzrůstající zájem autorů současné dětské literatury o **hororové [Eduard Uspenskij] a detektivní žánry** [S. Machotin, V. Ronyšin, A. Ivanov a A. Ustinova]. V moderních pohádkách vystupují jako hlavní hrdinové převážně chlapi.

Od 2. poloviny 20. století se na trhu objevuje stále větší množství děl, u kterých nelze jednoznačně určit žánr (srov. 3). Dominující postavení vykazuje **pohádková próza s prvky fantastiky**. Putilova (srov. 4) čtenáře seznamuje s faktem, že žánr fantasy se začal v Rusku výrazně vyvíjet od konce 20. století. Za průlomová díla ze zahraniční literatury, která ovlivnila i ruskou tvorbu, považuje sérii *Harryho Pottera* od J. K. Rowlingové, sérii *Letopisů Narnie* od C. S. Lewise a trilogii *Pána prstenů* od J. R. R. Tolkiena. Knihy Rowlingové byly ruskými spisovateli zparodovány či přepracovány, uvedme si některé příklady: *Taňa Grotter i magičeskij kontrabas* od D. Jemeca, *Denis Kotik i Carica krylatych lošaděj* od A. Bojaryšnikova, *Porri Gattěr i kamennyj filosof* od autorů

A. Žvarevskij a I. Myt'ko. Další fantastická díla napsali A. Jegoruškinská *Nastoljaščaja princessa i Broďačij Mostik*, G. Gordijenko *Meždu dvumja mirami*, D. Jemec *Gorod dinozavrov* či A. Ivanov a A. Ustinová *Zvezda čaroděja*.

V 90. letech se v literatuře dostává do popředí literární směr **postmodernismus**, což ovlivňuje i díla dětské literatury. Postmoderní spisovatelé přeprocovávají a parodují známá díla a autoři dětských pohádek se začínají zaměřovat na aluzi. Do skupiny ruských postmoderních spisovatelů dětské literatury se řadí Tamara Krjukova, která transformuje staré řecké mýty, folklorní či zahraniční díla. Za další specifický rys postmodernismu se v literatuře pro děti a mládež považuje slovní hra v podobě různých parodií. Urbanová tento jev vysvětluje jako uvolnění autora, který tím dává najevo svůj protikladný postoj k racionálnímu světu. (Urbanová, 2003, s. 288-289)

Ve 2. polovině 20. století se obnovuje tradice **filozofických pohádek**, které jsou více vrstevnaté a jsou zároveň cílené pro děti i pro dospělé publikum (Arzamasceva a Nikolajeva, 2007, s. 473).

Problematicke dětského čtení se věnuje také spisovatelka dětské literatury a pedagožka Marina Jelkina, která ve svém díle *Statistika detskogo čtěnija* (srov. 5) sepsala statistiku věnovanou právě dětské literatuře a jejím čtenářům. Statistika vyšla na podzim roku 2007, zúčastnili se jí žáci ZŠ ze 37 škol z Moskevské oblasti. Z výzkumu vyplývá, že **90 % dotázaných se věnuje čtení knih s oblibou**, z klasické literatury se objevila jména A. S. Puškina, M. J. Lermontova, I. S. Turgeněva, L. N. Tolstého, M. Gorkého a S. A. Jesenina a v zahraniční literatuře se zalíbení těšili D. Defoe, J. Verne, A. Dumas, J. London a E. A. Poe. Výzkum dále ukázal, že děti v současných knihách **nenachází odraz svých myšlenek a pocitů**: 2-3 respondenti uvedli, že by si rádi v knihách přečetli něco o sobě, svých přátelích či o moderním životě. S oblíbeností určitých témat se to má podle této statistiky následovně:

Fantasy	46 %
Dobrodružné příběhy	43 %
O zvířatech	27 %
Detektivky	22 %
Básně	21 %
O cestování	21 %
Válečné	20 %
Technika a počítače	17 %

Pohádky	15 %
Historie	14 %
Škola a žáci	12 %
Významné osobnosti	12 %

Na základě výzkumu *Rossijskoj knižnoj palaty* z roku 2017 (srov. 6) bylo zjištěno, že nakladatelství dohromady vydalo 13 324 dětských knih, což představuje **21 % z celkové produkce** knižního trhu v Rusku. Z toho 12,28 % zaujímá umělecká literatura pro děti a mládež a 8,81 % náleží populárně-naučné dětské literatuře. *Rossijskaja knižnaja palata* dále uvádí seznam nejoblíbenějších autorů mezi dětmi podle výše nákladu, na prvních deseti příčkách se umístili: K. I. Čukovskij, H. Webbová, I. V. Gurina, E. N. Uspenskij, A. L. Barto, A. S. Puškin, V. A. Stěpanov, C. J. Maršak, F. V. Maljarenko, N. N. Nocov.

2. PŘEKLAD DĚTSKÉ LITERATURY

Překladaře dětské literatury Oittinen (2000, s. 26) charakterizuje jako dospělého jedince, který do překladu promítá i kus svého dětství. Pokračuje s podrobnější charakteristikou překladatele a uvádí, že překladatel by měl být při prvním čtení originálu analytický a všímavý, ale zároveň by měl zůstat vůči textu nezaujatý a nenechat se příliš ovlivnit svými emocemi. Nicméně dodává, že se autorovo emotivní zaujetí projeví během překladatelského procesu i při nejdůslednějším dodržováním těchto postupů, protože překladatel už předtím nabyt jisté zkušenosti s textem. Oittinen se odkazuje na americkou profesorku Louise Rosenblatt, která tento stav definuje jako estetické vnímání díla (Oittinen, 2000, s. 28-29).

Podle lingvistiky a překladatelky Zlaty Kufnerové (1994a, s. 145) je pro překlad pohádek nesmírně důležité, aby si překladatel nejprve určil svou cílovou skupinu – tedy, jestli je kniha určena výhradně pro děti nebo i pro dospělé. Kromě věku by měl překladatel vzít v potaz také schopnost čtenáře, účel knihy a jazyk, jakým je kniha napsána. Autorka **problematiku orientace na cílového čtenáře** interpretuje na vybraných příkladech (Kufnerová, 1994a, s. 147):

Děti jako cílové publikum, překladatelka M. Kornelová	Dospělí jako cílové publikum, překladatelka J. Fučíková
<i>O králi žabákovi</i>	<i>Žabí král neboli železný Jindřich</i>
<i>U jednoho velikého lesa stála malá chaloupka a tam bydlil chudý drvoštěp se ženou a se dvěma dětmi, které mu zůstaly po nebožce ženě.</i>	<i>U lesa bydlel chudý dřevorubec se ženou a dvěma dětmi.</i>

Dále uvádí, že v překladech pro dospělé pozoruje tendenci zachovávat a modernizovat text, hovoří o užívání **hovorových či slangových výrazů** typu *brácho, kámo, táhneš se jako štrůdl* (Kufnerová, 1994a, s. 148). Překladatel by měl tedy během translatologického procesu vzít v potaz čtenářovy potřeby a být oddaný svému cílovému auditoriu. Chaloupka a Nezkusil (1973, s. 38) k otázce přizpůsobení díla cílovému čtenáři přistupují stejně a dodávají, že přitom nemusí dojít k ochuzení textu.

Vzhledem k tomu, že literatura pro děti je předurčena k předčítání nahlas, měl by překladatel ve svém cílovém textu zachovávat **čtivost, živost, malebnost a zvučnost** jazyka, a to zejména u děl pro předškolní děti. Co se týče čtivosti, Oittinen (2000, s. 32-33)

doporučuje volit familiární slova, protože za důležité rysy považuje emoce, individualitu a intuici. Vzhledem k tomu, že dětská literatura je méně tolerantnější k cizím jazykovým či kulturním prvkům než literatura pro dospělé, je čtivost díla pro překladatele klíčovým prvkem. Ovšem musíme mít na paměti, že každá kniha, situace či kultura je jiná a nelze to vnímat jako jednoznačné pravidlo.

V souvislosti s tím, že si děti mohou číst knihy nahlas nebo jim je předčítají dospělí, by měl překladatel také zachovávat určitý **rytmus** díla. Jako jeden ze způsobů, jak vytvořit rytmický text, uvádí Oittinen (2000, s. 35) používání interpunkčních znamének – dokonce zastává takový názor, že se při užívání interpunkce nemusíme striktně držet gramatických pravidel, a to zejména u překladů knih pro malé děti.

Americký translatolog Lawrence Venuti přichází s překladatelskými strategiemi, které hrají důležitou roli při překládání dětské literatury – jedná se o translatologické pojmy **naturalizace** [tzv. *domestication*] a **exotizace** [tzv. *foreignization*]. Naturalizace představuje přizpůsobení díla domácím prostředí, kdežto exotizace je metoda, která v díle ponechává cizí prvky a čtenář se ocitne v relativně cizím prostředí. (Oittinen, 2000, s. 73-74) Co se týče překládání dětské literatury, závisí výběr metody na cílovém publiku, ale pokud jde o malé děti, překladatel by měl volit metodu naturalizace.

Kufnerová (1994a, s. 146-147) se k problematice překladu kulturních rozdílů také vyjadřuje a pozoruje vzrůstající tendenci **emancipace od originálu**, zejména u překladů z východoslovanských a jihoslovanských jazyků. V současných překladech dětské literatury se klade důraz na domácí prostředí a jeho kulturu, překladatelé cizí realie nepřejímají a nevyužívají archaizaci. Nicméně u překladů ruských pohádek je situace složitější, střídají se různé přístupy, ale více převládá tendence zachovávat prvky originálního, původního prostředí. Míjí tím realie, ale i ustálené vazby či rýmované doprovodné texty.

Kufnerová (1994a, s. 147) dále doplňuje, že by měl překladatel využívat bohatou slovní zásobu českého jazyka, kterou ostatní jazyky nemusí vykazovat. Překladatel má možnost si s jazykem pohrát a využívat hojnou míru synonymních výrazů, například místo neutrálního *čert/d'ábel* může překladatel zvolit expresivní *d'as, rarach, rohatý* či *pekelník*.

2.1. ROZDÍLY MEZI LITERATUROU A PŘEKLADEM PRO DĚTI A DOSPĚLÉ

V současné době společnost považuje dětství za důležitou součást našeho života, která formuje naše budoucí chování a jednání. Neuvědomuje si ale jeden fakt, totiž že význam dětství a dětských knih je poměrně **novým fenoménem**. Nutno podotknout, že literatura pro děti a mládež se začala vyvíjet až poté, co si literatura pro dospělé vybudovala pevné základy. Díla určená primárně pro děti se začala jako samostatný obor rozvíjet až v druhé polovině 19. stol (Shavit, 1986, s. 3). Podle Oittinen dokonce žádný spisovatel ještě nezískal Nobelovu cenu za literaturu pro děti a mládež (Oittinen, 2000, s. 68).

Oittinen (2000, s. 85) ve svém díle uvádí studii odbornice Shavit, ze které vyplývají následující **rozdíly mezi literaturou pro dospělé a nedospělé recipienty**:

- žánr [román vs. krátký příběh],
- postavy [dva kamarádi vs. otec a syn],
- výrazové rysy [dvojsmysly vs. jednoznačnost],
- závěr [otevřený vs. šťastný konec].

Kromě výše uvedeného Oittinen (2000, s. 4-5) dodává, že oproti literatuře pro dospělé hrají v dětských knihách důležitou roli **ilustrace**, a to zejména v dílech určených pro negramotné děti. Ilustrace mohou být leckdy důležitějšími než samotný text a jsou zamýšlené tak, aby si je děti mohly číst nahlas. Překladatel dětské literatury by si měl uvědomovat, že existuje vztah mezi textem a ilustracemi a vzít to během překladatelského procesu v úvahu. Za specifikum dětské literatury považuje autorka i **čtení nahlas**, čímž docházíme k další odlišnosti od literatury pro dospělé.

Genčiová (1984, s. 14) dodává, že literatura pro děti a mládež představuje specifickou disciplínu, která je rozvětvená do několika žánrů, čímž vykazuje odlišné funkce než literatura pro dospělé jedince. Dětská literatura se odlišuje od knih určených pro dospělé také charakteristickými rysy, které se týkají zároveň obsahu i formy daného díla. Požadavek výběru specifitějších prostředků je přímo úměrný věku dítěte – čím je adresát menší, tím musíme více přemýšlet o vhodných výrazových prostředcích (Gebhartová, 1987, s. 18). Vhodná volba specifických výrazových prostředků se dotýká i překladatele, který by měl brát na zřetel věk svého cílového recipienta.

Další rozdíl Genčiová (1984, s. 15) spatřuje v přítomnosti **lidové slovesnosti** objevující se v knihách pro děti. Na rozdíl od literatury určené pro dospělé si dětská

literatura zachovala folklórní bohatství, které je patrné dodnes. Folklórní poetika se promítá do obsahu, formy i stylu autorů a díky ní vznikl žánr jako autorská pohádka.

Dětská literatura se vyznačuje také tím, že zápletky mívají rychlejší spád, jsou dynamičtější a zároveň kompaktnější. Na rozdíl od literatury pro dospělé publikum, v dětských knihách nenajdeme přidružené a paralelní dějové linie. V literatuře pro dětské publikum mimo jiné téměř nenajdeme deskriptivní pauzy a elipsy, zato dominuje kumulativní vyprávěcí postup, kdy se nová postava objeví až v další kapitole. (Hunt, 2004, s. 170)

Jak v dětské literatuře, tak v literatuře pro dospělé se mohou vyskytovat **témata tabu**, čímž míníme různé ideologické, religiózní či zastrašující prvky. Rozdíl ale spočívá v tom, že překladatel dětské literatury by měl s těmito prvky naložit mnohem opatrněji. Cenzura se doporučuje v tom případě, pokud se v dětské knize objeví smrt, násilí, vylučování, špatné chování a nerespektování dospělých jedinců. (Oittinen, 2000, s. 91-92)

Podle profesorky Shavit si překladatel dětské literatury může dovolit mnohem více svobody během translatologického procesu než překladatel literatury pro dospělé. Překladatel dětské literatury má dovoleno s textem manipulovat, může provádět různé změny, rozšiřovat, zkracovat, odstraňovat či přidávat. Ovšem uvedené translatologické postupy jsou povoleny jen v případě, pokud splňují dva základní požadavky – ke změně dochází kvůli poučení dítěte a/nebo možnému neporozumění dítěte. (Shavit, 1986, s. 112-3)

3. AUTOŘI ORIGINÁLU

Kniha, kterou jsme si zvolili k překladu, napsali autoři Andrej Valentinovič **Žvarevskij** a Jevgenija Borisovna **Pasternaková**. Jedná se o spisovatele z Běloruska, kteří píšou rusky.

Žvarevskij se narodil v roce 1967 v Bělorusku a v roce 1991 dokončil své studium na Fyzikální fakultě Běloruské státní univerzity. Měl blízký vztah k žurnalistice, v roce 2000 začal pracovat v časopise *Poligrafičeskij ekspress* a o rok později se stal vedoucím oddělení počítačové literatury v knižním vydavatelství. V roce 2002 se začal věnovat spisovatelské dráze a vyšla jeho první kniha, která ho okamžitě proslavila – jednalo se o parodii proslulé ságy o Harrym Potterovi s názvem *Porri Gattěr i kamennyj filosof*. Uvedené dílo napsal společně s Igorem Myt'kou a později společně vydali i další díla. (srov. 7)

Postupem času navázal **spolupráci s Pasternakovou**. Ta se narodila v roce 1972 v Minsku a vystudovala tutéž Fyzikální fakultu v Bělorusku. Žvarevskij a Pasternaková se nejprve věnovali literatuře pro dospělé a pod pseudonymem M+Ž vydávali milostné romány. V roce 2009 byl jeden z těchto románů také zfilmován. (srov. 8)

Později začali společně psát **knihy pro mládež**, které se staly okamžitě bestsellery. Jejich oblíbenost dokazuje i řada ocenění, které knihy Žvarevského a Pasternakové získaly. Mezi nejoblíbenější díla se řadí *Pravdivaja istorija Děda Moroza*, *Gimnazija n. 13*, *Šekspiru i ně snilos*, *Ja choču v školu!*, *Směť Měrtvym dušam*, *Běžim otsjuda!* a *Otkrytyj final*. V roce 2015 autoři společně získali cenu *Razmyšlenija o Maleňkom Prince* za to, že se stali neoddelitelnou součástí světa mladých čtenářů. (srov. 9)

4. POPIS KNIHY *VREMJA VSEGDA CHOROŠEJE*

Kniha *Vremja vseгда chorošeje* [*Время всегда хорошее*] vyšla poprvé v roce 2009 a vydalo ji ruské nakladatelství *Vremja*. Dílo Žvalevského a Pasternakové se stalo okamžitým **bestsellerem** a získalo řadu ocenění: třetí místo v soutěži *Kinguru*, vítěz soutěží *Kniha roku*, *Oblíbená kniha dětí z Lenigradské oblasti* a *Oblíbená kniha dětí z Bělgorodské oblasti*, ocenění *Alisa*, *Jasnaja Poljana* a *Baby-NOS*. (srov. 10)

Podle uvedeného žánrového rozdělení výše³ spadá zvolená dětská kniha do kategorie beletrie a zároveň je určena pro **mládež staršího školního věku** od 11 do 15 let, nicméně si ji mohou přečíst i mladší děti. Pro konkrétnější vykreslení žánru doplňujeme, že se jedná o **společenský román s prvky sci-fi**. Sociální román se definuje jako „románový typ reflektující sociální aspekty civilizačního vývoje“ (Mocná a Peterka, 2004, s. 630) a science fiction představuje „žánr fantastické literatury zobrazující hypotetický svět, zkonstruovaný s využitím vědecko-technických paradigmat“ (Mocná a Peterka, 2004, s. 621).

V porovnání s ruskou moderní dětskou literaturou lze říci, že zvolené dílo patří mezi pohádkovou beletrii s prvky sci-fi. Jak je již zmíněno výše⁴, tento žánr se začal objevovat od 2. pol. 20. století. Nutno podotknout, že mísení žánrů je také charakteristickým rysem postmoderního literárního směru. Postmodernismus může čtenář vyzorovat také z prolínání dvou časových rovin, konkrétně přítomnosti a minulosti, a mísení fantazie s realitou. Dochází také ke střetu dvou jazykových plánů, kde jsou kapitoly s hlavním hrdinou Víťou vykresleny knižním jazykem a části s hlavní hrdinkou Sýkorkou hovorovou řečí.

Hlavním tématem díla *Vremja vseгда chorošeje* je zobrazení **života v různých dobách**. Vystupují zde dvě hlavní postavy – dospívající chlapec Víťa z roku 1980 a mladá děvče Olga z roku 2018, která si na sociálních sítích nechává říkat Sýkorka. Víťa žije v době komunistického režimu, je zvyklý poslouchat a jednat tak, jak se od něj očekává – je předsedou oddílové rady pionýrské organizace a premiantem třídy. Jeho nejlepší kamarád Evža se dostane do svízelné situace, vyloučí ho z pionýra a hrozí mu i vyhazov ze školy. Oproti tomu Sýkorka žije v uspěchané době, kdy světu vládnou elektronická zařízení a lidé žijí spíše „online“ než „offline“ – dokonce i ve škole píší všechny testy na počítači. Kvůli vymoženostem Sýkorka téměř zapomněla psát na papír

³ viz kapitola 1.2. Žánry dětské literatury

⁴ viz kapitola 1.5. Současná dětská literatura v Rusku od 90. let 20. století

a s kamarády komunikuje výlučně skrze internet. Nečekaný zvrát pro ni nastane ve chvíli, kdy se dozví, že bude muset na konci roku skládat ústní zkoušky z ruského jazyka, matematiky a dějepisu.

Každá z postav je tedy postavena před problém, který se jí zdá být neřešitelný: Jak má Vít'a zachránit svého kamaráda? A jak má Sýkorka úspěšně vykonat zkoušky, když se neumí ústně vyjadřovat? Oba hrdinové si ve snu nevědomky **vymění své role**, a tak se Vít'a ocitne v moderním světě a Sýkorka se vrátí do minulosti. Sledujeme příběh o tom, jak se hrdinové vypořádávají s jejich novým světem a jak si vzájemně pomohou vyřešit své problémy.

Ačkoliv je kniha primárně určena pro mládež, jistě osloví i nejednoho staršího čtenáře. Zvolené literární dílo zaujme cílové publikum především svou tematikou, která by u dětí měla vzbudit zvědavost. Kniha vykazuje nejen poznávací funkci, ale také výchovnou – cílem knihy je čtenáře donutit přemýšlet o svých nastavených prioritách.

Dílo *Vremja vseгда chorošeje* jsme si vybrali zejména kvůli přitažlivé tematice. Spisovatelé se snaží dětem přiblížit minulost a ukázat jim, jak vypadal život v komunistické době, zároveň se ale snaží dospívající čtenáře poučit o tom, že nadměrné používání moderních přístrojů může mít negativní vliv na jejich rozvoj. Dalším důvodem byl fakt, že kniha je zároveň atraktivní i z translatologického hlediska, poněvadž zde dochází k prolínání dvou jazykových rovin.

5. PŘEKLAD VYBRANÉ ČÁSTI KNIHY *VREMJA VSEGDA* *CHOROŠEJE*

A. ŽVALEVSKÝ, J. PASTERNAKOVÁ

KAŽDÁ DOBA MÁ SVÉ KOUZLO

Sýkorka, 10. dubna 2018, ráno

Ze spánku mě vytrhlo veselý kykyryký. Vypnula jsem budík na mobilu a vstala jsem. Pomalu se dobelhala do kuchyně a cestou zapnula komp. Škola začínala až za hodinu, tak jsem se mohla v klidu podívat, co se přes noc dělo na fóru.

Zatímco se komp načítal, stihla jsem si nalít čaj a vyslechnout si od mamky typický připomínky:

„Olčo, kam jdeš. Najez se jako člověk u stolu, aspoň jednou.“

„No jo,“ zamumlala jsem, vzala jsem si sendvič a šla k monitoru.

Zabrousila jsem na školní fórum. Přes noc to na internetu žilo jako obvykle. Velká Opice se zase poštěkala s Ptákem. Hádali se dlouho, až do dvou do noci. Měli fakt kliku, že je nikdo nehnal do postele.

„Olino, za půl hodiny máš jít a jsi ještě v pyžamu!“

„No jo furt...“

Podrážděně jsem se odtrhla od kompu a šla se oblíkat. Do školy se mi vůbec nechtělo, tím spíš že nás první hodinu čekala písemka z matiky. Tuhle písemku ještě nepsala ani jedna třída, takže se na fóru zadání neobjevilo, a hledat loňský test v archivu se mi nechtělo. Pak následoval tělák, dějepis a počítače, což byla jediná suprová hodina. Až na to, co nás tam učili. Jak si něco vytisknout? Vždyť se školní osnovy nezměnily už asi deset let! A vůbec. Dneska každý normální školák rychlejš píše, než čte.

Zatímco jsem se oblíkala, dočítala jsem ještě včerejší hádku na fóru. Z ničeho nic moje oči zaregistrovaly, že mi bliká ve schránce nějaká soukromá zpráva. Otevřela jsem ji... srdce mi bušilo stále rychleji. Byla od Jestřába...

Zpráva byla docela krátká: „Ahoj! Máš kluka?“ ale ruce se mi úplně zachvěly. Jestřáb se na fóru ukázal jen někdy, ale jakmile něco napsal nebo řekl vtip, všichni se na to slítli jako vosy na bonbon. A jednou dokonce složil i svoji báseň. Jestřáb je prostě idol všech dívek. Na chatu jsme několikrát probírali, co novýho Jestřáb napíše tentokrát. A taky vůbec nikdo nevěděl, kdo to ve skutečnosti je.

To, že Jestřáb napsal mně, Sýkorce, bylo prostě jako blesk z čistýho nebe.

„Olino, vypravuješ se do školy?“

„Už jdu!“

A proč bych vlastně měla někam chodit, když to důležitý se odehrává tady. Teď bych si sedla, v klidu bych vymyslela odpověď a napsala mu. Pak bych z něj vytáhla číslo jeho ICQ a kecali bychom do noci... štěstím jsem přimhouřila oči. Potom jsem si vzala batoh a zamračeně jsem se dobelhala ke dveřím.

Vít'a, 10. dubna 1980, ráno

Čtvrté čtvrtletí je nejlepší ze všech. Do letních prázdnin zbývá už jen chvilka, přibližně jeden a půl měsíce. A nejdůležitější je, že se brzy budou uzavírat známky. Duben mám opravdu rád, a ještě víc konec května. Už jen pár písemek a budou se vybírat žakovské knížky... pak nalistuji poslední stránku a tam najdu velké a zasloužené jedničky. A pochvalu navrch...

Kdepak, nevytahuji se, jsem jen šťastný. Když si mě zavolali k zástupkyni ředitele, nepochyboval jsem o tom, že uslyším něco, co mě potěší. A když jsem vstoupil a uviděl v kabinetu starší pionýrku, myslel jsem si, že mě budou chválit za mou práci v oddíle. Že by mě chtěli přijmout do družinové rady? To by byla paráda!

Ale uhádl jsem to jen napůl.

„Sedni si, Vít'o,“ řekla vážně naše zástupkyně Tamara Vasiljevna s přezdívkou Vasilka. „Já a Táňa bychom si s tebou chtěly pohovořit jako s předsedou oddílové rady!“

Sedl jsem si a hlavou mi automaticky proběhlo: „Před 'jako' se čárka nepíše, protože uvozuje větný člen při srovnání.“

Tánička s Vasilkou si mě přísně prohlížely. Teď bylo zřejmé, že se rozhovor nebude týkat něčeho, co mě potěší, ale naopak něčeho důležitého. Třeba se bude konat neplánovaný sběr starého železa na počest otevření nové budovy svazáků.

„Pamatuješ si, Vít'o,“ pokračovala zástupkyně, „jak Evžen Archipov přinesl v pondělí do školy mazanec?“

Zarazil jsem se. Takový dotaz jsem opravdu nečekal.

„Myslíte tu buchtu?“ upřesnil jsem.

„Ne, mazanec!“ Tánička mě opravila takovým protivným hlasem a já jsem okamžitě pochopil, že problém tkví právě v tomhle mazanci.

Přikývl jsem.

„Co přikyvuješ?“ náhle zasyčela Tánička. „Ty snad nemáš jazyk?“

Pionýrce se to vůbec nepodobalo. Obvykle se ke mně chovala mile, ba i uctivě. Ne tak jako ke všem ostatním. Rychle jsem odvětil:

„Vzpomínám si, jak Archipov přinesl buchtu... tedy mazanec!“

„Táničko! Nemusíš na Víťu křičet.“

Vasilka se snažila mluvit laskavějším tónem, ale do normálního kovového hlasu se jí vkrádala nějaká zvláštní příměs... jako kdyby jí do něj někdo přidal nějaký lehký kov. Třeba olovo.

„Není to přece jeho vina,“ pokračovala zástupkyně.

Dočista jsem tomu přestal rozumět. Co by měla být moje vina? Že jsme tuhle buchtu... mazanec nejedli v jídelně?

„Ale tohle je neslýchané...“ začala Tánička, ale Vasilka ji nenechala domluvit.

„Viktore,“ řekla svým obvyklým velitelským hlasem „pověz nám, prosím, jak to všechno bylo.“

Tak jsem jim všechno poctivě řekl. Jak Evža přinesl z domova buchtu, jak všechny pohostil, jak ji všichni jedli. A dokonce i s Irou Vránovou se podělil, i když se před tím pohádali. I se mnou se rozdělil. Buchta byla dobrá, sladká, jen trochu oschlá. To je vše.

„A o čem jste si při tom povídali?“ výhrůžně se zeptala pionýrka.

„Nepamatuji si,“ upřímně jsem odpověděl po krátkém zamyšlení.

„Bavili jste se o Archipovově babičce,“ oznámila mi Vasilka.

„Ano, přesně tak!“ zaradoval jsem se, že jsem si vzpomněl na to podstatné. „Evžen říkal, že tu buchtu upekla ona.“

Dva páry očí se do mě ihned zapíchly.

„A proč ona upekla tenhle... tuhle buchtu si nepamatuješ?“ zazněl podlézavý hlas zástupkyně.

Vzpomněl jsem si. Polilo mě horko. Okamžitě jsem pochopil, proč si mě zavolaly.

„Nooo...“ začal jsem. „Jen tak... Asi...“

„Tady to vidíte!“ ukázala na mě usvědčujícím prstem starší pionýrka. „Tohle je výsledek špatného vlivu! Víťo! Ty jsi přece nikdy nelhal. Vždyť jsi předseda oddílové rady. Jedničkář. Tvůj otec je stranický funkcionář.“

Udělal se mi zle. Opravdu jsem poprvé v životě lhal starším soudruzkám. Ale pravdu jsem jim říct nechtěl. Tak jsem se rozhodl mlčet.

„Ach, Viktore, Viktore...“ zavrtěla hlavou Vasilka. „Copak tomuhle jsem tě učila? Copak takhle se chovali naši pionýrství hrdinové? Copak takhle se choval Pavlík Morozov, jehož jméno nese naše pionýrská družina?“

„Mimochodem,“ dodala Tánička, „bojovali jsme o tuhle čest s dalšími padesáti školami. A zvítězili jsme!“

Zástupkyně přísně pohlédla na pionýrku, a ta se zarazila. Zřejmě teď nebyla vhodná chvíle vzpomínat na bývalé školní zásluhy. Zíral jsem do země a cítil, jak se mi hrne krev do tváří.

Chvíli jsme mlčeli a s každou přibývajícím vteřinou mi bylo větší horko.

„Takže,“ tiše zaskřípala zuby Vasilka, „nepamatuješ si, proč Archipovova babička upekla ten mazanec?“

Ani jsem se nepohnul. Zůstal jsem stát jako tvrdé Y.

„Dobře,“ povzdechla si zástupkyně, „tak ti to musím připomenout. Archipovova babička upekla tenhle mazanec... velikonoční mazanec!... protože slavila náboženský svátek Velikonoce.“

Naslouchal jsem tomuhle hlasu z oceli a vzpomněl jsem si na nejasné zvěsti, které kolovaly o Vasilce. Jednou že prý sama bourala Stalinovy pomníky, podruhé je zas sama ochraňovala před zničením... Protože se o tom v téhle době nesmělo mluvit, tak nikdo víc nevěděl. Každopádně bylo jasné, že se něčím vyznamenala.

„Archipovova babička,“ pokračovala zástupkyně, „se tím snaží...“

Vasilka se odmlčela, když hledala ta nejvhodnější slova, a na pomoc ji přispěchala pionýrka:

„Snaží se vás obalamutit! A nalákat do spleti náboženského omámení!“

Zástupkyně se zamračila. Něco se jí, zkušené učitelce ruského jazyka, nelíbilo na spojení „spleť náboženského omámení“. Ale neopravila Táničku, a naopak ji podpořila.

„Přesně tak!“

Zástupkyně a pionýrka se majestátně odmlčely. Asi abych to správně pochopil.

Snažily se úplně zbytečně – chápal jsem to tak, že lépe už to nešlo.

„A co s tím hodláš tedy dělat?“ zeptala se konečně Vasilka.

Vymáčkli jsem ze sebe jenom:

„Už nikdy nebudeme...“

Pionýrka a zástupkyně obrátily oči v sloup tak, že samy vypadaly jako nějaké pobožné stařeny z nějakého filmu. A pak mi vysvětlily, co musím udělat.

Sýkorka, 10. dubna 2018, odpoledne

Ve škole to stálo za houby už od samého začátku. Matikářka se totálně naštvála a hodinu začala tím, že sebrala všem mobily. Takže jsem písemku psala vlastně jako bez rukou, nemohla jsem se s nikým bavit, neměla jsem ani tahák, ani kalkulačku. Prostě jako v pravěku! Většina z nás má dva mobily, ale nikoho nenapadlo vzít si ho s sebou. A pak se učitelka dočista zbláznila, vzala si nějaký papíry a rozdala nám je se slovy: „To je písemka, počítejte.“ Třída byla omráčená. „Jak to máme udělat?“

A ona s takovým zákeřným úsměvem odpověděla: „Pište propiskou na papír. A s detailním postupem u každého zadání.“ No děs! Už asi půl roku jsem nedržela propisku v ruce. Mohla jsem si nanejvýš představit, jak bych to vyřešila a jak bych to všechno napsala. Zkrátka to dopadlo otřesně, dostala jsem jen tři body z deseti.

Ostatní v porovnání s touhle písemkou byly už jen hlouposti. Zato na fóru byl celý den šrumec. Dokonce jsme ani nemohli zadání zveřejnit na školní síti, protože nikoho nenapadlo ho ukrást, abychom ho oskenovali. Ani nazpaměť jsme se to nemohli naučit a nikoho nenapadlo, aby to přepsal. Během dalších hodin jsme se ze sítě nehnuli a kecali jsme přes mobily. Ať ses podíval na kohokoliv, měl mobil pod lavicí, a jen mu kmitaly prsty, jak psal zprávy. Na fóru bylo najednou skoro 200 lidí! Byli tu pátáci, a ještě nějaký zvědavci z jiných tříd. O přestávkách jsme téma sotva prolistovali a odpověděli na otázky. Po příchodu do třídy každý hned zaplul do lavice a hned si vzal do ruky mobil, aby si přečetl, co je nového. Skvělý bylo, že když si vešel do třídy, panovalo tam ticho. Všichni jen seděli a něco furt vytūkávali... Je samozřejmě pohodlnější používat hlasové zadávání, ale ne ve třídě. Protože pak by všichni hned poznali tvůj nick. A to se v žádném případě nesmí stát! Nick je vůbec ta nejtajnější informace ze všech.

Už jsem jich pár znala. Kráska je Ninuš, Kočička je Bětka. A ještě jsem tušila pár dalších, ale nebyla jsem si tím úplně jistá. No a to, že jsem Sýkorka, věděly přesně tři osoby. Sýkorka jsem proto, že se jmenuju Vrabcová. Ale kdybych si vybrala nick Vrabčátko, všem by hned došlo, že já jsem já. A proto jsem Sýkorka. A taky jsem si našla bezva profilovku — obrázek, na kterém sýkorka vytahuje lůj z krmítka.

Jednou se stalo, že přišli na nick nějaký holky z sedmý třídy. Jedna její kámoška šla a zveřejnila na školní síti, že Fialka je Kirovová ze 7. A. No hrůza... Musela kvůli tomu pak přejít na jinou školu. Vždyť nemůžete lidem ani nic pořádně napsat, když všichni vědí, kdo doopravdy jste! Nemůžete ani flirtovat, to je jako kdybyste šli a někomu upřímně vyznali lásku! Brrr...

Moji přezdívkou znali jen ti nejvyvolenější. Kamarádili jsme spolu. Jednou jsme na moje narozeniny šli dokonce do kavárny. Vím o nich úplně všecičko. Zním i jejich ICQ a mejl. Prostě by to nikomu nikdy nevyzradili!

Teď zpátky ke dni, který nestál za nic. Měli jsme poslední hodinu, která bývá vždycky v pohodě. Vešla učitelka a nařídila takovým naštvaným hlasem:

„Koukejte uklidit ty telefony!“

Leknutím jsme až nadskočili. Někdo dokonce řekl nahlas:

„Vy jste se proti nám spiknuli nebo co!“

A naše báječná učitelka zakřičela:

„Telefony na stůl! A poslouchajte mě pozorně, teď se rozhoduje o vašem osudu.“

Celá třída úplně ztichla. Učitelka prošla lavicemi a všem vypnula mobily. No prostě konec světa...

A pak si stoupla před třídu a začala číst tragickým hlasem:

„Vyhláška Ministerstva školství a kultury ze dne 3. dubna 2018...“

Převyprávím to krátce svými slovy.

Vzhledem k tomu, že žáci nadměrně používají počítače, je třeba prověřit jejich znalosti, a proto se budou konat na konci každého školního roku zkoušky. Znamku stanoví podle desetistupňové klasifikace a zapíšu do závěrečného vysvědčení. Prý abychom se dobře učili nejen poslední rok, ale pořád. No, ale nejhorší na tom nejsou tyhle zkoušky, ale to, že budou ústní, a ne písemný!

„Co?“ vyhrkl někdo z kluků.

Dokonce jsem se i otočila, ale nevěděla jsem, kdo se zeptal. Nikoho z kluků jsem neznala.

„Zkoušky budou 3,“ pokračovala učitelka, „ruský jazyk a literatura ústně, matematika písemně, ale na papíře, ne na počítačích, a dějepis také ústně. Budou se konat proto, abyste se vy, nynější studenti, naučili aspoň trochu mluvit a psát na papír. Zkoušky budou za 3 týdny.“

Třída zkameněla. Rozešli jsme se domů s hrůzou v očích. Ani jsem si po cestě nezapnula mobil...

Víťa, 10. dubna 1980, večer

Večer jsem se musel připravovat na hodinu politického dění. V televizoru zrovna vysílali pořad o tom, jak se američtí imperialisté snaží zmařit průběh Olympiády v Moskvě

a jak jim v tom lidé dobré vůle brání. Ale nemohl jsem se ani v nejmenším soustředit. Seděl jsem a přemýšlel o Žeňkovi. Je nevinný, to je jasné, ale svědomí mě stejně tížilo.

Nakonec jsem si uvědomil, že nerozumím ničemu, o čem hlasatel hovoří, a vypnul jsem to. Na večeri přijde tatínek, přinese *Právo* a výtisk *Sovětského Běloruska*, opíšu to odtud. Zavolal jsem Evžovi, ale telefon zvedla jeho babička.

„Už dvě hodiny pobíhá někde venku. Řekni mu, Vítečku,“ hlas Žeňovy babičky skřípal, ale zněl příjemně, „ať přijde domů. Mám o něj strach! Brzy se setmí.“

Rychle jsem to slíbil a uháněl jsem ven. To, že jsem musel mluvit s viníkem celé příhody, mě rozrušilo ještě více. Babička je samozřejmě už stará, je jí asi padesát nebo dokonce sedmdesát let, ale to ji neomlouvá. Nemůže takhle klamat svého vlastního vnuka!

Archipyče jsem šel hledat k naší hrušni, k té vedle transformační stanice. Dokonce ani listí na ní ještě nerostlo, ale na stromě se báječně sedělo a houpalo nohama. Větve měla husté, takže člověk viděl na všechny a jeho neviděl nikdo!

„Žeňko!“ zakřičel jsem, když už jsem byl blízko. „Slez dolů, musím s tebou mluvit!“

Z hrušně se ozval chichot. Musel jsem za ním tedy vylézt sám. Archipyč seděl na samém vrcholu, kam jsem se vždycky bál vylézt. Když jsem byl malý, ještě ve druhé třídě, upadl jsem z nejnižší větve této hrušně, a od té doby se strašlivě bojím výšek. Ani teď jsem nevylezl až nahoru, uvelebil jsem se na své oblíbené větvi uprostřed stromu. Větve byla silná, bezpečná a měla pohodlný ohyb jako opěradlo křesla.

„Co mlčíš?“ zeptal jsem se rozhněvaně. „Mlčíš... Chichotáš se...“

„Nazdar, Tarasi!“ opáčil Evža.

Taras je jméno jednoho ukrajinského spisovatele a takhle mi říkal jen Evžen. Ve škole jsme ho ještě neprobírali, ale Žeňa přečetl polovinu domácí knihovny včetně tohohle Tarase Ševčenka. Přičemž knihy četl na přeskáčku, jednu za druhou, jak mu přišly pod ruku. Já jsem si nevybíral, četl jsem přísně popořádku. Snažil jsem se poprat i s Velkou sovětskou encyklopedií, ale skončil jsem u druhého dílu. Objevovalo se tam příliš neznámých slov. Zato z ruských spisovatelů jsem přečetl celého Puškina, od první knihy do poslední. Nyní jsem začal s Gogolem.

Obvykle jsem měl rád, když mě Žeňka nazýval Tarasem, ale dnes mě to z nějakého důvodu urazilo.

„Nejsem Taras. Jsem Viktor!“

„Proč jsi tak rozčilený, Tarasi?“ podivil se Evža.

„Nejsem,“ zavrčel jsem. „Říkám ti, slez dolů, musím si s tebou promluvit. A ty nic!“

„Pojď radši sem za mnou. Tady je to senzační!“

Nechtělo se mi lézt ještě výš, ale co naplat. Rozhovor byl takový, že... Zkrátka jsem to nechtěl křičet přes celou ulici.

Když jsem se opatrně usadil na nejbližší větev k Archipyčovi, náhle zavřeštěl:

„Před námi jsou vlny! Všichni na palubu!“ a začal rozhoupávat korunu stromu.

Svíral jsem větev s vypětím všech sil a žadonil jsem:

„Stačí! Zlomí se to!“

„Nezlomí!“ namítl Evžen, ale i tak přestal vlnobítí dělat. „Tak co jsi chtěl?“

Vyprávěl jsem mu o mém rozhovoru s pionýrkou a zástupkyní. Čím více jsem mluvil, tím zamračenější Evža byl. I já jsem byl čím dál naštvanější, ať už to bylo kvůli té výšce nebo kvůli něčemu jinému. Když jsem se dostal k tomu nejhoršímu, musel jsem se dokonce na chvíli odmlčet, jinak bych se pozvracel.

„A co po mně chtějí?“ zeptal se Archipyč a v tu chvíli jeho hlas zněl stejně skřípavě jako hlas jeho babičky.

Jakž takž jsem popadl dech a odpověděl jsem:

„Abys řekl, že bůh neexistuje. Rovnou před celou třídou.“

„A to je všechno?“ Žeňka se okamžitě rozveselil.

„Ne tak docela,“ přiznal jsem se. „Musíš... celkově... uznat, že se tvoje babička zachovala špatně, když nám tu buchtu dala. A že je ti hanba, že věří v boha.“

„Nic mi není hanba!“ znovu zaskřípal Evža. „Jaký je rozdíl mezi tím, jestli je babička věřící nebo ne? Pořád je přece hodná a laskavá!“

„To se rozumí. Ale vždyť je věřící! To by ses měl stydět.“

„Hloupost! Nic takového nikdy neřeknu!“

„Víš, co s tebou v tom případě udělají? Vyloučí tě ze školy!“

„Nevyloučí! Jsem nejchytřejší ve třídě. Kdyby vyhodili mě, museli by vyhodit i všechny ostatní.“

Byla to pravda. Archipyč se neučil nazpaměť skoro nic, ale dostával jen samé jedničky. Také jsem patřil mezi vynikající žáky, ale některé jedničky jsem si musel vybojovat. Zejména ty z ruského jazyka. Nebyl jsem schopný napsat dlouhé slovo, aniž bych ho neopravil. A z výtvarné výchovy jsem dostal dvojku jen ze soucitu. Ani rovnou čáru bez pravítka neudělám. Opravdu se snažím, ale je to marné. Kéž by někdo vynalezl nějakou věc, která by ty rovné čáry rýsovala za mě! Zmáčkl bych tlačítko —

rovná čára, zmáčkl bych druhé — kruh, třetí — nějaký chytrý graf, jako bývá v novinách *Pravda* na druhé stránce. A kdyby tato věc ještě sama opravovala chyby... Ale to už je samozřejmě jako ze sci-fi filmu.

Avšak Žeňa ovládal matematiku i ruský jazyk, z dějepisu si pamatoval všechna data a maloval téměř jako skutečný umělec. Měl pravdu, přece nevyhodí takového zdatného žáka. Nicméně když o tom mluvil, tak jsem tomu ani já nevěřil. Chtěl jsem ho proto vyplašit.

„No dobrá, ale vynadají ti!“

„Tak ať! Vynadají a pak mi dají pokoj.“

Proti tomu se nedalo nic namítnout. Ačkoliv jsem opravdu chtěl.

Uvědomil jsem si, že Evžovi závidím. Já totiž vůbec nemám rád, když mi někdo nadává. Není to proto, že by to tatínek s maminkou dělali často, popravdě oni doma bývají málokdy. Prostě to nemám rád a tečka. Najednou jsem si vzpomněl na přání Archipovy babičky.

„Jo, a babička na tebe doma čeká,“ oznámil jsem mu pomstychtivě, „má o tebe strach.“

Evža sebou škubl, jako by chtěl slézt dolů, ale ovládl se. Jenom holky běží domů na první zavolání. Ještě jsme si trochu povídali, ale asi o pět minut později Archipyč ledabyly oznámil:

„Mám hlad. Půjdu se najíst. Tak se měj!“

„Tak ahoj!“ rozloučil jsem se.

Žeňa odvážně seskočil na zem a dal se do takové nesouměrné chůze. Vypadalo to, jako by se chtěl rozeběhnout, ale místo toho se ovládal.

Za pár metrů to stejně nevydržel a začal pelášit domů. Slezl jsem doprostřed hrušně, a ještě jsem tu zůstal sedět. Na krku, na šňůrce s klíčem, se mi klimbaly tatínkovy staré hodinky, a tak jsem měl přehled o čase. Tatínek z krajského výboru nechodí domů dřív než v 9 a maminka dorazí ještě později, pracuje totiž ve večerní škole.

Ale začal jsem se brzy nudit, a tak jsem se pomalu loudal domů. Když tu jsem si najednou vzpomněl, že jsem neřekl Žeňkovi jednu velmi důležitou věc, a ustrnul jsem. Ze všech sil jsem uháněl ke vchodu.

Jako neřízená střela jsem vyletěl do našeho třetího patra, rychle jsem otevřel dveře a popadl telefon. Na druhé straně to vzal jako na zavolanou sám Evža.

„Hlavně nikomu neříkej, že jsem tě před tou schůzí varoval!“ vyhrkl jsem.

„Proč?“

„Řekli mi, aby... že to pro tebe musí být...“

Snažil jsem se vzpomenout si na ten stejný výraz, který použila Vasilka, ale nešlo mi to.

„No, prostě, musí to být pro tebe nečekané!“

„Dobře, nikomu to neřeknu. Tak ahoj!“

Položil jsem sluchátko a chvíli jsem jen tak seděl. Pořád se mi z toho trochu svíral žaludek. Domovní dveře se náhle rozlétly a já jsem sebou nečekaně trhl. Na prahu dveří stál tatínek, ale dovnitř se zrovna nehrnul.

„Co to má být?“ přísně se zeptal a ukázal přitom na zámek zvenku.

Mlčel jsem. Jak říkávala maminka, byla to řečnická otázka. V zámku trčel na šňůrce můj klíč i s hodinkami.

„To jsem tedy rád, že jsem přišel domů o něco dříve,“ vytáhl klíč ze dveří, vešel dovnitř a zavřel za sebou. „Co kdyby přišel nějaký zloděj?“

Z tatínkovo tónu jsem poznal, že má náladu na dlouhé poučování o všelijakých důležitých věcech. Musel jsem rychle zakročit.

„Omlouvám se, tatínku! Byl jsem zamyšlený, zítra musím ostatním vyprávět bojkotu Olympiády na hodině politického dění a úplně tomu nerozumím.“

A i když byl tatínek vášnivý rybář, spolkl mi to i s navijákem.

„A čemu nerozumíš?“ sedl si do křesla, položil klíč stranou a začal si zouvat boty.

„No, proč USA nechce dorazit na Olympiádu? Bojí se, že prohrají?“

„Ne,“ ušklíbl se tatínek, „je to složitější. Pamatuješ si, jak jsme se bavili o 'studené' válce?“

Přikývl jsem. Spadl mi kámen ze srdce, že tatínek zaplul do jiných vod.

„Takže, v téhle válce bylo všechno tak, jak má...“

Sýkorka, 11. dubna 2018

Další den probíhal jak ve zlým snu! To, co se dělo na fóru, byl fakt děs. Všichni skenovali a stahovali snad dvacet let starý testy a odpovědi na ně, ale na co?

Vyvolal mě učitel dějepisu.

„Vrabcová, k tabuli!“

„Kam?“

„K tabuli. Kam jinam? Kde asi budeš odpovídat během zkoušek?“

Vstala jsem a šla k tabuli. Bála jsem se až hrůza.

„Polož ten telefon.“

„Cože?“

Až v tu chvíli jsem si všimla, že se držím mobilu jako nějakýho záchranýho kruhu.

„No jen ho polož,“ poručil dějepisář. „Nebudeš ho potřebovat.“

Nechala jsem mobil na lavici a připadala jsem si jako nahá. Stála jsem tu sama, celá třída mě pozorovala. Co to je vlastně za lidi? A co o nich vím?

„Tak prosím, vytáhni si otázku,“ pobízel mě dějepisář.

„Co?“ hrůzou mi vyschlo v puse.

Podívala jsem se na něj a na stole jsem viděla nějaký papírky. Popadla jsem ten, co mi přišel pod ruku, a přečetla otázky.

„Tak povídej.“

Hned mi došlo, že ty zkoušky v životě nezvládnu. Pamatuju si odstavec v učebnici, pamatuju si otázky na konci, pamatuju si, jak jsme na kompech psali samostatnou práci. A pamatuju si, že v první otázce je správná první odpověď, že třetí otázka je nejtěžší a že tam správná odpověď není, a musí se zaškrtnout fajfka ve čtverečku „správná odpověď neexistuje.“ Ale vůbec si nevzpomínám, co se tam psalo! Něco o Řekách, něco o Herkulovi... Ten byl fakt drsnej. A víc ani t'uk.

Bezmocně jsem zírala na učitele. Učitel na mě hleděl s očekáváním. Ve třídě panovalo ticho, jako když ve sluchátkách nic nehraje. Mrtvé, vláčné ticho. Couvla jsem k tabuli a chtěla jsem všem říct, že mi je špatně. Přála jsem si upadnout do bezvědomí, zmítat se v křečích... Ale mlčky jsem prostála ještě pár minut. Dějepisář se nade mnou slitoval:

„Fajn, uděláme to takhle. Ty si teď vezmeš učebnici a přečteš si jeden odstavec. A potom mi ho převyprávíš, ano?“

Přikývla jsem a na ztuhlých nohách jsem došla k učebnici. Přečetla jsem si to a nic jsem si z toho nepamatovala. Celou dobu jsem myslela na to, že zas budu muset jít k tabuli a koukat na celou třídu. Chtělo se mi brečet.

Dějepisář se nade mnou ještě jednou slitoval a řekl mi, abych ten odstavec prostě přečetla nahlas. Přečetla jsem ho chraplavým šepotem a v textu jsem se pořád ztrácela.

Než jsem to dočetla, tak mi došla všechna síla, a chudák dějepisář se celý zpotil.

Když jsem skončila, třída ztichla, dějepisář si odkašlal a řekl:

„Tak to je ještě horší, než jsem si myslel. Ale zkoušky budete muset složit tak, jako tak. Musíte říct přesně deset souvislých vět, abyste dostali dobrou známku. Je to opravdu takový problém?“

Třída mlčela.

„Vždyť se spolu přece nějak bavíte! Povídáte si...“

V tu chvíli se ze zadní lavice ozval nesmělý hlas:

„My si nepovídáme si, píšem si.“

Všichni se za hlasem otočili. Patřil jednomu klukovi, myslím, že se jmenuje Dima. Byl hodně tichý, takže si ho doted' nikdo nevšiml.

„Píšete si?“ znovu se zeptal dějepisář. „No, tak si myslí, že píšeš, ale místo toho mluv. A zkus to hned! Řekni nám něco o kultuře starověkého Řecka.“

Dima vstal a začal potichu mumlat:

„Starověcí Řekové měli dobře vyvinutou kulturu... Měli rádi hudbu... Byl tam taky Orfeus... Ten zpíval...“

Dějepisář obrátil oči v sloup jako nějaký mučedník.

„No, každopádně je to lepší než jen mlčet, ale na co jsi dělal takové pauzy mezi větami?“

Dima svažtil obočí a zašeptal:

„To jsou smajlíci...“

„Prosím?“ užasl dějepisář.

„No smajlíci. Řekl jste mi 'mluv, jako když píšeš,' tak je vynechávám...“

Učitel se popadl za hlavu.

„Ono to není zlé, je to zkrátka průšvih. Takže, zapamatujte si váš domácí úkol. Vezměte si jakýkoliv úryvek z učebnice a srozumitelně ho převyprávějte svým rodičům. Je to jasné? Vaši rodiče by ještě měli vědět, jak se to dělá. A čtěte nahlas. Pět stránek každý večer.“

V tu chvíli zazvonilo.

„To je všechno,“ sdělil nám vyčerpaný dějepisář. „Můžete jít.“

Rozešli jsme se, abychom ty hrozný novinky mohli šířit na fóru.

Vít'a, 11. dubna 1980

Následovala sobota a já jsem pociťoval, že začínám stonat. Mám to vždycky tak: na začátku týdne mě začíná něco bolet uvnitř, v pátek večer nastává zlom, v sobotu bývám nemocný a v neděli večer se z toho vzpamatovávám.

„To je ale disciplinovaný organismus!“ směje se vždycky tatínek. „Je nemocný pouze o víkendu.“

Stonat se přece musí jen o víkendech! Jaký to má význam válet se v posteli během pracovního dne? Nikdo mi nepřichystá léčivý čaj s malinami, nikdo mě nepolituje, nikdo mi ani nezměří teplotu. Žeňa se má, že u nich doma teď žije i babička. Já ani nemocný být nechci.

Vzpomněl jsem si na Evžovu babičku a hned se mi chtělo se rozstonat, abych se vyhnul zítřku. Několikrát jsem zakašlal a poprosil maminku, aby mi sáhla na čelo, ale bylo to zbytečné. Žádná teplota nebo angína se zatím neobjevila. Musel jsem jít do školy.

Všech pět vyučovacích hodin jsem proseděl v tichosti jako myška. Žeňa se mě jako můj věrný kamarád a soused v lavici snažil rozveselit, ale bylo to akorát horší. Neoceníl jsem ani to, když opravdu šikovně hodil Irině Vránové zmuchlaný papírek za tričko.

Ira zrovna stála u tabule, když jí papírek zapadl mezi lopatky. Vtipně sebou zaškubala, čímž rozčílila matikářku.

„Co ti je?“ zeptal se mě Žeňa o velké přestávce, když jsem odmítl jít do bufetu a pochutnat si tam na rozinkové buchtě.

„No... Prostě...“

„No prostě ti něco přelítlo přes nos!“

Archipyč se na mě vítězoslavně podíval, ale já jsem se zamračil o to víc. Myslel jsem na to, že se každou chvíli vynoří starší pionýrka nebo zástupkyně a začnou Evžu komandovat.

Až ke konci páté hodiny jsem se uvolnil, a dokonce jsem pověděl Archipyčovi opravdu legrační vtip o vojákově Čapajevovi. Evža se až zlomil v pase, aby nepropukl v hlasitý smích. Zalezl skoro až pod lavici a odtud pobaveně chrochtal. Jak jsem ho sledoval, tak jsem začal také pochrochtávat. Třídní nás oba vyhnala na chodbu, abychom se uklidnili...

Zkrátka se všechno vyvíjelo opravdu dobře. Už jsem začínal věřit tomu, že Vasilka a Tánička nad celou touhle příhodou mávly rukou. Mají přece na starost celou školu, co by se zajímaly o nějakého Evžena a jeho buchtu!

Ale radoval jsem se předčasně. Jakmile zazvonilo, vrátili jsme se s Žeňkou do třídy, ale nestihli jsme si vzít ani brašny, když se zjevila Vasilka v doprovodu pionýrky. Rázně nahnaly zpátky do třídy všechny spolužáky, co už stihli odejít, a oznámily, že se bude konat neplánovaná třídní hodina. Naše třídní učitelka byla docela překvapená, ale mlčela.

Posadili jsme se. Všichni rozpačitě třeštili oči na zástupkyni a jen já jsem věděl, co bude následovat. Věděl jsem to, ale stejně jsem si opakoval: „Jenom ne tohle. Jenom ne tohle.“

Ale šlo přesně o „tohle.“ Vasilka ocelovým hlasem oznámila, že ve třídě došlo k mimořádné události, o které teď něco řekne předseda oddílové rady. Na zesláblých nohách jsem došel k tabuli, otočil jsem se ke třídě a s pohledem upřeným na zadní skříňky ve třídě jsem pravil:

„Nedávno jeden pionýr z našeho oddílu...“

Tady jsem se zarazil, protože jsem najednou zapomněl Evžovo příjmení. A nemohl jsem přece říct Žeňa nebo Archipyč! Na pomoc mi přispěchala Tánička:

„Evžen Archipov...“

Stále jsem mlčel, protože teď jsem zase nemohl pochopit, kdo je to ten Evžen Archipov.

„Pokračuj, Ševčenko,“ zaskřehotala Vasilka a já jsem plnou parou spustil.

Horlivě jsem vyprávěl o všem, o čem jsem musel: o mazanci, babičce a náboženských svátcích, za které se pionýři stydí a neslaví je. Snažil jsem se přesně zopakovat všechny ty fráze, které mi včera zástupkyně s pionýrkou nadiktovaly v kabinetě.

Pravděpodobně jsem neudělal žádnou chybu, protože když se chopila slova Tánička, zněl tón jejího hlasu souhlasně:

„Tady to vidíte, děti, to je do nebe volající případ. A jsem ráda, že to všichni odsuzujete.“

Na chvíli udělala pauzu. Třída mlčela. Samozřejmě, že to všichni zavrhovali, ale ještě více všichni čekali na to, kdy je konečně pustí domů.

„Myslím si,“ pokračovala pionýrka, „že si i sám Evžen uvědomil, že se zachoval špatně. Archipove, pojď před tabuli!“

Evža šel k tabuli takovým zvláštním způsobem, jako kdyby najednou celý zdřevěněl. A nestoupal si vedle mě, doprostřed, ale spíš jaksi ke kraji. Stáli jsme před třídou stejně tak jako pionýrstí hrdinové před německými fašisty: Vasilka, Tánička, já a Archipyč.

„Tak Archipove,“ řekla Tánička, „co nám k tomu povíš?“

Evža mlčel.

„Přece to své babičce vyčítáš, že ano?“ napověděla mu Tánička.

„Nevyčítám!“ překvapivě zakřičel Archipyč.

„Jak to myslíš, že nevyčítáš?“ v hlasu pionýrky se objevil panický podtón.

Vasilka to vytušila a pustila se do boje sama.

„Vždyť se vás snažila otrávit náboženským jedem! Samozřejmě, že odsuzuješ tuhle starou... ne moc chytrou ženu.“

„Sama jste... stará!“

Nastalo hrobové ticho.

Střelil jsem pohledem po Vasilce a pionýrce. Hleděly na Archipyče, jako kdyby mělo přijít nějaké pokračování. Anebo naopak čekaly, že se co nevidět probere. Zašilhal jsem po Ženkovi a teprve teď jsem si všiml výrazu v jeho obličejí. Patrně se jen jeden z nás čtyř podobal pionýrskému hrdinovi: Evža držel rty pevně u sebe, díval se Vasilce zpřímá do očí... A pěsti měl rovněž zaťaté. Ještě granát do každé ruky a byl by z něj partyzánský válečník Marat Kazej.

Evža ještě chvíli vyčkával, ale nikdo už neřekl ani slovo. Pak se tou samou prkennou chůzí vrátil na své místo, vzal si brašnu a vyšel ze třídy.

„Tak to by bylo,“ hlesla zástupkyně.

Předtím sice panovalo ve třídě ticho, ale teprve teď už nebyl slyšet jediný zvuk. Jako kdyby se vzduch proměnil v průzračnou, ale hustou vatu. Všichni vyčkávali, kdy Vasilka vybuchne vzteky, ale ona jen potichu zašeptala:

„Můžete odejít. Ševčenko zůstane.“

Když se všichni rozutekli (v naprostém tichu, jako by se k nim přilepilo), Vasilka oznámila naší třídní:

„Archipova musíme vyloučit.“

„Ze školy?“ aktivně se zeptala Tánička.

„Pro začátek z pionýra.“

„Tamaro Vasiljevno,“ znenadání ji oslovila třídní, „chtěla bych si s vámi promluvit.“

Až teď jsem si všiml třídní. Natálie Alexejevna byla mladá učitelka, měla dva roky od vysoké školy, ale považovali jsme ji za normální. Nedělalo ji problém dát nám čtyřku nebo napařit kouli za chování, ale vždycky jsme dostali příležitost si to opravit. A vyznačovala se klidnou povahou.

Teď ale třídní učitelka vůbec klidná nebyla, seděla na židli a kousala se do rtu.

„Tak prosím.“

„Pokud by to bylo možné tak bez přítomnosti Víti.“

„Ševčenko, počkej zatím na chodbě.“

S radostí jsem ji poslechl. Usadil jsem se na parapet s nohama nahoře, ačkoli je to v naší škole přísně zakázáno. Asi jsem potřeboval provést něco, co se nesmí,

abych se trochu upokojil. Seděl jsem, uklidňoval jsem se a naslouchal jsem hlasům vycházejícím ze třídy. Nejprve ty hlasy zněly klidně a vyrovnaně. Jako ve stolním tenisu: Vasilka „klep“ — třídní „ťuk ťuk“. Ale pak se něco přihodilo a rozhovor dále pokračoval ve zvýšené tónině. Bylo to zvláštní. Vasilka mnohokrát mluvila zvýšeným tónem, Tánička si celkově ráda zakřičela, ale že by třídní učitelka někdy pozvedla hlas... Za rok se to nestalo ani jednou.

Nyní jejich rozhovor připomínal přestřelku. Vasilka vybuchovala méně často, ale s obrovskou vervou jako dělo a naše třídní po ní vystřelovala slova jako kulomet. Tánička něco vyštěkla jen někdy, jako kdyby házela granát. Mrštila s ním a honem se zas schovala.

Postupně jsem začal rozpoznávat jednotlivá slova, a nakonec jsem zachytil i celou větu třídní:

„Vždyť tomu chlapci zničíte život!“

A odpověď na to:

„Přestaňte s tou hysterií, Natálie Alexejevno!“

Po téhle větě hlasitost rozhovoru okamžitě klesla a za chvíli si mě zavolaly zpátky do třídy.

Třídní učitelka seděla celá rudá za svým stolem a zarytě se dívala ven z okna.

Vasilka také trochu zčervenala a Tánička mi z nějakého důvodu připomněla šakala Tabákího z mé oblíbené pohádky Knihy džunglí.

„Vít’o,“ pronesla zástupkyně, jako by se nic nestalo, „v pondělí svoláš pionýrskou schůzi.“

Přikývl jsem.

„Tématem této schůze bude vyloučení Archipova z pionýra.“

Zase jsem přikývl.

„Zajisti, prosím, plnou účast.“

Přikývl jsem potřetí.

„Můžeš odejít.“

Opakovaně jsem přikývl, vzal jsem si brašnu a vyšel jsem ze třídy.

Začal se mi zase svírat žaludek.

Sýkorka, 11. dubna 2018, večer

Večer jsem kecala s ostatníma na chatu a čekala na mamku, abych mohla udělat domácí úkol. Mamka vletěla domů jako vítr, skopla ze sebe lodičky tak, že odletěly do pokoje, a s žuchnutím klesla na gauč:

„Teda, to jsem měla dneska štěstí, to se mi nechce ani věřit! Představ si, že jsem od náměstí nenarazila na žádnou zácpu! Jen jednou při odbočování jsme čekali asi patnáct minut, ale to se nepočítá! Oluško, dej na čaj.“

Zatímco se vařila voda, vyslechla jsem si celý příběh.

„Dneska přijeli Francouzi, celý den jsem s nimi litala po škole. Mluvili legrační angličtinou, napřed jsme si moc nerozuměli, ale pak jsme si na to zvykli. A jak se jim líbily naše návrhy! Jestli se s nimi dohodneme, tak má celé naše oddělení na pár let o práci postaráno. Jenom budeme muset makat jako fretky. Ale v létě nás na několik týdnů pozvou k sobě, pokud všechno klapne, určitě tě vezmu s sebou. Pojedeme? Olčo? Proč jsi taková zamračená?“

Vyprávěla jsem mamce o zkouškách.

A potom jsem se jí snažila převyprávět ten odstavec. Mamka mě sprdla a já pomalu přešla do hysterického stavu.

„V čem je problém, já to nechápu?“ křičela mamka. „Čteš text, vybíráš si důležité informace. Pak to řekneš jednoduše svými slovy. Zkusíme to spolu.“

Vzaly jsme si text z učebnice a podtrhly jsme důležité fakta. Přečetla jsem si to. Poprvý, podruhý... Spustila jsem, ale všechny myšlenky se mi z hlavy okamžitě vykouřily. Zůstal jen strašný pocit z toho, že já něco říkám a všichni na mě koukají. A hlavně z toho, že po sobě nemůžu nic opravit. Jak jsem to řekla, tak jsem to řekla. Snažila jsem se důkladně promýšlet každé slovo, ale nakonec jsem jen bečela a mečela a mamka se vztekala. Po dalším nevydařeném pokusu jsem si šla pokecat na fórum. Tam jde všechno snadno: příspěvek napíšu rychle a fakt za něco stojí. Jde mi to bez nějakých odmlk a chyb. Kdyby nás tak nechali ty zkoušky napřed napsat a přečíst ty naše napsané poznámky...

Vít'a, 11. dubna 1980, večer

Doma na mě čekalo příjemné překvapení, maminka ani tatínek nebyli v práci. Kromě toho, maminka vařila nějakou dobrotu a tatínek se ve výborné náladě procházel po bytě. Když měl takovou náladu, nechal se snadno přemluvit, abychom navštívili zoo

nebo aby mi koupil model křižníku z časopisu *Udělej si sám*. Ale místo toho, aby mě to potěšilo, jsem se zeptal:

„Co tady děláte?“

„Mám náhradní volno!“ hrdě zajásal tatínek. Jako kdyby nedostal volno, ale vyznamenání.

„Minulý víkend jsem pracoval jako otrok, tak mě ředitel poslal dneska dřív domů!“

Naslouchal jsem tomu a otupěle jsem přikyvoval. Jak jsem začal přitakávat ve škole, tak jsem s tím nemohl přestat.

„Maminku jsem vysvobodil z vězení!“

„Z vězení ne!“ vykřikla maminka. „Z milované práce! Pořád všechny zastupuji, tak ať alespoň jednou zastoupí oni mě! A Valentýn Prokofjevič zavolať...“

Maminka vyšla z kuchyně s úsměvem a ruměncem ve tváři, ale jakmile mě uviděla, okamžitě uvadla.

„Něco se stalo?“

Zakroutil jsem hlavou. Zase se mi z toho zvedl žaludek. Přece jen přitakávat je jednodušší. Teď se už i tatínek polekal:

„Proč jsi takový bledý?“

„Prostě jsem...“ řekl jsem silou vůle. „Bolí mě břicho.“

Nakonec se mi dostalo toho, o čem se mi ani nezdálo: opravdu jsem marodil v pracovní den. Maminka mi uvařila hrnec slepičího vývaru, tatínek mi vyprávěl veselé historky a neustále mi sahal na čelo.

Chvíli jsem trucoval, chvíli jsem podřimoval, tu zas usrkával svou oblíbenou polévku s rýží, pak zase pospával. Když jsem se probudil, dostal jsem chuť si něco přečíst.

Tatínek se na mě právě přišel podívat, a když mě spatřil s knihou v ruce, rozveselil se:

„Áá, takže to přežiješ!“

I já jsem věděl, že to je o trochu lepší. Zítra budu jako rybička...

...A v pondělí se koná ta schůze.

Obličeť se mi asi nějak hodně zkroutil, protože se tatínek zase vyděsil:

„Co je? Zase žaludek? Musíme zavolat záchranku...“

„Ne! To není kvůli žaludku...“

A tak jsem mu řekl, jak se věci mají.

Vyprávěl jsem mu o mém problému a doufal jsem, že se tatínek co nevidět rozesměje a řekne: „Zbytečně se tím nervuješ! Vždyť je to úplně pitomost.“ Ale tatínek mi naopak naslouchal velmi pozorně.

„Smutný příběh,“ pravil, když jsem skončil, „Leichtweissovo jeskyně...“

Řekl nějaký citát z knih, na které jsem byl ještě mladý.

„Dobře. Zatím odpočívej, já zavolám Archipovovi.“

A tak se tatínek vydal zavolat tatínkovi Ženky, se kterým se už dlouho přátelí.

Sýkorka, 11. dubna 2018, ráno

Naší první hodinou byl ruský jazyk. Ta hodina všechny úplně dodělala. Takže, zkouška z ruštiny spočívá v tom, že si budeme opět tahat ty pitomý lístečky se dvěma otázkami a jedním zadáním. Otázky se budou týkat literatury, zadání zase jazyka. „Role bylin v ruské literatuře“, „Charakteristika přírody u Puškina“. Proč bych o tom měla mluvit? Jo, byliny hrály velkou roli, jo, Puškin popisoval přírodu. Fakticky jsem se chtěla soustředit, ale unikal mi smysl toho, o čem ruštinářka mluvila. K čemu bych si měla pamatovat nějaké verše, když je na Googlu najdu za 3 sekundy? Na co bych já vymýšlela všechna tahle krásná slova, když je už někdo dávno složil a různým typem písma napsal? Ruštinářka zuřila, já jsem byla online na fóru a zároveň jsem z netu stahovala odpovědi na její otázky.

„Telefony na lavici, hned! Vy nejste děti, ale roboti!“ vybuchla učitelka.

Na fóru se téměř okamžitě objevil nový příspěvek od Jestřába:

„Proč jsme roboti? No proč? Zkrátka naše realita sahá dál než ta vaše, prostě žijeme ve dvou dimenzích — v reálné i virtuální. Proč nás musíte vytrhávat z našeho obvyklého světa a stavět nám vaše hranice? U nás ve virtuální říši žádné meze nenajdete, všichni jsme si rovni. Nikdo tu nemá komplexy, každý je tím, kým chce být. Nám je tu dobře, nechte nás na pokoji!“

Ten je tak chytřej! I přes řev ruštinářky jsem byla první, kdo dal jeho příspěvku palec!

Vít'a, 11. dubna 1980, ráno

Nevím, co můj a Evžův tatínek probírali, ale sám Archipyč se se mnou bavit vůbec nechtěl. Dokonce požádal učitelku, aby ho přesadila do jiné lavice.

Vyučující, která obvykle v takových případech reagovala slovy: „Co to je za vrtochy?!“, tentokrát Evžu bez zbytečných slov přestěhovala na prázdné místo vedle Serjoži Pavljukoviče. Zůstal jsem sám.

Během přestávky se spolužáci snažili Žeňovi vysvětlit, že za nic nemohu. Vlastně jsem ho varoval i přesto, že mi to zakázaly. Avšak Archipyč na to reagoval tak, že mě označil za zrádce.

Dokonce i Ira Vránová, která mě považovala za šprta, se rozhořčila:

„Proč jsi takový paličák?! Jen zopakoval, co mu řekly!“

Evža pohrdavě zabručel "hm" a odešel na druhý konec chodby, kde postával u okna v pyšné samotě. Za mnou také nikdo nepřišel a ani já sám jsem se s nikým moc bavit nechtěl.

Během vyučování jsem pořád dokola přemýšlel nad touhle hloupou situací. Angličtinářka mě musela třikrát vyvolat, než jsem pochopil, že mluví ke mně.

Stoupl jsem si. Ještě jednou zopakovala otázku, ale já jsem v tu chvíli nerozuměl ničemu ani rusky, natožpak anglicky...

„I am ill!“ uplatnil jsem své jazykové znalosti.

„Are you sick?“ angličtinářka se mě buď znovu zeptala, nebo mě opravila.

Rozhodl jsem se, že už nebudu s cizími jazyky více hazardovat.

„Je mi zle, soudružko Ivanovová. Můžu jít domů?“

Angličtinářka z takové prosby div neupadla do mdlob. Z jejích očí jsem vyčetl: „Já ti dám domů.“

„Budu zvracet!“ skoro jsem ani nelhal. „Můžu odejít?“

„Dobře...“ angličtinářka navzdory svým zásadám také přešla na ruštinu. „Tak jdi...“

Popadl jsem brašnu a vyběhl ze třídy.

Ale domů jsem hned nešel. Doopravdy se mi zvedal žaludek, ale nechtěl jsem jít do vydýchaného pokoje. Ve skutečnosti jsem se potřeboval trochu projít a srovnat si myšlenky. Čím více jsem přemýšlel, tím více jsem se na sebe hněval. Proč jsem to jen všechno Archipyčovi řekl předem?! Kdyby ho tím Vasilka zaskočila, tak by byl zmatený a... A nevím, co by se stalo, ale určitě bych za to nemohl já! A teď to vypadá, že viníkem jsem já.

Na druhou stranu, jak bych mohl nevarovat svého kamaráda? Ne, kdybych ho na to neupozornil, bylo by to ještě horší!

Najednou jsem chtěl jen sedět a brečet jako malý kluk. S velkým úsilím jsem se doplahočil domů, vešel jsem do bytu a lehl si na pohovku.

Pak se do bytu nahrnula nějaká lepkavá mlha, ze které mi v hlavě zůstaly jen útržky vzpomínek. Maminka si o mě dělala starosti... Něco jsem jí odpovídal... A pak přišel nějaký lékař... Mladý a nespokojený s mým stavem... Byl jsem sám v pokoji...

Najednou jsem se vzpamatoval. Za okny panovala tma. Z obývacího pokoje jsem slyšel nějaké hlasy. Vstal jsem, aniž bych věděl proč, a odšoural se poslouchat za dveře.

Povídali si můj a Evžův tatínek.

„A co když mu chtějí jen nahnat strach?“ Žeňkovo tatínek mluvil potichu s nějak nepřírozeně veselým tónem. „Jen ho vystraší a nechají ho být.“

„Ne, nenechají. Stavil jsem se ve škole,“ tatínekův hlas zněl velmi unaveně jako po nějakém jednání na krajském výboru. „Zástupkyně je... ze staré školy. A starší pionýrka je očividně pod jejím vlivem.“

„Takže spouští zastrašovací akci?“ teď se to Archipov starší snažil popsat jako nějakou zábavu.

„Hele Pěťo, neber to na lehkou váhu... Není na tom nic k smíchu. Chystali se tě přeložit do Minsku jako zástupce nějakého republikánského deníku. A teď...“

Chvíli mlčeli. Měl jsem pocit, že se mi podlomí kolena. Ne strachem, ale kvůli mému stavu. Sedl jsem si ke dveřím na bobek.

„Opravdu si myslíš,“ pokračoval můj tatínek, „že tě schválí po takovém... incidentu? Vždyť je to nomenklatura ústředního výboru...“

„Jo... za tohle mě můžou vykopnout ze strany,“ teď už se tomu strejda Pěťa nepoškleboval a jeho hlas zněl na vlas stejně jako hlas mého tatínka.

„Nevyrazí tě! Pošleme tě pracovat na pár let do nějakých firemních novin...“

Archipov ho přerušil:

„To je všechno nesmysl. Nějak to přežiju, nejsem malý. Je mi líto Ženi. Zničí mu to celý život... Poslyš, a tihle... pedagogové... vážně se s nimi nedá hnout?“

„Naprosto. Jediným záchranným lanem pro tvého Žeňku je doznat se ke své vině a uznat svoji chybu.“

„Ne!“

Otrásl jsem se celým svým tělem. Strejda Pěťa vyslovil „ne“ tiše, ale s takovým... švihem nebo čím? Jednou jsme navštívili cirkus a krotitel zvířete používal bič. Švihal s ním přesně takovým způsobem, jakým teď strejda řekl své „ne“.

Pokračoval s o něco klidnějším hlasem:

„Pamatuješ, jak ses tenkrát zachoval ke Komárovi? Když se nechtěl doznat a uznat svoji chybu, tak si mu jednu vrazil přímo na členskou schůzi!“

„Komár byl ničema a byrokrat. Ze stranických orgánů jsme ho měli už dávno vyhnat. A vůbec, doba byla jiná.“

„Pff, jiná doba. Nejen že ti mohli vzít stranickou legitimaci, ale ještě tě mohli obvinít z voluntarismu. Mohlo to s tebou dopadnout opravdu špatně.“

„Dobře, to už není podstatné,“ z tatínkova hlasu se dalo vyčíst, že se mračí. „Tady je vidět, že teď už nejsou tak kruté časy...“

„Časy jsou vždycky stejny. A jestli Žeňovi zničí život... tak at'! Měl by si stát za svým až do konce...“

Najednou se z kuchyně vynořila maminka.

„Pánové!“ zakřičela. „Mám přinést ještě čaj?“

„Můžeš!“ ozval se tatínek.

Rychle jsem vstal a schoval jsem se do svého pokoje. Lehl jsem si na ledový polštář a málem jsem se rozplakal. Teď to odnese i Evžův tatínek.

Musím něco udělat!

Musím nějak zachránit svého kamaráda! Jako ve Třech mušketýrech nebo Dvou kapitánech!

Náhle jsem si vzpomněl, že se během celého rozhovoru ani jednou nezmínili o mně. Asi jim bylo jasné, že jim nemůžu pomoci. Nijak!

Ale já bych opravdu chtěl! Strašně!

Maminka mě hladila po hlavě a trpělivě opakovala: „Všechno je v pořádku! Samozřejmě, že ho zachráníš! Uklidni se, Vítku, určitě ho zachráníš!“

Ale já jsem Evžu nijak zachránit nemohl. Stál docela blízko, byl přivázaný ke stěžni a kardinálova garda do něj zabodávala své kordy. Archipyč neplakal, i když měl celou košili potřísněnou krví. Jen se na mě upřeně díval. Musel jsem ze své postele přeskočit na koráb, ale nemohl jsem, protože na boku lodi seděly Vasilka s Táničkou v rytířské zbroji a přísně mi hrozily ukazováčkem.

Uvědomoval jsem si, že zástupkyně nebude spokojená, jestli se začnu plést mezi kardinálovu gardu.

Snažil jsem se alespoň přijít na to proč? Vždyť jsem mu musel pomoci! Byl to můj přítel!

Zaslechl jsem výstřel z děla. Velká kamenná koule z našeho městského muzea mi letěla přímo na hlavu, ale já jsem se nemohl ani hnout.

Koule mi narazila do čela a explodovala...

Sýkorka, 12. dubna 2018, večer

Dneska se mamka zdržela v práci. Z nudy jsem se rozhodla přeorganizovat si svůj mobil. Trochu jsem si změnila nastavení netu, aby se mi líp surfovalo, vymazala jsem starý filmy, nahrála novou hudbu. Roztřídila jsem si poštu, protože jsem v ní měla už víc než giga spamu. Celkově už je načase, abych mobil vyměnila. Už ho mám dva roky, je to totální stařík. Dost důležitých funkcí mu chybí. Třeba neumí ovládat televizi. A neumí se ani srolovat do ruličky! Fakt se stydím za takový krám!

Přesně v osm večer přišla mamka. Bylo vidět, že je zoufalá a unavená.

„Ty zácpy už mi lezou krkem... Mám dost. Kosmetičku jsem nestihla a cvičení taky ne. No nemám na sebe vůbec čas! Už aby to někdo vymyslel tak, abychom v zácpě mohli něco dělat, a nemuseli jen tupě zírat na telku nebo žvanit do telefonu. Po celém dnu v práci mi z telefonu snad praskne hlava! Tři zastávky jsme se táhli hodinu a půl! Za tu dobu bych si stihla udělat dvě manikúry!“

Tat'ka začal mamku ihned popichovat.

„Na co ti budou dvě manikúry, když si nevšimneme ani tý jedný...“

A mamka se okamžitě naštvála:

„Tak poslouchej, je mi teprve třicet osm let! Mám před sebou celý život, a když se o sebe nebudu starat teď, tak pak už bude pozdě!“

„Fajn, fajn,“ povzdechl si tat'ka, „běž se najíst. Když máš hlad, jsi pěkně vzteklá.“

Zatímco mamka večerela, tak jsem se fakt snažila převyprávět jí odstavec z učebnice dějepisu a odpovědět na otázky z ruského jazyka. Udělalo se mi špatně. Nejdřív mě prostě začala bolet hlava. Mamka jako obvykle vytáhla, že je to „tím mým kompem“, ale pak si uvědomila, že jsem do něj teď pár hodin nezírala. Seděla jsem s ní v kuchyni a připravovala se na zkoušky. Dala mi prášek. Nepomohl. Zkoušela jsem si odpočinout, ale kdykoliv jsem zavřela oči, viděla jsem před sebou třídu, jak se na mě dívá. Pokaždý jsem se hrůzou probudila. Přišlo mi, že mamka chodila za mnou do pokoje, vzpomínám si na její ledové ruce na mém čele, vzpomínám si, že mě něčím uklidňovala. Potom se mi zdálo, že za mnou letí dějepisář s obrovskými křídly a tvrdým zobákem mě klove do spánků. A za ním přilétá jestřáb, který dějepisáře odhání, a mně už je skoro dobře. Hlava mě sice bolela ale tak, jako kdyby to nebyla moje hlava. V tu chvíli jsem se asi probudila, protože si mlhavě vybavuju nějaké lidi v bílých pláštích, kapačku a maminčin ubrečený obličej. A pak tu byla zase nějaká blbost. Vzpomínám si na nějakou bílou místnost a na nějakýho chlapce, pamatuju si, že jsem přesně věděla, že to je Jestřáb.

Vypadal, jako by mi nerozuměl. Ale já jsem měla tak skvělý pocit z toho, že jsem se s ním setkala, až jsem z toho usínala. Prostě jsem usínala. A hlava už mě nebolela.

Vít'a, neznámý datum, neznámý rok

Nic mě ani trochu nebolelo. Bylo to podivné. Vždyť jsem si dobře pamatoval, jak mi na hlavu letí koule. I na výbuch jsem si vzpomínal.

Třeba jsem umřel a tohle je ráj?

Uvažoval jsem nad tím a dostal jsem strach, že tuhle myšlenku zaslechne Vasilka. Rozhlédl jsem se. Žádná Vasilka, ani žádná Táníčka tady nebyly. Ani Žeňka. Sedl jsem si do nadmíru bílého křesla stojícího v rohu nadměrně bílé místnosti. V protějším rohu jsem zahlédl ještě jedno stejně bílé křeslo. V něm seděla naštvaná dívka s koleny u brady.

„Kdo jsi?“ zeptal jsem se, ale žádný zvuk jsem neslyšel.

Nicméně dívka mi rozuměla a odpověděla:

„A ty jsi kdo?“

Bylo to velmi zvláštní. Nic jsem neslyšel, ale naprosto přesně jsem věděl, co mi odpověděla.

„Jsem Vít'a. Ševčenko. Onemocněl jsem... Jsme v nemocnici?“

Dívka se zřejmě urazila o to víc.

„Jo, jsi fakt nemocnej!“

Pozorně jsem se rozhlédl do všech stran. Všude bylo opravdu čisto. Nikde nebyly vidět žádné stíny. A dokonce tu nebyl ani náznak žádných dveří.

„To je určitě krajská nemocnice!“ odhadoval jsem. „Nebo dokonce ústřední!“

Dívka se přestala hněvat. Teď vypadala velmi překvapeně.

„A co to má jako být?“

Vypadalo to, že v hlavě nemá všechno v pořádku, když nezná takové jednoduché věci!

„Je to jen sen,“ pravila dívka. „Spím a ty se mi zdáš.“

„To není pravda,“ mrzelo mě, že to pochopila jako první. „To je můj sen! A já tě vůbec neznám!“

„Ty jsi Jestřáb?“ najednou se mě zeptala dívka.

„Kdo?“ div že mi čelist překvapením nespadla na zem.

„Věděla jsem to, že se mi zdá o tobě. Psala jsem ti zprávu, ale tys mi neodpověděl...“

„Kam jsi mi psala?“

Ale dívka mě neposlouchala, vstala z křesla a začala se rozhlížet po místnosti. Také jsem vstal. Jen ze zvyku. Bylo to něco na způsob zdvořilosti.

„Napiš mi, jo?“ řekla dívka, usadila se do křesla a přitáhla si nohy pod sebe.

„To je moje místo,“ zamručel jsem.

„No a,“ mávla rukou, „vždyť jsou stejný.“

Mlčeli jsme. Zkrátka jsem nevěděl, co bych měl říct. Posadil jsem se do volného křesla a v mžiku se mi začaly zavírat oči. Nikdy jsem si nemyslel, že je možné spát ve snu...

6. ANALÝZA VYBRANÝCH PŘEKLADATELSKÝCH ŘEŠENÍ

Český teoretik literatury a překladu Jiří Levý (2012, s. 50) ve své knize věnované teorii překladu uvádí 3 fáze překladatelovy práce: **pochopení** předlohy, **interpretace** předlohy a **přestylizování** předlohy. Překladatel nepřekládá mechanicky slovo od slova, ale neustále se potýká s tím, aby si dílo zachovalo i charakteristické rysy originálu.

S přestylizováním předlohy souvisí výše uvedená orientace na cílového čtenáře, což představuje klíč k vytvoření úspěšného překladu. Cílovým čtenářem vybrané knihy bude dospívající přibližně ve věku 11 let, nicméně knihu by si mohly přečíst i mladší děti. Vždy se ale bude jednat o dítě, které bude schopné si knihu přečíst samo bez pomoci dospělého.

K překladu jsme přistupovali s ohledem na čtenáře školního věku, kterému bude pravděpodobně okolo 11 let a který bude schopný porozumět například jednoduchým metaforám či slovním hříčkám.

6.1. PŘEKLAD TITULU

Knižní titul se považuje za neoddělitelnou součást literárního díla, protože se jedná se o první informaci, kterou se čtenář o díle dozví. Název literárního díla by měl působit atraktivním dojmem, a proto by mu měl překladatel věnovat značnou pozornost. Levý (2012, s. 140-141) vymezuje dva druhy knižních titulů – **popisný** a **symbolizující**. Název popisný charakterizuje téma knihy, vykazuje čistě sdělovací funkci a často zmiňuje hlavní osobu či žánr [viz *Žizň Aleksandra Něvskogo – Život Alexandra Něvského*]. Zatímco symbolizující titul dané téma pouze zkratkovitě naznačuje a mezi jeho hlavní rysy patří snadná zapamatovatelnost, stručnost a výraznost [viz *Prestuplenije i nakazanije – Zločin a trest, Vstreča v tёмnotě – Z temna do dne*].

Podle Kufnerové (1994b, s. 151) by měl překladatel vzít v potaz i **národní a kulturní zvyklosti** daného jazyka a pokud to bude nutné, tak výraz nahradit běžnými, domácími formami. Český jazyk upřednostňuje dějová spojení před jmennými vazbami či hojně využívá tázací věty [viz *Pamjat' – Co nezapomenu*].

Z výše uvedeného vyplývá, že název knihy *Время всегда хороше*⁵ je symbolizujícím titulem. Významově přesný překlad *Čas je vždy dobrý* se zdá být nevhodný z toho důvodu, že kniha se v Rusku stala bestsellerem, a proto by její titul měl

⁵ Vremja vseгда chorošeje

znít atraktivněji, tím spíš, že se jedná o dílo pro děti. Jako vhodnější ekvivalent se jeví překlad *Každá doba má své kouzlo*. Jedná se o poutavější knižní titul, jenž si dítě snadno zapamatuje, a který je zároveň uzpůsobený zvyklostem českého jazyka.

6.2. PŘEKLAD A PŘENOS KULTURNÍCH SPECIFIK

Lingvistka, translatoložka a pedagožka Zdeňka Vychodilová (2003, s. 60) uvádí definici pojmu reálie, která zní: „Reálie jsou zpravidla předměty materiální kultury, které jsou charakteristické pro určité obyvatelstvo, národ nebo společnost a které jsou projevem národní osobitosti a barvivosti.“ (vlasní překlad)⁶ Reálie je možné vyčlenit do 3 hlavních skupin: geografické, etnografické a společensko-politické (Vychodilová, 2003, s. 60).

Vzhledem k tomu, že reálie jsou součástí národního a historického koloritu dané kultury, může být jejich převod značně problematický. Vychodilová (2003, s. 60-61) dále uvádí překladatelské metody, které lze aplikovat při převodu reálií: **transkripce, přímý překlad, opisný překlad a překlad s komentářem.**

Transkripce je založena na převodu fonetické stránky. Překladatel tímto způsobem převede jak význam, tak kolorit daného výrazu. Co se týká přímého překladu, existuje více způsobů, jak kulturní a národní výrazy přeložit. Překladatel může využít kalky, které spočívají v doslovném překladu všech morfémů či částečné kalky, kdy se převede jen část morfémů. Dalším způsobem pak je reálie nahradit výrazy cílového jazyka či je adaptovat pro domácí prostředí. Při opisném překladu dochází k nahrazení původního výrazu slovním spojením, který čtenářovi podrobněji vysvětluje dané kulturní hodnoty. Překladatel může k vysvětlení pojmu využít i překlad s komentářem ve formě poznámky pod čarou či vysvětlivky na konci knihy. (Vychodilová, 2003, s. 61)

Autorka dále upozorňuje na využití metody **naturalizace** a **exotizace** (Vychodilová, 2003, s. 61). Naturalizace spočívá v přizpůsobení slovního spojení domácí kultuře, zatímco metoda exotizace upřednostňuje zachování cizosti.

Podle uvedených principů byl kupříkladu přeložen výraz *чай с малиной*⁷ jako *léčivý čaj s malinami*. Zde je patrná kulturní rozdílnost mezi českým a ruským národem – zatímco Češi při onemocnění pijí čaj s citrónem, tak Rusové preferují čaj

⁶ «Реалии – это, как правило, предметы материальной культуры, которые характерны для того или иного народа, национальности или сообщества и которые являются выражением национальной самобытности, колорита.»

⁷ čaj s malinami

s malinami. Vzhledem k zachování koloritu ruského kulturního specifika byla upřednostněna metoda exotizace před naturalizací, ovšem pro jasnější pochopení došlo k rozšíření informační osnovy o výraz *лѣчывý*, jedná se tedy o přímý překlad.

Zajímavým případem se jeví také výraz *Первый* [od slovního spojení *Первое лицо*]⁸, kterým se v ruském prostředí označuje nejdůležitější osoba nebo nejvyšší pozice v podniku, organizaci či státě. V překladu došlo k adaptaci pro české prostředí a byl zvolen obecný výraz *ředitel*. Jedná se o překladatelskou metodu konkretizace:

- *В прошлые выходные работал как проклятый, вот меня Первый и отправил сегодня домой пораньше!*⁹
- *Minulý víkend jsem pracoval jako otrok, tak mě ředitel poslal dneska dřív domů!*

Za zmínku pak stojí následující věta, kde se setkáváme s názvy dvou periodik, která se vážou k socialistické době v Rusku:

- *К ужину придѣт папа, принесѣт «Правду» и «Советскую Белоруссию».*¹⁰
- *Na večeri přijde tatínek, přinese Právo a výtisk Sovětského Běloruska.*

Z uvedeného originálu je patrné, že autoři si zde pohrávají s významem slova *правда*¹¹, které se překládá jako pravda či spravedlnost. Z důvodu zachování dvojsmyslnosti názvu novin, jsme zvolili adaptační výraz *Právo*. Noviny *Právo* jsou pro české prostředí známé, jedná se tedy o přístup založený na metodě naturalizace. U druhého periodika došlo k přímému překladu ve spojení s rozšířením informační osnovy – *výtisk Sovětského Běloruska*. O překladu vlastních jmen více pojednává následující kapitola.

⁸ Pervyj – pervoje lico

⁹ V prošlyje vychodnyje rabotal kak prokljatyj, vot meňa Pervyj i otpravil segodnja domoj poraňše!

¹⁰ K užinu prid'ot papa, prinesjot „Pravdu“ i „Sovetskuju Belorussiju“.

¹¹ pravda

6.2.1. PŘEKLAD ANTROPONYM

Překlad vlastních jmen má v dětské literatuře významné postavení a zároveň se z translatického hlediska jedná o velmi problematickou oblast. Překladatel se potýká s otázkou, zda antroponymum **překládat, substituovat** či **transkribovat**. Dle Levého (2012, s. 106) lze překládat pouze ta jména, která nesou určitou významovou hodnotu [viz *Misericordia – Milosrdenství*]. V případě, že vlastní jméno vykazuje navíc jistý charakterizační rys [lat. nomen – omen], překladatel užívá substituci či transkripci – výjimku tvoří příbuzné jazyky, kde je význam pro čtenáře pochopitelný [*Bašmačkin, Gogol*].

Teoretička překladu Vlasta Straková (1994a, s. 172) uvádí, že by měl překladatel zohlednit **grafický systém jazyků, výskyt jména a jeho naturalizaci a dobové zvyklosti**. Podle jejího názoru má překladatel následující možnosti: zanechat vlastní jméno v původní podobě a nepřekládat ho, substituovat antroponymum vhodnějším ekvivalentem či zvolit kompromis – tedy jméno přeložit, ale dodat mu cizí podobu [např. grafickou].

V překladu díla *Vremja vseгда chorošeje* jsme nejčastěji volili metodu naturalizace, ale s ohledem na věk cílového čtenáře se v textu objevuje i exotizace, přičemž některé výrazy jsme rozšířili. Určitá míra cizosti by staršímu dítěti neměla narušit požitky z textu, naopak by mu měla rozšířit jeho povědomí o ruských zvyklostech.

Jména hlavních postav jsou převedena s ohledem na domácí prostředí z toho důvodu, aby byla kniha co nejvíce přístupná nejen staršímu, ale i mladšímu čtenáři. Jedná se tedy o **přímé ekvivalenty vhodné pro české prostředí**: *Ольга – Olga, Виктор – Viktor, Евгений – Evžen*.¹² Kromě toho jsme při překladu deminutiv využili bohatou slovní zásobu českého jazyka: *Olča, Olina, Oluška; Víťa, Viktor, Víteček; Evža, Žeňka, Žeňa*.

V díle se lze setkat také s **charakterizačními jmény**, která se v ruské literatuře hojně užívají. Jedná se o ženská příjmení *Воробьева* a *Воронько*¹³, kde charakterizační rys představují názvy zvířat. Pro překlad se jeví nejvhodnější naturalizace, a to z toho důvodu, aby nedošlo k významové ztrátě. Vzhledem k tomu, že se jedná o ženská příjmení, jsme zvolili také transpoziční postup, kdy jsou slova přenesena podle gramatických zásad českého jazyka. Konečná podoba přeložených výrazů zní *Vrabcová* a *Vránová*. Dále se zde vyskytuje mužské příjmení *Комаров*¹⁴, které vykazuje totožnou motivaci

¹² Olga, Viktor, Jevgenij

¹³ Vorobjeva, Voronko

¹⁴ Komarov

jako uvedená ženská příjmení. V knize se o něm mluví jako o otravném ničemovi, a proto je jméno převedeno do češtiny jako *Komár*, evokující dotěrný hmyz.

Jako další překladatelskou metodu jsme využili **transkripce**, a to z toho důvodu, aby se cílový čtenář seznámil s cizí kulturou a rozšířil si tím své povědomí o cizí zemi. Pomocí exotizace jsme přeložili jména: *Шевченко* – *Ševčenko*, *Архипов* – *Archipov*, *Таня* – *Táňa*, *Дима* – *Díma*, *Серёжка Павлюкович* – *Serjoža Pavljukovič*, *Ира* – *Ira*.¹⁵ U ženských příjmení je gramatická stavba slova přizpůsobena českému úzu a slova jsou doplněna o sufix -ová: *Кирова* – *Kirovová*.¹⁶

Nicméně vzhledem k tomu, že se jedná o knihu pro děti, bylo často potřeba transkribované výrazy dovysvětlit kvůli pochopení všech souvislostí. U výrazů došlo k **rozšíření informační osnovy**, např.:

ORIGINÁL ¹⁷	PŘEKLAD
анекдот про Чапаева	vtip o <u>vojákovi Čapajevovi</u>
Ему ещё по гранате в каждую руку – вообще <u>Марат Казей</u> .	Ještě granát do každé ruky a byl by z něj <u>partyzánský válečník Marat Kazej</u> .
шакал <u>Табак</u> из любимого <u>мультика</u>	šakal <u>Tabák</u> z mé oblíbené <u>pohádky Kniha džunglí</u>
Зато <u>Пушкина</u> прочитал всего.	Zato z ruských spisovatelů jsem přečetl celého Puškina.

Museli jsme se vypořádat také s **překladem přezdívek**. Přezdívka *Архипыч* – *Archipyč*, odkazuje na příjmení jedné z hlavních postav, které zní *Архипов*, a protože přesný převod do cílového jazyka nepůsobí jako rušivý element, je za překladatelskou metodu zvolena transliterace. Motivací k vytvoření přezdívky *Vassa* je patronymikum, jenž zní *Васильевна*, nicméně zde nastává odlišná situace. Přesný překlad *Vassa* se nejeví patřičným z toho důvodu, že není uzpůsoben domácímu prostředí, a proto byla utvořena přezdívka s pomocí sufixu -ka, tedy *Vasilka*.

¹⁵ Ševčenko, Archipov, Taňa, Dima, Serjožka Pavljukovič, Ira

¹⁶ Kirova

¹⁷ anekdot pro Čapajeva.

Jemu ještě po granatě v každou ruku – voobšče Marat Kazej.

Šakal Tabak iz ljubimogo multika.

Zato Puškina pročital vsego.

6.2.2. PŘEKLAD OSLOVENÍ A PATRONYMIK

Oslovení je jeden z prvků, který může svědčit o cizosti originálu, a proto si i zde překladatel vybírá mezi **naturalizací** či **exotizací**. Oslovením se v běžné praxi dává najevo společenská hierarchie, věkové rozdíly či různé osobní vztahy – jedná se tedy o projev úcty nebo naopak familiárnosti.

Co se týká překladu oslovení mezi ruským a českým jazykem, zde mohou problém činit patronymika. Patronymika neboli jméno po otci (*отчество*)¹⁸ se řadí mezi specifický rys antroponym, který využívají jen určité jazyky, mezi něž patří zejména ruština. Úzus ruského jazyka je takový, že se za zdvořilostní oslovení považuje užití křestního jména a patronymika bez obecného pan/paní. Oproti tomu v češtině se slušné oslovení projevuje v užití obecného výrazu pan/paní s příjmením. (Straková, 1994b, s. 165-166)

Straková (1994b, s. 167) i Levý (2012, s. 112) se shodují v tom, že by se ruská patronymika měla zachovávat, protože jsou nositelem národní specifičnosti. Zastávají ten názor, že vzhledem ke společné minulosti obou zemí nejsou patronymika pro české prostředí natolik cizí, aby se vynechávala. K tomuto názoru jsme se přiklonili v následujících případech:

- – *Тамара Васильевна, – вдруг сказала классная, – я бы хотела с вами поговорить.*¹⁹
- „*Tamaro Vasiljevno,*“ *znenadání ji oslovila třídní, „chtěla bych si s vámi promluvit.“*
- – *Прекратите истерику, Наталия Алексеевна!*²⁰
- „*Přestaňte s tou hysterií, Natálie Alexejevno!*“

Metodu **exotizace** jsme užili z toho důvodu, že se jedná primárně o překlad pro dospívající čtenáře. Dětem ve věku 11 let by nemělo činit potíže rozpoznat, že se jedná o prvek cizí kultury, a naopak by to pro ně mělo být obohacující. Nutno dodat, že v uvedených příkladech se mezi sebou baví dvě učitelky a jejich vztah podřazenosti-nadřazenosti je pochopitelný z dřívějšího kontextu [ředitelka-třídní učitelka].

¹⁸ otčestvo

¹⁹ „Tamara Vasiljevna,“ *vdrug skazala klassnaja, „ja by chotěla s vami pogovorit’.*“

²⁰ „Prekratitě istěriku, Natalija Aleksejevna!“

Ovšem jiná situace nastává v následujícím příkladu:

- – *Плохо мне, Елена Ивановна. Можно, я домой пойду?*²¹
- „*Je mi zle, soudružko učitelko. Můžu jít domů?*“

V tomto případě oslovuje paní učitelku žák a bylo by nežádoucí užít křestní jméno a patronymikum. Z toho důvodu jsme křestní jméno a jméno po otci vynechali a zvolili obecný výraz *soudružko učitelko*, který rovněž kontextově zapadá do roku 1980.

6.2.3. PROBLEMATIKA BEZEKVIVALENTNÍHO LEXIKA

Pedagog a teoretik uměleckého překladu Milan Hrdlička definuje pojem bezekvivalentní slovní zásoba jako „případ, kdy v jednom jazyce určitému výrazu neodpovídá v jazyce druhém žádná lexikální paralela.“ (Hrdlička, 2003, s. 139) Jedná se o výrazy, které nevykazují ani částečnou shodu, a je nemožné pro ně nalézt odpovídající ekvivalent v cílovém jazyce. V ruském jazyce se bezekvivalentní slovní zásoba rozděluje do následujících okruhů: **slova se sovětskou tematikou** [*советизмы*²²], **historická slova** [*историзмы*²³], **části frazeologických jednotek**, **folklórní lexikum**, **slova s náboženskou tematikou** [*библейзмы*²⁴] a **slova cizího původu** (srov. 11).

Vychodilová (2003, s. 54) navrhuje několik překladatelských transformací, které lze využít k převodu neexistujících ekvivalentů do cílového jazyka: transliteraci či transkripci, transliteraci s vysvětlením, kalky, opisný překlad a přibližný překlad.

Transliterace či **transkripce** spočívá v přenesení původní grafické či zvukové podoby, přičemž se jedná o jednoduchou a často využívanou metodu. Cílový čtenář ovšem nemusí pokaždé význam slova odhalit – pak může být překladateli nápomocen kontext či autorské poznámky. V některých případech nemusí být samotná transliterace dostačující k pochopení významu, a proto se připojuje podrobnější vysvětlení. (Vychodilová, 2003, s. 36)

U metody **kalků** dochází k doslovnému překladu morfému původního výrazu. Výhodou kalkování se jeví jednoduchost, nicméně překladatel by měl být obezřetný, aby nedošlo k chybnému posunu původního významu. (Vychodilová, 2003, s. 37)

Pod pojmem **opisný překlad** chápeme vysvětlení původního významu, parafrázi, převod celkového významu či překladatelův komentář. Původní smysl je vysvětlen

²¹ „Plocho mně, Jelena Ivanovna. Možno, ja domoj pojdu?“

²² sovetizmy

²³ istorizmy

²⁴ bibleizmy

dopodrobna, nicméně problém může nastat u značné délky přeloženého výrazu. (Vychodilová, 2003, s. 37)

Metoda **přibližného překladu** spočívá v tom, že se v cílovém jazyce hledá analogický výraz, který by alespoň částečně svým významem odpovídal originálu. Jde tedy o metodu kompenzace a zároveň naturalizace. (Vychodilová, 2003, s. 37)

Bezekvivalentní lexikum objevující se v knize jsme přeložili s ohledem na kontext a brali jsme v potaz zejména cílového čtenáře. Předání významu zde hraje nejdůležitější roli a cílové publikum by během čtení nemělo nic rušit. Z tohoto důvodu jsme zavrhlí možnost užití poznámek pod čarou či vysvětlivek na konci díla a soustředili jsme se zejména na správné pochopení výrazů. Pro tento účel jsme nejčastěji využili metodu **přibližného překladu**, kdy jsme hledali vhodný analog v českém prostředí:

ORIGINÁL ²⁵	PŘEKLAD	METODA
бутерброд	sendvič	přibližný překlad
кулич	mazanec	přibližný překlad
пирог	buchta	přibližný překlad
комсомольская стройка	budova svazáků (v Rusku byli komsomolci, v Česku svazáci)	přibližný překlad
Это, наверное, <u>обкомовская больница!</u> Или даже <u>цековская!</u> (od slov обком a ЦК = центральный комитет)	To je určitě <u>krajská nemocnice!</u> Nebo dokonce <u>ústřední!</u>	přibližný překlad
политинформация	hodina politického dění	opisný překlad
былины	byliny	transliterace

²⁵ butěrbrod, kulič, pirog, komsomolskaja strojka, politinformacija, byliny
Eto, navernoje, obkomovskaja bolnica! Ili daže cekovskaja! Od slov obkom a CK = centralnyj komitět.

6.3. LEXIKÁLNÍ STRÁNKA PŘEKLADU

Vzhledem k tomu, že se v literárním díle *Vremja vseгда chorošeje* prolínají dvě časové roviny, objevuje se zde rovněž **rozdílné lexikum**. Specifická slovní zásoba slouží jako nástroj k rozlišení minulosti od přítomnosti, konkrétně roku 1980 od roku 2018. Rozdíly mezi dobami pocítí cílový čtenář skrze slovní zásobu a vyjadřovací styl hrdinů, a proto bylo během překladatelského procesu hlavním požadavkem rozlišení těchto dvou světů. Následující příklady toto odlišné lexikum demonstrují:

rok 1980, Vít'a		rok 2018, Sýkorka	
originál ²⁶	překlad	originál ²⁷	překlad
дружина	[pionýrská] družina	аська	ICQ
модель крейсера	model křižníku	мейл	mejl
отряд	[pionýrský] oddíl	комп	komp
партийные органы	stranické orgány	чат	chat
пионер	pionýr	сетка	síť
пионерское собрание	pionýrská schůze	смайлики	smajlíci
председатель	předseda	комик	mobil
старшая пионервожатая	starší pionýrka	отсканить	oskenovat
товарищ	soudružka	форум	fórum
фашисты	fašisté	ник	nick

Z uvedené tabulky vyplývají zřejmé rozdíly mezi jednotlivými dobami. V roce 1980 se užívala slova spojená se socialistickou realitou a pionýrské organizace představovaly pro děti střed zájmu. Oproti tomu je pro rok 2018 charakteristický technologický vývoj, což způsobuje, že se v textu objevuje lexikum svědčící o moderních přístrojích a technologiích.

Autoři do moderní doby zasadili mimo jiné také neologismus *комик*²⁸. Jedná se o slovo vytvořené od *коммуникатор*²⁹, které má představovat chytrý mobilní telefon.

²⁶ družina, moděl krejsera, otrjad, partijnyje organy, pioněr, pioněrskoje sobranije, predsedaťel, staršaja pioněrhožataja, tovarišč, fašisty

²⁷ aska, mejl, komp, čat, setka, smajliki, komik, otskanit', forum, nik

²⁸ komik

²⁹ kommunikator

V českém jazyce se výraz *komunikátor* také využívá, nicméně spíše v oblasti informačních technologií než umělecké literatury. S ohledem na přizpůsobení výrazu domácímu čtenáři jsme místo překladu *komik*, zvolili hovorový výraz *mobil*, čímž vylučujeme možnost nežádoucích asociací.

Za zmínku stojí také převod **zkratek** z ruského prostředí do českého. Ruský jazyk je ke zkráceným výrazům tolerantnější než jazyk český, a proto pro ruské zkratky nebyl pokaždé nalezen ekvivalent v cílovém jazyce. S ohledem na dětského čtenáře byly všechny zkratky vysvětleny, došlo ke konkretizaci významu:

ORIGINÁL ³⁰	PŘEKLAD	KOMENTÁŘ
Папа из своего <u>обкома</u> раньше девяти не придёт.	Tatínek z <u>krajského výboru</u> nechodí domů dřív než v 9.	
номенклатура <u>ЦК</u>	nomenklatura <u>ústředního výboru</u>	
В классе произошло <u>ЧП</u> .	Ve třídě došlo k <u>mimořádné události</u> .	
Несмотря на рёв русички, я первая успела поставить под его сообщением своё <u>ППКС!</u>	I přes řev ruštinářky jsem byla první, kdo dal jeho příspěvku <u>palec!</u>	zkratka v doslovném překladu znamená: podpisuji se pod každé slovo

³⁰ Папа из своего обкома ра́нше девяти не приде́т.
 номенклатура ЦК
 В классе произо́шло ЧП.
 Не́смотря на рјов руси́чки, ја перваја успела постави́т под jeho сообще́нием своја ППКС!

6.3.1. PROBLEMATIKA SPISOVNOSTI A NESPISOVNOSTI JAZYKA V RUŠTINĚ A ČEŠTINĚ

Co se týká vyjadřovacího stylu hrdinů, k rozlišení doby využívají Žvalemský a Pasternaková **odlišnosti ve spisovném a nespisovném jazyce**. Nutno podotknout, že i když jsou čeština a ruština jazyky genealogicky příbuzné, v otázce spisovnosti/nespisovnosti jazyka se poměrně liší.

Český jazyk rozdělujeme na spisovný a nespisovný, přičemž do nespisovné části řadíme obecnou češtinu, interdialekty a sociální a teritoriální dialekty. Zvláštní skupinu představuje profesní mluva, slang a argot. (Chloupek, 2003, s. 45-56) Ruský jazyk také dělíme na spisovný a nespisovný, ale oproti jazyku českému dochází ke změně ve spisovnosti. Za spisovný ruský jazyk považujeme knižní písemný jazyk a ústní hovorový jazyk. Nespisovnými formami pak jsou tzv. prostorečije [*просторечие*], teritoriální a sociální dialekty a žargon. (Svincova, 2004, s. 44-45)

Z výše uvedeného vyplývá, že ruský jazyk je tolerantnější k neutrální lidové mluvě a oproti češtině tyto prvky považuje za součást spisovného jazyka. Překladatel by si měl uvedené rozdíly uvědomovat a při překládání hovorových prvků zvolit takovou míru zastoupení těchto prvků, která nepřesáhne hranici přijatelného.

Za vhodný způsob kompenzace při překládání hovorových prvků z ruštiny do češtiny považuje Kufnerová (1994c, s. 72) stylizaci obecné nespisovné češtiny, která může mít nejrůznější podoby. Překladatelé volí buď redukci nespisovných prvků v hláskové a tvarové rovině [*везде jen peníze* místo *везде самé/самы peníze*], náznak nespisovnosti v rovině hláskové, tvarové a lexikální [*везде самы прачы* místo *везде самé peníze*] či jejich kombinaci [*везде jen самы peníze/прачы*].

Při překladu jsme postupovali následovně – z důvodu odlišení dvou časových rovin jsme volili při překladu kapitol odkazujících se na rok **1980** nejčastěji **neutralizaci nespisovných prvků**, zatímco části knih z **moderního světa** jsme překládali **nespisovností a obecnou češtinou**. Hovorové prvky jsme vyjádřili změnami v hláskové a tvarové rovině, mimo jiné jsme aplikovali také stylizaci syntaktické roviny.

Následují vybrané příklady, které dokazují neutralizaci nespisovných prvků:

- *И в этот момент голос у него стал такой же скрипучий, как у его бабки.*³¹
- *А в ту chvíли jeho hlas zněl stejně skřípavě jako hlas jeho babičky.*
- *Меня всё ещё немного подташнивало.*³²
- *Pořád se mi z toho trochu svíral žaludek.*

Z níže uvedených příkladů je patrné, že expresivní hovorové prvky z ruského jazyka jsme v překladu nahradili hláskovou záměnou -í namísto -ě (*oblíkat – oblékat*), nebo -ý namísto -é (*novýho – nového*), v ojedinělých případech došlo také k záměně -ej namísto -ý (*chytřej – chytrý*). Častým případem bylo také vkládání slovních výrazů typu *no, fakt, prostě, vlastně, hlavně* apod.:

- *Я раздражённо оторвалась от компа и отправилась одеваться. В школу тащиться страшно не хотелось, тем более что первым уроком намечалась контрольная по математике.*³³
- *Podrážděně jsem se odtrhla od kompu a šla se oblíkat. Do školy se mi vůbec nechtělo, tím spíš že nás první hodinu čekala písemka z matiky.*
- *В лицке часто только и обсуждали, что Ястреб новенького напишет.*³⁴
- *Na chatu jsme několikrát probírali, co novýho Jestřáb napíše tentokrát.*
- *На форуме творилось что-то невообразимое.*³⁵
- *То, co se dělo na fóru, byla fakt hrůza.*
- *Ужас... Жуть!*³⁶
- *No hrůza... No děs!*

Nespisovnost textu dodávají také expresivní výrazy z oblasti školního a internetového slangu typu: *математичка/математица – matikářka, историк – dějepisář, русичка/русица – ruštinářka, англичанка – angličtinářka, физра – tělák,*

³¹ I v etot moment golos u něgo stal takoj že skripučij, kak u jego babki.

³² Meňa vsjo ješčo němnogo podtašnivalo.

³³ Ja razdražonno otorvalas ot kompa i otpravilas oděvaťsja. V školu taščit'sja strašno ně хотělos, těm boleje čto pervym urokom namečalas kontrolnaja po matěmatike.

³⁴ V ličke často tolko i obsuždali, čto Jastreb nověnkogo napišet.

³⁵ Na forume tvorilos čto-to něvoobrazimoje.

³⁶ Užas... Žuť!

зубрила – šprt, шпор – tahák, комп – komp, мейл – mejl, чат – chat, аватарка – profilovka.³⁷

6.3.2. PŘEKLAD FRAZEOLOGISMŮ

Jazykovědec František Čermák definuje **frazeologismus** jako „ustálené a reprodukovatelné spojení slov, popřípadě jiných jednotek, jehož význam je zpravidla [zčásti nebo zcela] neodvoditelný z významu jeho složek a které je svou povahou víceméně jedinečné v tom smyslu, že některá z jeho složek [popř. žádná] stejným způsobem v jiném spojení nefunguje, popřípadě se vyskytuje pouze ve výrazu jediném.“ (Čermák, 1982, s. 17)

Překladatel by si měl uvědomovat, že frazeologismus se sice skládá z více komponentů, ale dohromady tvoří **jeden celek**. Situace je o to složitější, že každá kultura vykazuje své vlastní frazeologické jednotky, které nemusí příjemce domácí kultury chápat. O to více by měl být překladatel během translatologického procesu bedlivější, aby všechna tato frazeologická spojení rozpoznal a nedošlo pak k ochuzení textu. (Mokijenko a Stěpanova, 2008, s. 34-35)

Straková (1994c, s. 86) tvrdí, že nejdůležitější je vystihnout význam frazeologismu, hovoří o tzv. **situačním ekvivalentu**, což v teorii překladu představuje substituci frazeologického celku celkem jiným.

V souvislosti s tím vyčleňují ruští lingvisté a profesori Valerij Mokijenko a Ludmila Stěpanova (2008, s. 37-38) ve své publikaci *Ruská frazeologie pro Čechy* 5 typů frazeologických ekvivalentů: úplné ekvivalenty, částečné ekvivalenty, relativní ekvivalenty, frazeologické analogy a frazeologismy bez ekvivalence.

Úplné ekvivalenty [полные эквиваленты]³⁸ vykazují plnohodnotnou shodu v struktuře, obraznosti a sémantice. **Částečné ekvivalenty** [частичные эквиваленты]³⁹ se shodují v sémantice a vnitřní formě, ale liší se gramatickou strukturou – např. jinými synonymními komponenty, strukturou, slučitelností prvků, počtem komponentů aj. U **relativních ekvivalentů** [относительные эквиваленты]⁴⁰ dochází k částečné záměně obraznosti, ale zachovává se sémantický význam frazeologismu. I když se tyto ekvivalenty

³⁷ Matěmaticka/matematica, istorik, rusička/rusica, angličanka, fizra, zubrila, špor, komp, mejl, čat, avatarka

³⁸ polnyje ekvivalenty

³⁹ častičnyje ekvivalenty

⁴⁰ otnositělnyje ekvivalenty

od sebe odlišují, zůstávají logicky srovnatelnými. **Frazeologické analogy** [фразеологические аналоги]⁴¹ představují slovní spojení s odlišnou obrazností a strukturou, která si však zachovávají význam a stylistické zbarvení. **Frazeologismy bez ekvivalence** [безэквивалентные фразеологизмы]⁴² jsou tzv. národní frazeologismy, které nevykazují ekvivalent v žádném jiném jazyce, protože se vážou na konkrétní realie a kulturu dané země. (Mokijenko a Stěpanova, 2008, s. 37-38)

Pokud se překladatel setká s frazeologismem, pro který neexistuje v cílovém jazyce ekvivalent, musí volit opis, kompenzaci či vytvořit nové frazeologické spojení. Vzniklé stylistické či expresivní ztráty by měl překladatel nahradit na jiných místech v textu. (Mokijenko a Stěpanova, 2008, s. 41)

Ve zvoleném literárním díle *Vremja vseгда chorošeje* jsou frazeologická spojení zastoupena v hojně míře. Čtenář se setkává s frazeologií faunickou, tj. zvířecí a somatickou, kde základ tvoří části těla. Zajímavým jevem také je, že autoři si vymýšlejí své vlastní frazeologické jednotky, a v knize se setkáváme s autorskými frazeologismy. Během překladu jsme se soustředili zejména na význam frazeologismu a pro všechny frazeologické jednotky byl nalezen situační ekvivalent. Následují praktické příklady demonstrující frazeologické jednotky, pro které byly nalezeny **úplné ekvivalenty**:

- *просто как гром среди ясного неба*⁴³
- *просто jako blesk z čistého nebe*
- *историк схватился за голову*⁴⁴
- *дѣйеписа́р se popadl za hlavu*

Velmi častým jevem pak bylo nalezení **částečného či relativního ekvivalentu**, kdy došlo ke změně jednoho či více komponentů při zachování sémantické stránky:

- *как бешеная пуля, я взлетел на свой четвертый этаж*⁴⁵
- *jako neřízená střela jsem vyletěl do našeho třetího patra.*
- *Только пахать придётся как бобикам.*⁴⁶
- *Jenom budeme muset makat jako fretky.*

⁴¹ frazeologičeskije analogi

⁴² bezekvivalentnyje frazeologizy

⁴³ prosto kak grom sredi jasnogo něba

⁴⁴ istorik schvatilsja za golovu

⁴⁵ kak bešenaja pulja, ja vzletěl na svoj četvjortyj etaž

⁴⁶ Tolko pachat' prid'otsja kak bobikam.

- *В прошлые выходные работал как проклятый*⁴⁷
- *Minulý víkend jsem pracoval jako otrok.*
- *Все пять уроков я отсидел тихо, как мышь под метлой.*⁴⁸
- *Všech pět vyučovacích hodin jsem proseděl v tichosti jako myška.*
- *От сердца отлегло – papa пошёл по новым рельсам.*⁴⁹
- *Spadl mi kámen ze srdce, že tatínek zaplul do jiných vod.*
- *мама влетела как метеор*⁵⁰
- *mamka vletěla domů jako vítr*

V mnoha případech jsme z důvodu jazykových odlišností obou jazyků zvolili převod slovních spojení s pomocí **frazeologických analogů**:

- *Я не пошевелился. На меня словно столбняк напал.*⁵¹
- *Ani jsem se nepohnul. Zůstal jsem stát jako tvrdé Y.*
- *Англичанка от такой просьбы чуть на пол не села.*⁵²
- *Angličtinářka z takové prosby div neupadla do mdlob.*
- *Я и сам понимал, что хорошенького понемножку. Завтра буду как огурчик...*⁵³
- *I já jsem věděl, že je to o trochu lepší. Zítرا budu jako rybička...*
- *От сердца отлегло – papa пошёл по новым рельсам.*⁵⁴
- *Spadl mi kámen ze srdce, že tatínek zaplul do jiných vod.*

⁴⁷ V prošlyje vychodnyje rabotal kak prokljatyj.

⁴⁸ Vse pjať urokov ja otsiděl ticho, kak myš pod metloj

⁴⁹ Ot serdca otleгло – papa pošol po novym relsam.

⁵⁰ mama vletěla kak metěorit

⁵¹ Ja ně poševlilsja. Na meňa slovno stolbňak napal.

⁵² Angličanka ot takoj prosby čuť na pol ně sela.

⁵³ Ja i sam ponimal, čto chorošeňkogo poněmnožku. Zavtra budu kak ogurčik...

⁵⁴ Ot serdca otleгло – papa pošol po novym relsam.

6.3.3. SLOVNÍ HRÍČKY

V originálním díle se lze setkat s dalším zajímavým případem, který může překladatele velmi potrápiti. Jedná se o prvek **jazykové komiky**, ke které obecně dochází prostřednictvím hry s hláskami, slovy či gramatickými pravidly, přičemž použité prvky nemusí být nutně komické samy o sobě, ale jejich způsob využití.

Překladatelka Milena Poláčková (1994, s. 118-119) popisuje, že ve většině případů nelze slovní hříčky doslovně překládat vzhledem k požadavku zachování jejich sémantického významu a stylistického charakteru. V takových situacích překladatelům doporučuje využít funkční posun či kompenzaci, aby se dosáhlo požadované komické situace. Levý (2012, s. 118) se také přiklání k zachování sémantické stránky i za cenu významových odchylek.

Ve vybrané dětské knize se objevilo následující spojení **homonymních slov металл**⁵⁵, které vzbuzuje komický efekt:

- *Васса старалась говорить помягче, но у неё это плохо получалось. Просто вместо обычного металла в голосе звучал... наверное, какой-нибудь мягкий металл. Свинец, например.*⁵⁶

Došlo zde ke hře se slovem *металл*, kdy přímý význam tohoto slova zní *kov* a přenesený význam se odkazuje na pronikavý tón řeči. Slovo *kov* ovšem v českém jazyce nevykazuje přenesený význam, a proto došlo ke **gramatické transformaci slovního druhu**, kdy bylo z podstatného jména vytvořeno jméno přídavné – slovní spojení *kovový hlas* vykazuje patřičný metaforický význam. Díky uvedené záměně slovního druhu byl kontext zachován a zároveň nedošlo k ochuzení textu o komický prvek:

- *Vasilka se snažila mluvit laskavějším tónem, ale do normálního kovového hlasu se jí vkrádala nějaká zvláštní příměs... jako kdyby jí do něj někdo přidal nějaký lehký kov. Тřeba олово.*

⁵⁵ metall

⁵⁶ Vassa staralas govorit' pomjagče, no u nějo eto plocho polučalos. Prosto vmesto obyčnogogo metalla v golose zvučal... navernoje, kakoj-nibuď mjagkij metall. Sviněc, naprimer.

Dalším příkladem slovní hříčky se jeví užití **rýmu** v následující ukázce, kde si autoři pohráli se slovy *редко* a *метко*⁵⁷:

- *Ястреб заходил на форум редко, но метко. Иногда как напишет что-нибудь, как пошутит, так все и сбегаются читать. А однажды он даже стихи свои написал. Ястреб – просто мечта всех девчонок.*⁵⁸

Jedná se o příslovce, přičemž výraz *редко* se překládá jako *zřídka*, *málokdy* a *метко* znamená *přesně*, *trefně*, *výstižně*. Uvedené slovní spojení by se dalo dohromady převést jako *málokdy, ale pořádně* či *zřídka, ale když už, tak už*, nicméně toto řešení nepovažujeme za nejvhodnější, protože by došlo k ochuzení textu. Vzhledem k tomu, že pro uvedená slova je obtížné nalézt rým, jsme zvolili **kompensaci ztrát** v jiném místě textu. Konkrétně se jedná o frazeologismus *slitli se na to jako vosy na bonbon*:

- *Jestřáb se na fóru ukázal jen někdy, ale jakmile něco napsal nebo řekl vtip, všichni se slitli jako vosy na bonbon. A jednou dokonce složil i svoji báseň. Jestřáb je prostě idol všech dívek.*

Dalším zajímavým rysem, který lze zařadit do kategorie slovních hříček, je užití fráze *свистать всех наверх*⁵⁹. Uvedené slovní spojení se používá v námořnické mluvě jako povel k tomu, aby se posádka shromáždila na palubě. V textu je to dále umocněno výrazem *качка*⁶⁰, který znamená houpání, kolébání či kymácení:

- *Когда я осторожно уселся на ближайшую к Архипычу ветку, тот завопил:
– Качка! Свистать всех наверх! – и принялся раскачивать верхушку.
Я вцепился в ветку изо всех сил и взмолился:
– Хватит! Сломается!
– Не ломается! – возразил Женька, но «качку» все-таки прекратил.⁶¹*

Z kontextu je patrné, že uvedené slovní spojení je použito v přeneseném významu a funguje jako prvek dětské hry. Z tohoto důvodu byl pro výraz *качка* zvolen víceslovný ekvivalent *перед нами jsou vlnы* a výraz *свистать всех наверх* byla nahrazen funkčním

⁵⁷ *редко, метко*

⁵⁸ *Jastreb zachodil na forum redko, no metko. Inogda kak napišet čto-nibuď, kak pošutit, tak vse i sbegajut čitat'. A odnaždy on daže stihl svoi napisal. Jastreb – prosto mečta vsech děvčonok.*

⁵⁹ *svistat' vsech na verch*

⁶⁰ *качка*

⁶¹ *Kogda ja ostorožno uselsja na bližajšuju k Archipyču vetku, tot zavopil: „Kačka! Svistat' vsech na verch!“ i priňalsja raskačivat' verchušku. Ja vcepilsja v vetku izo vsech sil i vzmolilsja: „Chvatit! Slomajetsja!“ „Ně slomajetsja!“ vozrazil Ženka, no „kačku“ vse-taki prekratil.*

ekvivalentem *všichni na palubu*. Přeložené výrazy si zároveň zachovaly námořnickou tematiku:

- *Když jsem se opatrně usadil na nejbližší větev k Archipyčovi, náhle zavřeštěl:
„Před námi jsou vlny! Všichni na palubu!“ a začal rozhoupávat korunu stromu. Svíral jsem větev s vypětím všech sil a žadonil jsem:
„Stačí! Zlomí se to!“
„Nezlomí!“ namítl Evžen, ale i tak přestal vlnobití dělat.*

6.3.4. ZDVOJENÍ A OPAKOVÁNÍ SLOV

Ruští lingvisté Ditmar Rozental a Margarita Tělenkova (2001, s. 327-329) popisují, že úplné či částečné zdvojení slov a jejich částí se v ruském jazyce považuje za jeden ze způsobů slovo tvorby či je součástí opisných forem nebo frazeologismů. Dle jejich názoru zdvojená slovní spojení vykazují různé funkce a jejich použití může svědčit o častějším výskytu jevů či většímu množství předmětů, zesílení příznaku, trvání děje, zvukové podobě nebo expresivním zabarvení. Ve své publikaci *Slovar-spravočnik lingvističeskich terminov* definují následující druhy složenin a jejich význam: **adjektiva se zesilujícím příznakem, verba s významem nepřetržitosti procesu a intenzivnosti děje, adverbia se zesilujícím významem a interjekce.**

Zdvojené výrazy se v původní dětské knize objevovaly nejen na úrovni lexikologické, ale také **syntaktické**. Hojně užití těchto spojení se jsme považovali za rys vypravěčského stylu autorů, a proto jsme opakování celých vět během překladu zachovali, viz:

- *Я помню параграф учебника, я помню вопросы в конце, я помню, мы на компах самостоятельно делали.*⁶²
- *Паматују си одставец в учебници, паматују си отázky на конци, паматују си, как jsme на компех psali samostatnou práci.*

⁶² Ja pomňu paragraf učebnika, ja pomňu voprosy v konce, ja pomňu, my na kompach samostojalku dělali.

- *Знал – и все-таки повторял про себя: «Только не это! Только не это!» Случилось именно «это».*⁶³
- *Вěděl jsem to, ale stejně jsem si opakoval: „Jenom ne tohle. Jenom ne tohle.“ Ale šlo přesně o „tohle.“*

Na druhou stranu český jazyk není natolik tolerantní k opakování identických slov jako ten ruský. Z tohoto důvodu jsme při překladu složenin zvolili metodu **kompenzace jedné části** složeniny, přičemž hlavní podmínkou bylo zachovat význam a funkci původního výrazu. Jako příklad uvádíme adverbia se zesilujícím významem:

- *Сердце заколотилось часто-часто.*
- *Srdce mi bušilo stále rychleji.*⁶⁴
- *До летних каникул остается совсем чуть-чуть.*⁶⁵
- *Do letních prázdnin zbývá už jen chvílka.*
- *Я про них все-все знаю.*⁶⁶
- *Вím о них úplně všecičko.*

Byly také nalezeny verbální složeniny, které svědčí o intenzivnosti či nepřetržitosti děje, jejichž výsledný překlad zní:

- *И все сидят что-то набирают, набирают...*⁶⁷
- *Всични jen seděli a něco furt vyťukávali...*
- *– Положи, положи, – сказал историк.*⁶⁸
- *„No jen ho polož,“ poručil dějepisář.*

⁶³ Znal – i vse-taki povtorjal pro sebja: „Tolko ně eto! Tolko ně eto!“ Slučilos imenno „eto“.

⁶⁴ Serdce zakolotilos často-často.

⁶⁵ Do letnich kanikul ostajetsja sovsem čuť-čuť.

⁶⁶ Ja pro nich vsjo-vsjo znaju.

⁶⁷ I vse sid'at čto-to nabirajut-nabirajut...

⁶⁸ „Položi, položi,“ skazal istorik.

ZÁVĚR

V předkládané diplomové práci jsme si kladli za cíl rozšířit povědomí o ruské dětské literatuře a vytyčit problematiku jejího překladu jak v rovině teoretické, tak v rovině praktické. Hlavním cílem práce bylo vytvořit adekvátní překlad dětské knihy *Vremja vseгда chorošeje* od Andreje Žvalsevského a Jevgenijy Pasternakové.

V úvodní části diplomové práce seznamujeme čtenáře s dětskou literaturou obecně a poukazujeme na to, že literatura je značně důležitá pro osobní rozvoj dítěte. Knihy pro děti vykazují obrovskou škálu funkcí a dle různých kategorií odborníci rovněž vydělují žánry dětské literatury. Teoretická část dále dokazuje, že literatura pro nedospělé jedince je specifická svými charakteristickými prostředky, které se liší v závislosti od věku dítěte. Zatímco v knihách pro malé děti je nejpodstatnější rytmus, jednoduchost a ilustrace, v dílech pro starší děti hraje důležitou roli postavení vypravěče či volba složitějších výrazových prostředků.

Během zpracovávání podkladů pro diplomovou práci jsme došli k závěru, že ruská dětská literatura je jako žánr bohužel stále opomíjena. Knihy pro děti ruské proveniencí nemají na našem trhu příliš silné postavení, a to ani přesto, že i v Rusku se od 90. let. 20. stol. objevují nové žánry jako je horor, detektivka, fantasy či filozofická pohádka. Otázkou nadále zůstává, čím je tento stav způsoben, protože ruské děti si zachovávají kladný vztah ke čtení i navzdory rozvoji nových technologií.

Co se týká teorie překladu dětské literatury, dospěli jsme k podobnému závěru. Ačkoliv existuje řada odborných publikací o teorii překladu, převod dětské literatury do jiných jazyků je poměrně opomíjeným žánrem. Zejména se to vztahuje na česká odborná díla, a proto jsme často čerpali také ze zahraničních publikací, konkrétně z anglicky psaných prací od Oittinen, Shavit a Hunta.

Z překladu a následné analýzy obecně vyplynulo, že překladatel hledá inspiraci především v pracích věnovaných teorii umělecké literatury, které jsou na trhu zastoupeny v podstatně hojně míře. V našem případě jsme čerpali informace především z monografie *Překládání a čeština* od Kufnerové a kol., a z publikace *Umění překladu* od Levého. Díla věnovaná uměleckému překladu nám předala mnoho cenných poznatků, kupříkladu o zásadách věrného překladu či zachování expresivity, nicméně museli jsme brát v potaz i specifické rysy dětské literatury, kterým se translologie věnuje spíše sporadicky. S konkrétními problematickými místy jsme se potýkali bez opory odborníků, přičemž jsme se rozhodovali zejména s ohledem na věk čtenáře, kterému jsme dílo uzpůsobili tak,

aby pro něj bylo co nejvíce pochopitelné a srozumitelné. Tímto způsobem jsme měli během translatologického procesu větší svobodu, než kdybychom překládali literární dílo pro dospělého jedince.

Pro vytvoření adekvátního překladu jsme si nejdříve určili cílovou skupinu, podle které se odvíjela následující translatologická řešení. K překladu jsme přistupovali s ohledem na dítě ve věku od 11 do 15 let, nicméně knihu by si mohli přečíst i mladší čtenáři. Z tohoto důvodu bylo naším hlavním požadavkem přenesení významu, a proto jsme zavrhlí možnost užití vysvětlivek na konci knihy či poznámek pod čarou. Ještě dodáme, že podle analýzy titulu by měl překladatel literární název uzpůsobit domácím formám, přičemž by měl zároveň zachovat jeho poutavost.

V části věnované rozboru překladu a přenosu kulturních specifík jsme se zabývali převodem antroponym, patronymik či bezekvivalentního lexika a dokázali jsme, že se jedná o velmi problematickou a zároveň významnou oblast dětské literatury. Jako překladatelé jsme stáli před rozhodnutím, zda používat naturalizaci či exotizaci, a v uvedeném díle jsme zvolili kombinaci obojího. Metoda naturalizace byla uplatněna u jmen hlavních hrdinů a u kulturních reálií, které se pojí se socialistickou dobou, učinili jsme tak pro lepší přístupnost a srozumitelnost pojmů. Na druhou stranu, dětská literatura by měla zároveň rozšiřovat obzory o ruském prostředí a kultuře, a proto jsme aplikovali také metodu exotizace, přičemž častým jevem bylo rozšíření informační osnovy pro lepší pochopení veškerých souvislostí.

V lexikální analýze překladu jsme se zabírali problematikou rozdílnosti ve spisovnosti a nespisovnosti, překladem frazeologismů, slovních hříček a převodem opakujících se výrazů. Ve zvolené knize se střídají dva jazykové plány, které se pojí k rozdílným dobám hlavních hrdinů, a proto vznikla potřeba tyto dva světy odlišit. Na základě obecných zásad o přestylování textu jsme došli k závěru, že je potřeba v cílovém jazyce hovorové prvky ponechat i přesto, že jsou v původním jazyce součástí spisovné mluvy. Nejlepším způsobem se nám jevilo využití nespisovné a obecné češtiny v rovině hláskové, tvarové a lexikální s kombinací slangových výrazů, přičemž tento přístup jsme uplatňovali u příběhu odehrávajícího se v moderní době. Z převodu frazeologismů vyplynul fakt, že úplný ekvivalent se pokaždé nejeví nejvhodnějším řešením, a proto jsme hleděli hlavně na kontext. Na překladu slovních hříček jsme demonstrovali, že expresivitu výrazu je nutné zachovat i za cenu významové odchylky. Z uvedené části praktické analýzy obecně dokazujeme, že lexikální stránku díla je potřeba uzpůsobit úzu cílovému jazyku, přičemž důležitou roli hraje kontext a zachování významu.

Na závěr nutno podotknout, že by problematika překladu dětské literatury zasluhovala mnohem více pozornosti, zejména pak v rusko-českém plánu. Práce nás velmi obohatila, neboť jsme si vytvořili obrázek o dětské literatuře a jejím překladu a nahlédli jsme do této problematiky prostřednictvím odborného studia. Zároveň kladně hodnotíme nabytí cenných zkušeností získaných z překladatelského procesu.

РЕЗЮМЕ

Первое упоминание о переводческой деятельности можно найти уже в древнем Риме. Проблематике перевода уделял внимание также Ян Гус, занимающийся переводом гуманитарных текстов, однако формирование транслатологии как науки относится к позднему времени. С второй половины 20-ого века постепенно появляются теоретические работы, обращающие внимание на факт, что перевод не является только механическим процессом. С того времени основываются переводческие университеты и последовательно формируются взгляды специалистов на то, как должен целевой текст выглядеть. Кроме того, учёные рассматривают отдельные жанры художественной литературы, том числе перевод детской литературы.

Сначала художественному переводу детской литературы уделялось немного внимания и до сих пор учёные расходятся в мнениях, можно ли понимать детскую литературу как отдельную дисциплину. Впрочем, значение детской литературы растёт и доказательствами могут быть разные посвящённые данной теме курсы и семинары в университетах по весь миру. Тем не менее не следует забывать, что процесс перевода детской литературы отличается от процесса перевода книг для взрослых, так как литература для детей является специфической из-за своих единичных особенностей.

Предоставленная дипломная работа занимается именно жанром детской литературы. Темой работы является **художественный перевод современного произведения для детей с русского языка на чешский**. Данная тема была выбрана именно потому, что русскоязычная литература не явилась в Чешской Республике любимым жанром после 1989 года и данная ситуация повлияла также на современную русскую литературу для подростков. Переводимой книгой стало произведения для подростков *«Время всегда хорошее»* от авторов Андрея Валентоновича Жвалевского и Евгении Борисовны Пастернак. Из-за требуемого объёма дипломной работы невозможно перевести целое произведение, поскольку оригинальный текст книги имеет 240 страниц – по этой причине были выбраны только отдельные главы.

В связи с тем, что основная тема посвящена переводу художественного произведения на чешский язык, настоящая работа также составлена на чешском языке. Всякие иноязычные цитации переведены на чешский язык и приведённые

на кириллице словосочетания или отрывки из книги транслируются на латиницу, либо непосредственно в тексте, либо в подстрочном примечании. Таким образом, представленная дипломная работа стала формально унифицированной и доступной для любого чешского читателя, заинтересованного в русской детской литературе.

Дипломная работа была написана с целью расширения сознания о русской детской литературе и представления основных проблем, вытекающих из перевода книг для детей, как на теоретическом, так на практическом уровне. Таким образом, работа разделена на две главные части – **теоретическую** и **практическую**.

Теоретическая часть начинается с главы, посвящённой **определению детской литературы**. По мнению экспертов, детская литература является составной частью художественной литературы с ориентацией на детского читателя с 3 до 15 лет. Главными задачами детской литературы являются развитие фантазии, ознакомление с новыми культурными аспектами, расширение словарного запаса и установление нравственных и эстетических представлений. Надо подчеркнуть, что детская литература вызывает большое количество различных функций, включая эстетическую, познавательную, воспитательную, педагогическую, фантазийную, информационную или терапевтическую. Надо добавить, что самой важной функцией считается развлекательная.

Из следующей главы вытекает, что понятие детская литература представляет собой большое количество **жанров** и **направлений**, отличающихся друг от друга. Выделяется поэзия, устное народное творчество, беллетристика, биография и информационная литература. Кроме того, по веку детского читателя определяются произведения для детей дошкольного возраста [3-6 лет], младшего [6-10 лет] и старшего школьного возраста [11-15 лет]. Тем не менее не следует забывать о определённых жанрах по историческому развитию:

- жанры, предназначенные исключительно для детей;
- жанры, первоначально предназначенные для взрослых, но переписанные для детей;
- жанры, появляющиеся как в литературе для взрослых, так в литературе для детей.

Теоретическая часть дипломной работы далее служит свидетельством о том, что литература для детей и юношества является специфической из-за своих **характеристических особенностей**. Во-первых, самую важную роль в детской литературе играет амбивалентность произведения, обозначающая факт, что текст

направлен не только для детей, а также для взрослых. Во-вторых, писатели детской литературы уделяют внимание простому рассказу в виде несложной завязки, хронологической последовательности событий, ограниченного количества персонажей и авторитетного опытного рассказчика. Кроме вышесказанного, произведение для детей должно возбудить у ребёнка эмоции.

Более того, важный момент заключается в том, что приведённые особенности отличаются в зависимости от возраста ребёнка. Что касается произведений для малых детей, они должны быть простыми и понятными и наоборот в книгах для старших детей должен появиться такой вид словарного запаса, который не является составной частью их обыкновенного языка. В отличие от книг для малых детей, в произведениях для юношества можно встретить с изобразительно-выразительными средствами языка типа метафоры, метонимии, синекдохи, персонификации или эвфонизма. Следует добавить, что в современных книгах для юношества специфическую черту представляет нарушение пространства-времени, конкретно речь идёт о ретроспективе. Кроме того, надо подчеркнуть, что самую большую роль в книгах для дошкольных детей играет рифм, повторы и иллюстрации.

Учитывая целевую группу выбранного литературного произведения *«Время всегда хорошее»*, в теоретической части также изображена основная характеристика **литературы для юношества**. Целевым читателем литературы для юношества становится подросток в возрасте с 10 по 16 лет, переживающий переход с беззаботного детства в мир взрослых. Доминантную роль в подростковой литературе занимают следующие жанры: бытовой рассказ и роман, приключенческий роман, литература факта и научная фантастика. Что касается специфических особенностей, можно подчеркнуть монологическую форму речи и интеллектуальный язык рассказчика.

Поскольку выбранная книга относится к категории современной детской книги для подростков, не менее важным является изображение основной характеристики **современной детской литературы в России** вместе с её развитием **с второй половины 20-ого века**. Следует подчеркнуть, что данный период выделяется символом свободы и в литературу постепенно проникают новые темы и жанры. Среди жанров можно выдвинуть хоррор, детектив, фэнтези и философскую сказку. Изменение коснулось также визуального образа и любимыми стали книги с картинками, комиксы, энциклопедии и словари. Кроме того, с 90-х гг.

на первом плане оказалось литературное направление постмодернизма, для которого типичны пародии, языковая игра и смешение жанров.

Во время сбора данных для теоретической части, касающиеся детской литературы, было установлено, что русская литература для детей и юношества является до сих пор **незаметным жанром среди художественной литературы**. Доказательством может служить исследование «*Российской книжной палаты*» из 2017 г., из которого вытекает, что детская литература представляет 21% от общего объёма проданных книг в России. С другой стороны, статистика писательницы и педагога Марины Елкины из 2007 г. показала, что 90% российских детей поддерживает позитивное отношение к чтению вопреки развитию новых технологий.

Вторая часть теоретической главы занимается **переводом детской литературы**. Прежде всего, следует сказать, что с самого начала переводчик должен определить будущего целевого читателя. Помимо возраста читателя переводчик должен уделять внимание цели и языку литературного произведения. В зависимости от возраста дошкольных детей, рекомендуется сделать перевод ритмическим, оживлённым, звучным и фантазийным. Поскольку чешский язык отличается своим богатым словарным запасом, переводчик может использовать большой ряд синонимических выражений. Следует выдвинуть два переводческие методы, употребляющиеся во время перевода культурных разновидностей – доместикацию и форенизацию. В последнее время специалисты чаще замечают возрастающую тенденцию к эмансипации от оригинала, однако тенденция перевода русских сказок более намерена на сохранение выражений от оригинальной среды.

Следующая тема перевода детской литературы включает в себе характеристику основных **отличий между литературой и переводом для детей и взрослых**. Вышеупомянутые отличия касаются литературного жанра [роман против короткой истории], персонажей [два друга против отца и сына], языковых средств [двузначность против однозначности] и окончания [открытый против счастливого финала]. В отличие от литературы для взрослых, иллюстрации играют в книгах для детей значительную роль. Кроме того, в детской литературе также сохранилось фольклорное богатство, проявляющееся, например, в авторской сказке. Как в произведениях для детей, так в произведениях взрослых, можно найти так называемые темы-табу, что обозначает идеологические, религиозные или запугивающие выражения. Однако, разница заключается в том,

что переводчик детской литературы должен более тщательно работать с приведёнными выражениями. Данный факт приводит нас к итогу, что переводчик детской литературы может позволить себе значительно больше свободы в течение переводческого процесса, чем переводчик литературы для взрослых.

Исходя из приведённой информации о переводе детской литературы, мы пришли к заключению о том, что литература для детей и юношества не имеет значительную позицию в теории перевода. Вопреки тому, что существует целый ряд научных публикаций по теории перевода, переводу детской литературы уделяется немного внимания. Прежде всего, данная ситуация касается научных произведений на чешском языке, и по этой причине мы искали информацию также в зарубежных произведениях. Именно речь идёт о написанных на английском языке работах от Oittinen, Shavit и Hunta.

Последние главы теоретической части представляют писателей **Жвалевского и Пастернак** и их литературное произведение **«Время всегда хорошее»**. Жвалевский и Пастернак, белорусские пишущие на русском авторы, сначала издавали книги для взрослых с любовной тематикой под псевдонимом М+Ж. Позже авторы пристрастились к подростковой литературе, их книги сразу стали бестселлерами и получили множество наград. Переводимая книга **«Время всегда хорошее»** была впервые издана в 2009 г. и немедленно стала бестселлером. Литературное произведение представляет собой социальный роман со знаками научной фантастики – надо выдвинуть, что смешение жанров является характеристической чертой постмодернизма. Главной темой книги является изображение жизни в разных периодах, и в сказке изображены два главных героя – мальчик Витя из 1980 г. и девушка Ольга из 2018 г.

Основная цель дипломной работы заключалась в создании адекватного перевода детской сказки и по этой причине последует практическая часть, результатом которой стал **перевод выбранных частей книги «Время всегда хорошее»**. В первую очередь, было надо определить целевую группу, которой приспособлялись последующие переводческие решения. Подходя к переводу с учётом подростка с 11 по 15 лет, понимая, что книгу может прочитать также младший ребёнок, был перевод в основном намерен на передачу смысла. Из-за того, мы отвергли возможность использовать подстрочные примечания или пояснения в конце произведения. Перевод создан таким образом, чтобы,

по возможности максимально, воздействовал на целевую аудиторию так же, как оригинал на русских читателей.

Значительная часть практической главы намерена на **анализ выбранных переводческих решений**. В приведенной главе более подробно рассматриваются определённые проблематические решения, представляющие собой конкретные черты детской литературы, которые могут быть полезными для начинающих переводчиков.

Во-первых, анализ начинается с проблематики **перевода титула книги**, так как его можно считать неотделимой составной частью произведения, и одновременно речь идёт о первой информации, которую читатель узнаёт. Эксперты устанавливают два типа названий – описательный и символизирующий. Следует добавить, что переводимой титул должен быть как привлекательным, так приспособленным целевому языку.

Во-вторых, последует анализ **передачи культурных выражений**, выделяющихся национальным и историческим колоритом. Надо подчеркнуть, что культурные выражения считаются проблематичной, и одновременно значительной областью детской литературы. Подробно описываются переводческие приёмы как транскрипция, непосредственный перевод, описательный перевод или перевод с комментарием. Вместе с тем выдвигаются приёмы натурализации и экзотизации, причём в переводе нашей книги мы сочетались оба приёмы. С одной стороны, текст должен быть понятным и ясным, с другой стороны, книга должна представлять подросткам русскую среду и культуру. В следующих разделах обсуждаются перевод антропонимов, отчеств и безэквивалентной лексики.

У **перевода антропонимов** мы приняли решение использовать приёмы перевода, субституции или транскрипции. У имён главных героев были предпочтены прямые эквиваленты, подходящие для чешской среды. Во время работы мы также столкнулись с описательными именами, которые были переведены для немедленного понимания характера их носителя. Был приведён также приём транскрипции, однако во многих случаях произошло расширение информационной основы для подробного пояснения и лучшей понятности. В конце приведены также примеры перевода прозвищ.

На примерах **перевода отчества и обращения** показываем основное отличие русского языка от чешского. Кроме того, что отчество в чешском языке отсутствует, различается также форма почтительного обращения. В то время как в России

обращаются по имени и отчеству, в Чехии по фамилии с добавлением общего господин/госпожа. Учёные рекомендуют отчество при переводе на чешский сохранить с учётом близкого отношения обоих языков.

Последний раздел передачи культурных выражений включает в себя **проблематику безэквивалентной лексики** – т. е. выражений, не имеющих соответствующих эквивалентов в целевом языке. В русском языке можно встретиться с советизмом, историзмом, компонентом фразеологических единиц, фольклорной лексикой, библеизмом и словами нерусского происхождения. Более того, в настоящем разделе приведены переводческие приёмы, касающиеся перевода безэквивалентной лексики – транслитерация, транскрипция, транслитерация с пояснением, калькирование, описательный перевод и приблизительный перевод. Наиболее употребляемым приёмом во время перевода нашей книги был приблизительный перевод.

Во-третьих, следует рассмотреть **лексический аспект перевода**, играющего значительную роль в переводе. Сначала следует подчеркнуть, что лексический аспект произведения должен быть приспособлен обычаям целевого языка при сохранении значения слов и с учётом контекста. Надо сказать, что в книге *«Время всегда хорошее»* появляется различный словарный запас, относящийся либо к прошлому, либо к настоящему временам. Таким образом, основной задачей в процессе перевода стало показание различия этих двух миров посредством словарного запаса. В приведённой части мы выясняем разницу в литературном и нелитературном чешском и русском языках, характеризуем перевод фразеологизмов, каламбуров и удвоенных, повторившихся выражений.

Во время процесса перевода мы столкнулись с **проблемой различия литературного и нелитературного языков**. Хотя русский и чешский язык являются по генеалогическому аспекту языками родственными, отличаются друг от друга в понятии разговорной речи. Русский язык проявляет более толерантности к разговорным словам и, по сравнению с чешским, данные выражения являются составной частью литературного языка. Учитывая данный факт, мы пришли к выводу, что разговорность надо сохранить в виде компенсации. Лучшим способом казалось использование нелитературных и разговорных выражений в виде изменений по звуку, форме и словарного запаса вместе с приведением жаргонных выражений. Данный подход применён в истории, происходящей в 2018 г.

После того последует характеристика **перевода фразеологических единиц**, из которой вытекает, что фразеологизм трудно вообще распознать, так как в каждой культуре появляются разные типы. Переводчик должен помнить о том, что фразеологическая единица состоит из более компонентов, представляющих собой одно целое. Эксперты выделяют следующие виды фразеологических эквивалентов: полные, частичные, относительные эквиваленты, фразеологические аналоги и безэквивалентные фразеологии. Во время перевода мы узнали, что полный эквивалент не служит всегда лучшим приёмом, поскольку в тексте появились также авторские фразеологизмы. По этой причине мы сосредоточились не только на значении единиц, но также на контекст.

В оригинале можно заметить ещё один интересный случай, конкретно имеем в виду игру слов, или, так называемый, **каламбур**. Писатели могут играть со звуками, словами или грамматическими правилами, причём комический эффект может вызывать не существование компонентов, а способ их употребления. В большинстве случаев невозможно каламбур перевести дословно, поскольку выражение потеряет свою экспрессивность. Вместо того, эксперты рекомендуют описательный перевод, компенсацию или создание нового фразеологизма. Сохранение экспрессивной окраски является более важным, чем точная передача значения.

Специфической чертой детской литературы считается **удвоение и повторение слов** или выражений, выполняющих различные функции. Писатели их используют для того, чтобы, например, обозначили большое число предметов, усилили признак и степень качества, указали на длительность действия или создали экспрессивную окраску. Отличаются следующие типы среди сложных слов: имена прилагательные со значением усиления признака, глаголы со значением непрерывности процесса, наречия с усилительным значением и междометия. В книге мы столкнулись с повторами синтаксическими, которые мы сохранили, и повторами лексическими, у которых произошла компенсация одной части с целью сохранения значения и воздействия.

Представленный нами перевод и анализ доказывает, что переводчик детской литературы ищет вдохновение в работах, посвящённых переводу художественной литературы, которых существует большой ряд. Прежде всего, мы получали информацию из монографии «*Překládání a čeština*» от Kufnerové и др. и публикации «*Umění překládu*» от Levého. Приведённые работы передали нам много ценных

знаний, например, о правилах точного перевода или сохранения экспрессивной окраски, однако нам было надо учитывать также специфические особенности детской литературы, на которое теория перевода почти не обращает внимание. С конкретными проблематическими местами мы справлялись без поддержки специалистов, принимав решение с учётом возраста читателя, сделав произведение наиболее ясным и понятным. Таким образом, мы получили во время перевода детской книги более свободы, чем если бы мы переводили произведение для взрослых.

Подводя итог, можно сказать, что проблематика перевода детской литературы заслуживает значительно больше внимания, именно в русско-чешской среде. Дипломная работа нас значительно обогатила, так как мы получили представление о детской литературе и её переводе и изучили данную тему посредством научного исследования. Положительным фактом считаем также приобретение ценного опыта, полученного в процессе перевода.

BIBLIOGRAFIE

KNIŽNÍ ZDROJE

ARZAMASCEVA, Irina Nikolajevna a NIKOLAJEVA, Sofija Anatoljevna. 2007. *Dětskaja litěratūra: učebnik dlja stud. vysš. ped. učeb. zavedenij*. Moskva: Akadēmija, 576 s. ISBN 978-57695-3802-5.

ČERMÁK, František. 1982. *Idiomatika a frazeologie češtiny*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 239 s.

GEBHARTOVÁ, Vladimíra. 1987. *Literatura pro děti (s ukázkami textů)*. Praha, 287 s.

GENČIOVÁ, Miroslava. 1984. *Literatura pro děti a mládež: (ve srovnávacím žánrovém pohledu)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 245 s.

HRABÁK, Josef. 1977. *Úvod do studia literatury*. Praha: SPN, 151 s.

HRDLIČKA, Milan. 2003. *Literární překlad a komunikace*. Praha: ISV, 149 s. ISBN 80-86642-13-5.

HUNT, Peter, Ed. 2004. *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. 2nd ed. London: Routledge, 631 s. ISBN 0-203-32566-4.

CHALOUPKA, Otakar a NEZKUSIL, Vladimír. 1973. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha: Albatros, 112 s.

CHALOUPKA, Otakar a NEZKUSIL, Vladimír. 1979. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*, Praha: Albatros, s. 148.

CHALOUPKA, Otakar. 1989a. *Próza pro děti a mládež: její otázky, působení a perspektivy*. Praha: Albatros, 210 s.

CHALOUPKA, Otakar. 1989b. *O literatuře pro děti*. Praha: Československý spisovatel, 103 s.

CHLOUPEK, Jan. 2003. Diferenciace a stratifikace národního jazyka. In: *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství, s. 45-56. ISBN 8086642003.

KUFNEROVÁ, Zlata. 1994a. Jak se překládaly a překládají pohádky. In: *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, s. 145-149. ISBN 80-85787-14-8.

- KUFNEROVÁ, Zlata. 1994b. Co s titulem literárního díla. In: *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, s. 149-153. ISBN 80-85787-14-8.
- KUFNEROVÁ, Zlata. 1994c. Obecná čeština a slang. In: *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, s. 71-78. ISBN 80-85787-14-8.
- LEVÝ, Jiří. 2012. *Umění překladu*. 4. upr. vyd. Praha: Apostrof, 367 s. ISBN 978-80-87561-15-7.
- MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. 2004. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 697 s. ISBN 807185669X.
- MOKIJENKO, Valerij a STĚPANOVA, Ludmila. 2008. *Ruská frazeologie pro Čechy: Ruskaja frazeologija dlja Čechov*. 2. vyd. rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 259 s. ISBN 978-80-244-1916-9.
- OITTINEN, Riitta. 2000. *Translating for Children*. New York & London: Garland Publishing, Inc, 205 s. ISBN 0-203-90200-9.
- PETERKA, Josef. 2007. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jíloviště: MME, 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.
- POLÁČKOVÁ, Milena. 1994. Jazyková komika a překlad. In: *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, s. 117-123. ISBN 80-85787-14-8.
- ROZENTAL, Ditmar Eljaševič a TĚLENKOVA, Margarita Aleksejevna. 2001. *Slovar-spravočnik lingvističeskich těrminov*. Moskva: Astrel, 623 s. ISBN 5271012549.
- SHAVIT, Zohar. 1986. *Poetics of Children's literature*. Athens & London: The University of Georgia Press. 200 s.
- STRAKOVÁ, Vlasta. 1994a. Překládání a vlastní jména. In: *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, s. 172-177. ISBN 80-85787-14-8.
- STRAKOVÁ, Vlasta. 1994b. Oslovení jako překladatelský problém. In: *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, s. 163-168. ISBN 80-85787-14-8.
- STRAKOVÁ, Vlasta. 1994c. K překládání frazeologie. In: *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, s. 85-90. ISBN 80-85787-14-8.
- SVINCOVA, Irina Jurevna. 2004. *Kultura ruskoj reči i praktičeskaja stilistika ruskogo jazyka*. Hradec Králové: Gaudeamus, 390 s. ISBN 8070413786.

TOMAN, Jaroslav. 1992. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 98 s. ISBN 80-7040-055-2.

URBANOVÁ, Svatava. 2003. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 366 s. ISBN 80-7198-548-1.

VLAŠÍN, Štěpán. 1984. *Slovník literární teorie*. 2. vyd. rozš. Praha: Československý spisovatel, 465 s.

VRAŠTILOVÁ, Olga. 2014. *Dětská literatura a čtenářská gramotnost v cizím jazyce*. Hradec Králové: Gaudeamus. Recenzované monografie, 211 s. ISBN 978-80-7435-529-5.

VYCHODILOVÁ, Zdeňka. 2013. *Vvedenje v teoriju perevoda dlja rusistov*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 83 s. Skripta. ISBN 978-80-244-3417-9.

ŽVALEVSKIJ, Andrej Valentinovič a PASTERNAK, Jevgenija Borisovna. 2017. *Vremja vseгда chorošeje*. 11. vyd. Moskva: Vremja, 240 s. ISBN 978-5-9691-1615-3.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- (1) Etapy psychického vývoje: pubescence, adolescence. *Studium psychologie* [online]. c2016. [cit. 2018-02-14]. Dostupné z: <http://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/6-pubescence-adolescence.html>.
- (2) PUTILOVA, Jevgenija. 2004. Ot Peruna do „dvoječnika v zakoně“: Zаметki o sovremennoj dětskoj litěratuře. *Zvezda* [online]. (11) [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/zvezda/2004/11/pu14.html>.
- (3) MALENOVÁ, Eva. 2009. *Ruská prozaická autorská pohádka 20. století (vývojové a žánrové proměny)* [online]. Masarykova univerzita, [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/mhm0g/disertace_Malenova.pdf. Disertační práce. Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Katedra slavistiky.
- (4) PUTILOVA, Jevgenija. 2004. Ot Peruna do „dvoječnika v zakoně“: Zаметki o sovremennoj dětskoj litěratuře. *Zvezda* [online]. (11) [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/zvezda/2004/11/pu14.html>.

- (5) JELKINA, Marina. 2014. *Statistika dětského čtení* [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <http://www.detlit.ta-vkm.ru/problems/m-elkina-statistika-detskogo-čteniya/>.
- (6) Statistika. *Rossijskaja knižnaja palata* [online]. c2018. Moskva. [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <http://www.bookchamber.ru/statistics.html>.
- (7) Andrej Žvarevskij. *LiveLib* [online]. c2006-2018. [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://www.livelib.ru/author/16611-andrej-zhvarevskij>.
- (8) Jevgenija Pasternak. *LiveLib* [online]. c2006-2018. [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://www.livelib.ru/author/102815-evgeniya-pasternak>.
- (9) *Sajt pisatelja Andreja Žvarevskogo* [online]. c2018. [cit. 2018-03-23]. Dostupné z: <http://az-book.info/>.
- (10) *LitRes* [online]. c2018. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <https://www.litres.ru/andrej-zhvarevskiy/vremya-vsegda-horoshee/chitat-onlayn/>.
- (11) Bezekvivalentnaja leksika. *Akadėmik* [online]. c2000-2017. [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: https://methodological_terms.academic.ru/161/БЕЗЭКВИВАЛЕНТНАЯ_ЛЕКСИКА.
- (12) *Vremja vseгда chorošeje*. In: *Sajt pisatelja Andreja Žvarevskogo* [online]. c2018. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://az-book.info/books/vremya-vsegda-xoroshee/>.
- (13) SAFONOV, Valerij. c2018. Foto. In: *Sajt pisatelja Andreja Žvarevskogo* [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://az-book.info/about-me/foto/>.

SLOVNÍKY A PŘÍRUČKY

Český národní korpus [online]. c2016-2018. Praha: Ústav českého národního korpusu. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <https://korpus.cz/>.

Gramota.ru: Spravočno-informacionnyj portal [online]. c2000-2018. Moskva. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <http://gramota.ru/>.

HARTMANNOVÁ, Věra. 2005. *Pravidla českého pravopisu*. 6. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 351 s. ISBN 8071821462.

KVESELEVIČ, Dmitrij. 2003. *Tolkovyj slovar nenormativnoj leksiki russkogo jazyka*. Moskva: Astrel, 1021 s. ISBN 5271065200.

Rusko-český praktický slovník. *Lingea* [online]. c2017. Brno: Lingea. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <https://slovniky.lingea.cz/rusko-cesky>.

Internetový slovník současné češtiny. *Nechybujte.cz* [online]. c2017. Brno: Lingea. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny>.

PALA, Karel a VŠIANSKÝ, Jan. 2000. *Slovník českých synonym*. 3. vyd. dopl. Praha: Lidové noviny, 479 s. ISBN 9788071064503.

Slovar sinonimov ruskogo jazyka. 2002. Editor JEVGENĚVA, Anastasija Petrovna. Moskva: AST, 648 s. ISBN 527101004X.

Slovník českých synonym a antonym. 2012. 2. vyd. Brno: Lingea, 592 s. ISBN 978-80-87471-40-1.

STĚPANOVA, Ludmila, FOJTŮ, Petra a JANKOVIČOVÁ, Milada. 2014. *Rusko-češsko-slovackij slovar frazeologických sinonimov: tolkovyj slovar = Rusko-česko-slovenský slovník frazeologických synonym: výkladový slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 394 s. Slovník. ISBN 978-80-244-3955-6.

STĚPANOVA, Ludmila. 2007 *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 878 s. ISBN 978-80-244-1750-9.

ŠVEDOVA, Natalija Julevna a OŽEGOV, Sergej Ivanovič. 2001. *Tolkovyj slovar ruskogo jazyka*. 4. dop. izd. Moskva: Azbukovnik, 939 s. ISBN 589285003X.

Akademický slovník současné češtiny. *Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky* [online]. c2012-2018. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <http://www.slovníkcestiny.cz/web/uvod.php>.

Internetová jazyková příručka. *Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky* [online]. c2008-2018. Praha: Jazyková poradna ÚJČ AV ČR. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

ПŘÍЛОHY

ПŘÍЛОHA Č. 1 ORIGINALNÍ TEXT

А. ЖВАЛЕВСКИЙ, Е. ПАСТЕРНАК ВРЕМЯ ВСЕГДА ХОРОШЕЕ

Синичка, 10 апреля 2018 года, утро

Я проснулась от радостного «ку-ка-ре-ку» и выключила будильник на комике. Встала, побрела на кухню, по дороге включила комп. До первого урока еще час, вполне можно посмотреть, что за ночь на форуме написали.

Пока комп грузился, я успела налить себе чашку чая и выслушать от мамы стандартное:

— Оля, куда ты пошла, поешь, как человек, за столом в кои-то веки.

— Ага, — буркнула я, стащила бутерброд и отправилась к монитору.

Я полезла на форум школы. Как обычно, интернет ночью жил насыщенной жизнью. Большой Обезьян опять разругался с Птицей. Долго ругались, до двух часов ночи. Вот везет людям, никто их спать не гонит.

— Оля, тебе выходить через полчаса, а ты еще в пижаме!

— Ну щас...

Я раздраженно оторвалась от компа и отправилась одеваться. В школу тащиться страшно не хотелось, тем более что первым уроком намечалась контрольная по математике. Эту контрольную еще не писал ни один класс, поэтому на форуме задания не появились, а прошлогодние искать в архиве было лень. Потом физра, история и только один приличный урок — ОКГ. Да и то, чему нас там учат! Печатать? Школьная программа не менялась уже лет десять! Ха! Да сейчас любой нормальный школьник текст быстрее наберет, чем проговорит.

Пока одевалась, я все равно дочитывала вчерашнюю форумскую ругню. И тут глаз вдруг зацепился за то, что в ящике, оказывается, есть личное сообщение. Я открыла и... сердце заколотилось часто-часто. От Ястреба...

Сообщение было коротеньким. «Привет! А у тебя парень есть?» — но у меня прям руки затряслись. Ястреб заходил на форум редко, но метко. Иногда как напишет что-нибудь, как пошутит, так все и сбегаются читать. А однажды он даже стихи свои написал. Ястреб — просто мечта всех девчонок. В личке часто

только и обсуждали, что Ястреб новенького напишет. А главное, никто-никто не знал, кто он на самом деле.

То, что Ястреб написал мне, Синичке, это было просто как гром среди ясного неба.

— Оля, ты в школу собираешься?

— Щас!

Ох, и зачем только куда-то уходить, если вот она, настоящая жизнь. Сейчас бы сесть, спокойно придумать ответ, написать. А потом выведать номер его аськи и болтать, болтать ночами... я аж зажмурилась от счастья. А потом взяла портфель и угрюмо поплелась к двери.

Витя, 10 апреля 1980 года, утро

Четвертая четверть — самая классная. До летних каникул остается совсем чуть-чуть, каких-то полтора месяца. А самое главное — до подведения годовых отметок. Я очень люблю апрель, а еще больше — конец мая. Еще пара контрольных, сбор дневников... и открываешь последнюю страницу, а там — твердые, заслуженные пятерки. И похвальный лист в нагрузку...

Нет, я не задаюсь, но приятно все-таки. Честно говоря, когда меня вызвали к завучу, не сомневался, что услышу что-нибудь приятное. А когда вошел и увидел в кабинете старшую пионервожатую, то решил, что это приятное будет связано с моей должностью в отряде. Может, в совет дружины введут? Было бы здорово!

Но угадал я только наполовину.

— Садись, Витя, — строго сказала Тамара Васильевна, наш завуч по прозвищу Васса, — у нас с Таней к тебе разговор как к председателю совета отряда!

Я сел, автоматически подумав: «Перед „как“ запятая не нужна, потому что тут оно в значении „в качестве“».

Танечка и Васса смотрели на меня строго. Теперь было видно, что речь пойдет о каком-то важном, но не очень приятном деле. Возможно, о внеплановом сборе металлолома в честь открытия новой комсомольской стройки.

— Помнишь, Витя, — продолжила завуч, — Женя Архипов приносил в понедельник в школу кулич?

Я удивился. Какой-то неожиданный вопрос.

— Булку? — уточнил я.

— Кулич! — Танечка поправила меня таким противным голосом, что стало понятно, именно в этом куличе все и дело.

Я кивнул.

— Что ты киваешь? — вдруг зашипела Танечка. — Языка нет?

На вожатку это было не похоже. Обычно она со мной говорила приветливо и даже уважительно. Не так, как со всеми остальными. Я торопливо сказал:

— Я помню, как Архипов приносил булку... кулич!

— Танечка! Не надо на Витю кричать, — Васса старалась говорить помягче, но у нее это плохо получалось.

Просто вместо обычного металла в голоса звучал... наверное, какой-нибудь мягкий металл. Свинец, например.

— Он же не виноват, — продолжила завуч.

Я вообще перестал что-нибудь соображать. В чем виноват? Что мы эту булку... кулич ели не в столовой?

— Но это же вопиюще... — начала Танечка, но Васса не дала ей договорить.

— Виктор, — сказала она своим обычным командирским голосом, — расскажи нам, пожалуйста, как все было.

Я честно рассказал все. Как Женька притащил булку, как всех угощал, как все ели. И даже Ирку Воронько угостил, хотя они перед этим поругались. И меня угостил. Булка была вкусная, сладкая, только немного подсохшая. Всё.

— А о чем вы при этом говорили? — с угрозой спросила пионервожатая.

— Не помню, — откровенно признался я, подумав.

— Вы говорили о бабушке Архипова, — сообщила мне Васса.

— Да! Точно! — я обрадовался, что вспомнил нужное. — Он говорил, что она булку испекла!

Две пары глаз так и впились в меня.

— А зачем она испекла этот... эту булку, ты помнишь? — голос завучихи звучал вкрадчиво.

Я вспомнил. Мне стало жарко. Теперь понятно, почему меня вызвали.

— Нууу... — начал я. — Просто так... Кажется...

— Вот! — обличающе подняла палец старшая пионервожатая. — Вот тлетворное влияние! Витя! Ты же никогда не врал! Ты же председатель совета отряда! Отличник! У тебя папа партийный работник!

Мне стало совсем плохо. Я действительно впервые в жизни врал старшим товарищам. Но правду мне говорить совсем не хотелось. Поэтому я решил молчать.

— Эх, Виктор, Виктор... — покачала головой Васса. — Разве этому я тебя учила? Разве так поступали пионеры-герои? Разве так поступал Павлик Морозов, имя которого носит наша дружина?

— Между прочим, — добавила Танечка, — мы боролись за это право с пятидесятой школой! И победили!

Завуч строго посмотрела на вожатую, и та осеклась. Видимо, сейчас было не время вспоминать прошлые заслуги. Я смотрел в пол и чувствовал, как жаркая краска заливает мне щеки.

Мы немного помолчали, и с каждой секундой мне становилось все жарче.

— Итак, — тихо проскрежетала Васса, — ты не помнишь, для чего бабушка Архипова испекла кулич?

Я не пошевелился. На меня словно столбняк напал.

— Ладно, — вздохнула завуч, — придется напомнить. Бабушка Архипова испекла этот кулич... пасхальный кулич!.. к религиозному празднику «пасха».

Я слушал этот стальной голос и вспоминал неясные слухи, которые ходили про Вассу. То ли она памятники Сталину лично сносила, то ли охраняла их от сноса... Об этом говорить сейчас было не принято, так что подробностей никто не знал. Но что она при этом отличилась — это точно.

— Бабушка Архипова, — продолжала завуч, — таким образом пытается...

Васса замолчала, подбирая слова, и ей на помощь пришла пионервожатая:

— Пытается охмурить! И завлечь в сети религиозного дурмана.

Завуч нахмурилась. Ей, преподавательнице русского языка с огромным стажем, что-то не понравилось в словосочетании «сети религиозного дурмана». Но она не стала поправлять Танечку, наоборот, поддержала ее.

— Вот именно!

Завуч и пионервожатая торжественно замолчали. Наверное, чтобы до меня лучше дошло.

Зря старались — до меня уже так дошло, что лучше и быть не может.

— И что ты собираешься делать по этому поводу? — спросила наконец Васса.

Я смог выдавить только:

— Мы больше не будем...

Вожатка и завуч закатили глаза так, что сами стали похожи на религиозных старух из какого-то фильма. А потом объяснили мне, что я должен сделать.

Синичка, 10 апреля 2018 года, день

День в школе не задался с самого начала. Математичка совсем озверела, урок начала с того, что собрала у всех комики. То есть контрольную я писала вообще как без рук, ни тебе с кем поговорить, ни тебе шпор, ни тебе калькулятора. Просто как в доисторические времена! Главное, у многих же есть вторые комики, но как-то не догадались взять их с собой. Да, а потом она вообще учудила, взяла и раздала нам бумажки — это, говорит, контрольная, решайте. Класс аж обалдел. Как, говорит, ее решать?

А она улыбается так ехидно и говорит: ручкой пишите по бумажке. И подробное решение каждой задачи. Жуть! Я уже, наверное, полгода ручку вообще в руках не держала. Могу себе представить что я там нарешала и как это все понаписала. Короче, балла на три, наверное, из десяти...

Так что по сравнению с этой контрольной все остальное было просто семечки. Зато весь день форум гудел. Мы ж даже не можем задания в сетку выложить, никто не сообразил стащить листик, чтоб его отсканить, а наизусть тоже не запомнишь, и в голову не пришло записать. Мы потом на всех уроках уже из сети не выходили, так и трындели по комикам. На кого не посмотришь, у всех комики под партами и только пальцы мелькают — набираются сообщения. А на форуме было одновременно почти двести человек, это вся параллель пятых классов, и еще любопытные из других повлезали. На переменках только и успевали тему пролистать, да на вопросы ответить. Из кабинета в кабинет перейдешь, на парту плюхнешься и сразу в комик, читать, что там новенького случилось. Прикольно так, в класс заходишь — тишина. И все сидят что-то набирают, набирают... Удобнее, конечно, голосовым набором пользоваться, но не в классе же! Потому что тогда сразу все узнают твой ник. А этого ну никак допустить нельзя. Ник — это наисекретнейшая информация.

Я знала пару ников. Красавица — это Нинка, Муреха — это Лиза. И еще догадывалась про несколько человек, но не знала наверняка. Ну и то, что я Синичка — это тоже знали буквально трое. Синичка — потому что фамилия у меня Воробьева. Но если б написала Воробей, все б сразу догадались, что я — это я,

написала Синичка. И аватарку нашла такую прикольную — сидит синичка и трюшит сало из кормушки.

Однажды была у нас история, девчонку из седьмого класса рассекретили. Кто-то из подружек взял и написал в сети, что Фиалка — это Кирова из седьмого «А». Ужас... Так ей и пришлось потом в другую школу уйти. Потому что ж ты можешь написать, если все знают, что это ты! Даже пофлиртовать невозможно, это как взять и кому-то в открытую в любви признаться! Бррр...

И мой ник только самые-самые проверенные знают. Мы с ними дружим. Даже один раз вместе в кафе ходили, когда у меня день рождения был. Я про них все-все знаю. И аську, и мейл. Короче, эти точно не сдадут!

Так вот, про день, который не задался. Последний урок у нас — классный час. Приходит наша училка и говорит таким сердитым голосом:

— А ну-ка убрали все телефоны.

Мы аж подпрыгнули. Кто-то даже вслух сказал:

— Вы че, сговорились все, что ли!

А училка, наша классная, Елена Васильевна как гавкнет:

— Телефоны на стол! И слушайте внимательно, сейчас, можно сказать, ваша судьба решается.

Мы совсем затихли. А она по рядам прошла и комики поотключала. Ну вообще конец света...

А потом вышла перед классом и прочитала трагическим голосом:

— «Постановление Министерства образования от 3 апреля 2018 года»...

Я коротенько перескажу, своими словами.

В связи с излишней компьютеризированностью школьников и для проверки их знаний учредить в конце каждого учебного года экзамены. Оценка выставляется по десятибалльной системе и выносится в аттестат зрелости. Это чтоб, мол, мы все года хорошо учились, а не только последний класс. Да, но самый-то ужас не в этом, а в том, что экзамены эти будут проходить не в виде тестов, а устно.

— Чего? — спросил кто-то из мальчишек.

Я даже оглянулась, но не поняла, кто спросил, я их вообще плохо различаю.

— Экзамена три, — продолжала Елена Васильевна, — русский язык и литература — устно, математика — письменно, но не на компьютере, а на бумаге, и история — тоже устно. Делается это для того, чтоб вы, современные школьники,

научились хоть немного владеть устной речью и писать ручкой по бумаге. Экзамены через три недели.

Класс завис. Так и разошлись в полном ужасе. Я даже до самого дома комик не включила...

Витя, 10 апреля 1980 года, вечер

Вечером мне надо было готовиться к политинформации. Как раз шла передача про то, как американские империалисты пытаются сорвать Олимпиаду в Москве, а люди доброй воли им не дают этого сделать. Но я никак не мог сосредоточиться — сидел и думал про Женьку. Он, конечно, неправ, но все равно на душе было противно.

В конце концов я осознал, что ничего не понимаю из рассказа диктора, и выключил телевизор. К ужину придет папа, принесет «Правду» и «Советскую Белоруссию» — перепишу оттуда. Я позвонил Женьке, но трубку подняла бабушка.

— Он уже второй час где-то бегаёт. Ты ему скажи, Витенька, — голос у Женькиной бабушки был скрипучий, но приятный, — чтобы он шел домой! Я волнуюсь! Скоро стемнеет!

Я наскоро пообещал и побежал во двор. То, что пришлось говорить с виновницей всей этой истории, расстроило меня еще больше. Бабушка, конечно, старенькая, лет пятьдесят, а то и все семьдесят, но это ее не оправдывает. Нельзя так подводить родного внука!

Архипыча я пошел искать на нашей груше — той, что возле трансформаторной будки. Даже листьев на ней еще не было, но на дереве так здорово сидеть и болтать ногами! Ветки густые, ты всех видишь, а тебя — никто!

— Женька! — крикнул я, подходя. — Слазь, поговорить надо!

С груши слышалось хихиканье. Пришлось лезть самому. Архипыч сидел на самой верхушке, куда я всегда боялся долазить. Когда я был маленьким, еще во втором классе, я навернулся с самой нижней ветки этой груши, и с тех пор жутко боюсь высоты. Сейчас тоже не полез наверх, устроился на любимой ветке в самом центре дерева. Ветка была толстая, надежная и изгибалась очень удобно — как спинка кресла.

— Чего молчишь? — сердито спросил я. — Молчит... Хихикает...

— Здорово, Тарас! — отозвался Женька.

Тарасом звал меня только он, по имени украинского писателя. Мы его еще не проходили, но Женька прочитал половину домашней библиотеки, в том числе и этого Тараса Шевченко. Причем читал бессистемно, все подряд, что под руку попадется. Я так не мог, я читал книги строго по порядку. Пытался даже Большую Советскую энциклопедию освоить, но сломался на втором томе. Слишком много незнакомых слов оказалось. Зато Пушкина прочитал всего — от первого тома до последнего. Сейчас начал Гоголя.

Обычно мне нравилось, когда Женька звал меня Тарасом, но сегодня я почему-то обиделся.

— Я не Тарас! Я Виктор!

— Ты чего такой злой, Тарас? — удивился Женька.

— Ничего! — огрызнулся я. — Говорю тебе: слезай, надо поговорить! А ты чего?

— Давай лучше ты ко мне! Тут здорово!

Лезть не хотелось, но пришлось. Разговор был такой, что... В общем, не хотелось о нем кричать на весь двор.

Когда я осторожно уселся на ближайшую к Архипычу ветку, тот завопил:

— Качка! Свистать всех наверх! — и принялся раскачивать верхушку.

Я вцепился в ветку изо всех сил и взмолился:

— Хватит! Сломается!

— Не сломается! — возразил Женька, но «качку» все-таки прекратил. — Так чего ты хотел?

Я стал рассказывать про разговор с вожаткой и завучихой. Чем больше рассказывал, тем мрачнее становился Женька. Да и меня все больше мутило — то ли от высоты, то ли еще от чего. Когда добрался до самого неприятного, то пришлось даже замолчать на минутку, а то меня точно стошнило бы.

— И чего они хотят? — спросил Архипыч, и в этот момент голос у него стал такой же скрипучий, как у его бабки.

Я кое-как продышался и ответил:

— Чтобы ты сказал, что бога нет! Прямо перед всем классом!

— И всё? — Женька сразу повеселел.

— Не всё, — признался я. — Надо, чтобы ты... в общем... сказал, что твоя бабушка неправильно поступила, что дала нам ту булку. И тебе стыдно, что она верит в бога.

— Ничего мне не стыдно! — опять закричал Женька. — Какая разница, верит или не верит? Она хорошая и добрая!

— Это само собой. Но она ведь верит! Значит, тебе должно быть стыдно!

— Глупости это! Не буду я такого говорить!

— Тогда с тобой знаешь что сделают? Из школы выгонят!

— Не выгонят! Я самый умный в классе! Если меня выгонять, то всех остальных тоже гнать надо!

Это было правдой. Архипыч никогда особо не зубрил, но получал одни «пятаки». Я тоже ходил в отличниках, но некоторые пятерки давались мне нелегко. Особенно по русскому языку — ну не мог я написать длинное слово, чтобы не было в нем исправлений! А по рисованию мне четверку вообще только из жалости поставили. Я прямую линию даже под линейку ровно провести не могу. Очень стараюсь, но все без толку. Эх, изобрести бы такую штуку, чтобы она сама линии рисовала! Кнопку нажал — линия, вторую нажал — круг, третью — какой-нибудь хитрый график, как в газете «Правда» на второй странице. А если бы штука еще сама ошибки исправляла... Но это уже, конечно, фантастика.

А вот Женька и математику с русским здорово знает, и по истории все даты помнит, и рисует почти как настоящий художник. Прав он, не выгонят такого хорошего ученика. Да я и сам не верил, когда говорил. Так, припугнуть хотел.

— Ну, ругать будут!

— Пусть ругают! Поругают и отстанут!

Возразить было нечего. Хотя очень хотелось.

Я понял, что завидую Женьке. Вот я очень не люблю, когда меня ругают. Не потому, что папа с мамой меня ругают, — честно говоря, они дома редко бывают. Просто не люблю, и все. Тут я вспомнил просьбу бабушки Архипыча.

— А тебя бабушка домой ждет, — мстительно сказал я. — Волнуется.

Женька тут же дернулся, чтобы слезть, но удержался. Только девчонки бегут домой по первому зову. Мы еще немного поболтали, но минут через пять Архипыч небрежно сказал:

— Проголодался я что-то. Пойду перекушу! Пока.

— Пока, — ответил я.

Женька лихо спрыгнул на землю и пошел неровной походкой — как будто ему очень хочется побежать, но надо сдерживаться.

Через пару метров он все-таки не выдержал и припустил бегом. Я слез в середину груши и еще немного посидел. У меня на шее, на одной ленточке с ключом, болтались старые папины часы, так что я мог следить за временем. Папа из своего обкома раньше девяти не придет, мама и того позже — она в вечерней школе работает.

Но скоро стало совсем скучно, и я поплелся домой. Вдруг я сообразил, что не сказал Женьке одну очень важную вещь, похолодел и бросился в подъезд изо всех сил.

Как бешеная пуля, я взлетел на свой четвертый этаж, быстро открыл дверь и схватился за телефон. На сей раз трубку взял сам Женька, и это было кстати.

— Ты только никому не говори, что я тебя про собрание предупредил! — выпалил я.

— Почему?

— Мне сказали, чтобы... что это должно стать для тебя...

Я попытался вспомнить слово, которое употребила Васса, но не смог.

— Ну, в общем, неожиданно должно быть!

— Хорошо, не скажу! Пока.

Я положил трубку и немножко посидел. Меня все еще немного подташнивало. Неожиданно входная дверь распахнулась — я даже вздрогнул. На пороге стоял папа, но заходить не спешил.

— Что это? — строго спросил он, указывая на замок с наружной стороны.

Я промолчал. Вопрос, как говорит мама, риторический. В замке торчал мой ключ вместе с ленточкой и привязанными к ней часами.

— Хорошо, что я пораньше домой пришел, — папа достал ключ из двери, вошел и прикрыл дверь за собой. — А если бы какой-нибудь вор?

По тону было понятно, что папа настроен на долгий рассказ про всякие важные вещи. Нужно было срочно что-то делать.

— Извини, папа! Я просто задумался, мне завтра про бойкот Олимпиады на политинформации надо рассказать, а я не все понимаю.

Папа сам заядлый рыбак, но тут он клюнул не хуже какого-нибудь ерша.

— А что там не понимать? — он сел в кресло, отложил ключ в сторону и принялся снимать ботинки.

— Ну вот почему США не хотят ехать на Олимпиаду? Боятся проиграть?

— Да нет, — усмехнулся папа, — тут все сложнее. Помнишь, мы про «холодную» войну говорили?

Я кивнул. От сердца отлегло — папа пошел по новым рельсам.

— Так вот, в этой войне все средства хороши...

Синичка, 11 апреля 2018 года

Следующий день прошел в кошмаре. На форуме творилось что-то невообразимое, сканировались и скачивались разные экзаменационные билеты чуть ли не двадцатилетней давности, ответы к ним, а толку?

Вызывает меня историк.

— Воробьева, к доске!

— Куда?

— К доске. А ты что думала? А на экзамене как ты отвечать будешь?

Я встала и пошла к доске. Жуть как мне было страшно.

— Телефон положи!

— Что?

Только тут я обратила внимание, что сжимаю в руке комик, как спасательный круг.

— Положи, положи, — сказал историк. — Он тебе не понадобится.

Я оставила комик на парте и поняла, что чувствую себя раздетой. Стою одна, на меня смотрит класс. Кто эти люди? Что я о них знаю?

— Ну, давай, тyani билет, — говорит историк.

— Что? — у меня от ужаса во рту пересохло.

Смотрю, а у него на столе бумажки какие-то разложены. Я вытянула первую попавшуюся, прочитала вопросы.

— Ну, рассказывай.

И тут я поняла, что никогда в жизни не сдам этот экзамен. Я помню параграф учебника, я помню вопросы в конце, я помню, мы на компах самостоятельно делали, и помню, что в первом вопросе правильный ответ первый, а третий вопрос самый сложный, и там правильного ответа нет, нужно было поставить галочку в клеточке «нет верного ответа». Но я вообще не помню о чем там речь! Что-то про греков, что-то про Геракла... Он был крутой. Всё.

Я беспомощно смотрела на учителя. Учитель выжидающе смотрел на меня. В классе стояла тишина. Такая, как в наушниках, когда ничего не играет. Мертвая, ватная тишина. Я попятилась к доске, мне очень захотелось сейчас сказатьсь больной. Упасть в обморок, забиться в судорогах... Но я отстояла молча еще пару минут. Историк сжалился:

— Ладно, давай сделаем так. Ты сейчас возьмешь учебник и прочитаешь пункт параграфа. А потом перескажешь, хорошо?

Я кивнула и на несгибающихся ногах потащила за учебником. Прочитала. В голове не отложилось ничего, я все время думала о том, что мне сейчас придется опять идти к доске и стоять перед лицом всего класса. Хотелось плакать.

Историк еще раз сжалился и попросил меня просто прочитать параграф вслух. Прочла хриплым шепотом, все время сбиваясь.

Бедный историк аж вспотел, пока я дочитала, а я совсем из сил выбилась.

Я замолчала, в классе повисла тишина, историк прокашлялся и сказал:

— Так, все еще хуже, чем я думал. Но экзамен вам сдавать все равно придется. На положительную оценку вам нужно сказать буквально десять связных предложений. Неужели это так сложно?

Класс молчал.

— Ну вы же общаетесь между собой как-то! Разговариваете...

И тут раздался робкий голос с задней парты:

— Мы не разговариваем, мы пишем.

Все обернулись назад. Голос подал мелкий пацанчик, кажется, его зовут Дима. Он такой тихий, что его и не замечал никто до этой реплики.

— Пишете? — переспросил историк. — Ну так представь себе, что пишешь, и говори. Давай, попробуй! Расскажи нам про культуру Древней Греции.

Дима встал и тихо начал:

— У древних греков была хорошо развита культура... Они любили музыку... У них еще был Орфей... Он пел...

Историк страдальчески закатил глаза.

— Ну, это, конечно, лучше чем просто молчать, но почему такие паузы между предложениями?

Дима насупился и прошептал:

— Там смайлики...

— Что? — обалдел историк.

— Смайлики там. Вы ж сказали говорить как пишешь, вот я их и пропускаю...

Историк схватился за голову.

— Да... Все не плохо, все очень плохо! Так, запоминайте домашнее задание. Взять любой отрывок из учебника и внятно пересказать его родителям. Понятно? Ваши родители должны еще помнить, как это делается. И читать вслух. Пять страниц каждый вечер.

Тут прозвенел звонок.

— Всё, — сказал измученный историк. — Все свободны.

Мы разошлись писать на форум эти неутешительные новости.

Витя, 11 апреля 1980 года

Назавтра была суббота, и я почувствовал, что заболеваю. У меня всегда так: в начале недели начинает что-то ныть внутри, к пятнице вечером ломается, в субботу я заболеваю, а к вечеру воскресенья прихожу в себя.

— Вот какой дисциплинированный организм! — смеется папа. — Только в выходные болеет!

На самом деле только в выходные болеть и надо. Какой смысл валяться в постели в рабочий день? Никто чаю с малиной не сделает, никто не пожалеет, никто температуру не померяет. Вот хорошо Женьке, у него теперь бабушка дома живет. Болей — не хочу.

Вспомнил Женькину бабушку, и захотелось заболеть, не дожидаясь завтра. Я несколько раз кашлянул, попросил маму потрогать мой лоб — без толку. Никакой температуры или ангины пока не наблюдалось. Пришлось идти в школу.

Все пять уроков я отсидел тихо, как мышь под метлой. Женька как верный друг и сосед по парте пытался меня развеселить, но получалось еще хуже. Даже когда он очень ловко засветил Ирке Воронько жеваной бумагой за шиворот, я не оценил.

А ведь Ирка как раз стояла у доски, бумажка закатилась ей между лопаток, и она очень смешно дергалась, разозлив математицу.

— Ты чего? — спросил Женька на большой перемене, когда я отказался идти в буфет есть булочки с изюмом.

— Так... Просто...

— Так просто на носу короста!

Архипыч смотрел на меня победно, но я насупился еще больше. Мне все казалось, что вот-вот появится старшая пионервожатая или завучиха и начнет пилить Женьку.

Только к концу пятого урока начал расслабляться, даже рассказал Архипычу очень смешной анекдот про Чапаева. Он аж согнулся пополам, чтобы не хохотать в голос. Залез почти под парту и хрюкал оттуда. Я, глядя на него, тоже принялся хрюкать. Классуха выгнала нас обоих успокоиться в коридор...

Короче, все складывалось как нельзя лучше. Я уже начал верить, что Васса и Танечка махнули рукой на всю эту историю. На них ведь целая школа, что им какой-то Женька со своим пирогом!

Но радовался я рано. Когда прозвонил звонок, мы с Женькой вернулись в класс, но не успели собрать портфели, как появилась Васса в сопровождении вожатки. Они решительно загнали назад всех, кто уже успел выйти, и объявили, что сейчас состоится внеплановый классный час. Классуха очень удивилась, но промолчала.

Мы расселись. Все недоуменно таращились на завучиху, и только я знал, что сейчас будет. Знал — и все-таки повторял про себя: «Только не это! Только не это!»

Случилось именно «это». Васса стальным голосом сообщила, что в классе произошло ЧП, о котором сейчас расскажет председатель совета отряда. Я подошел к доске на ватных ногах, развернулся к классу и, старательно глядя на шкафы в конце кабинета, произнес:

— Недавно пионер нашего отряда...

Тут я забуксовал, потому что вдруг забыл Женькину фамилию. Не мог же я сказать «Женька» или «Архипыч»! На помощь пришла Танечка:

— Евгений Архипов...

Я продолжил буксовать, потому что теперь не мог понять, кто такой Евгений Архипов.

— Продолжай, Шевченко, — лязгнула Васса, и я тут же снялся с тормоза.

Старательно рассказал все то, что должен был рассказать: про кулич, про бабушку и про религиозные праздники, которые пионерам праздновать стыдно. Старался повторять буквально все фразы, которые вчера мне диктовали в кабинете завуча.

Кажется, не ошибся, потому что, когда заговорила Танечка, в ее голосе слышалось одобрение:

— Вот видите, ребята, это вопиющий случай. И очень хорошо, что вы все его осуждаете.

Она выждала паузу. Класс молчал. Конечно, все осуждали, но еще больше все ждали, когда их наконец отпустят домой.

— Я думаю, — продолжила вожатая, — что и Женя сам осознал, как нехорошо он поступил. Архипов, выйди к доске!

Женька вышел к доске как-то странно, словно вдруг стал деревянным. И стал не рядом со мной, в центре, а как-то с краю. Мы стояли перед классом, как пионеры-герои перед фашистами: Васса, Танечка, я и Архипыч.

— Ну, Архипов, — сказала Танечка, — что ты скажешь по этому поводу? Женька молчал.

— Ты ведь осуждаешь свою бабушку, правда? — подсказала Танечка.

— Не осуждаю! — неожиданно громко ответил Архипыч.

— То есть как — не осуждаешь? — в голосе вожатки появились панические нотки.

Васса почувала это и вступила в бой сама.

— Она ведь пыталась отравить вас ядом религии! Конечно, ты осуждаешь старую... не очень умную женщину.

— Сами вы... старая женщина!

Стало тихо-тихо.

Я покосился на Вассу и вожатку. Они смотрели на Архипыча, как будто ждали продолжения. Или наоборот, ждали, что сейчас проснутся. Я бросил взгляд на Женьку и только теперь увидел, какое у него выражение лица. Пожалуй, только он из нас четверых и был похож на пионера-героя: губы сжаты, смотрит прямо в глаза Вассе... И кулаки тоже сжаты. Ему еще по гранате в каждую руку — вообще Марат Казей.

Женька подождал немного, но никто больше не произнес ни слова. Тогда он все той же деревянной походкой вернулся на место, взял портфель и вышел из класса.

— Так, — сказала завучиха.

Если до этого было тихо, то теперь стало вообще беззвучно. Как будто воздух превратился в прозрачную, но плотную вату. Все ждали, что Васса разразится гневной речью, но она сказала тихо:

— Все свободны. Шевченко, останься.

Когда все разошлись (в полном молчании, как будто оно к ним прилипло), Васса сказала классной:

— Архипова нужно исключать.

— Из школы? — деловито спросила Танечка.

— Для начала — из пионеров.

— Тамара Васильевна, — вдруг сказала классная, — я бы хотела с вами поговорить.

Только теперь я обратил внимание на классуху. Наташа Алексеевна у нас молодая, всего два года как из института, но нормальная. И «пару» вклеить может, и «неуд» за поведение, но всегда дает шанс исправить. И всегда очень спокойная.

Сейчас Наташа спокойной не была — сидела и кусала губы.

— Говорите.

— Если можно, не в присутствии Вити.

— Шевченко, подожди пока в коридоре.

Я с радостью подчинился. Уселся с ногами на подоконник, хотя это в нашей школе строжайше запрещено. Наверное, мне нужно было сделать что-то запрещенное, чтобы хоть немного успокоиться. Сидел, успокаивался и прислушивался к голосам из кабинета. Сначала голоса были спокойные и ровные. Как будто в настольный теннис играют: Васса «Бух» — Наташа «Тук-тук». Но потом что-то случилось, и разговор пошел на повышенных тонах. Это было странно. То есть Васса частенько говорила на повышенных тонах, Танечка вообще любила покричать, но чтобы классная повысила голос... За год с ней этого не случилось ни разу.

Теперь это напоминало перестрелку. Васса бухала редко, но мощно, как пушка, Наташа лупила часто, как пулемет. Танечка иногда вякала что-то, словно гранату кидала. Кинет — и в укрытие.

Я начал различать отдельные слова, а к концу даже целую фразу классной:

— Вы же жизнь мальчику ломаете!

И в ответ:

— Прекратите истерику, Наталия Алексеевна!

После этого громкость разговора сразу упала, и очень скоро меня позвали в класс.

Наташа сидела за своим столом, вся в красных пятнах, и упорно смотрела в окно.

Васса тоже слегка покраснелась, а Танечка почему-то напомнила мне шакала Табаки из любимого мультика.

— Витя, — как ни в чем не бывало произнесла завуч, — в понедельник проведешь пионерское собрание.

Я кивнул.

— Тема собрания — исключение из пионеров Архипова.

Я кивнул.

— Обеспечь, пожалуйста, полную явку.

Я кивнул.

— Иди.

Я в очередной раз кивнул, забрал портфель и вышел.

Меня опять начало подташнивать.

Синичка, 11 апреля 2018 года, вечер

Вечером я трепалась в чате, ждала маму, чтобы сделать домашнее задание. Мама влетела как метеор, скинула туфли так, что они улетели в комнату, и с размаху плюхнулась на диван:

— Ох, ну и повезло сегодня, даже не верится! Представляешь, с самой площади без пробок доехала! Один раз только на повороте постояла минут пятнадцать, но это ж не считается! Олька, поставь чайник.

Пока чайник закипал, я выслушала целую историю.

— Сегодня приезжали французы, я целый день с ними носилась по всему институту. Прикольный у них английский, сначала многое было непонятно, а потом приспособились. Им так понравились наши разработки! Если мы с ними договоримся, то у нас весь отдел работой на пару лет обеспечен. Только пахать придется как бобикам. Зато зовут летом к себе на пару недель, если все выгорит, обязательно возьму тебя с собой. Поедем? Оль? Что-то ты хмурая такая?

И я рассказала маме про экзамены.

А потом честно пыталась пересказать параграф. Мама устроила мне разнос, плавно переходящий в мою истерику.

— В чем проблема, я не понимаю? — кричала мама. — Читаешь текст, выделяешь главное. Потом пересказываешь простыми словами. Давай вместе.

Мы взяли текст учебника, подчеркнули главное. Я прочитала. Раз, два... Начинаю говорить, все мысли из головы сразу выветриваются, остается только ужас от осознания того, что я говорю, а на меня смотрят. И, главное, исправить ничего нельзя. Как сказала, так и сказала. Я начинаю тщательно думать над каждым словом, в итоге бекаю, мекаю, мама злится. После очередной неудачной попытки я пошла разговаривать в форум. Там все просто: пост накатался сразу и большой. Без запинок и ошибок. Вот если б нам на экзамене дали сначала написать, а потом уже читать по написанному...

Витя, 11 апреля 1980 года, вечер

Дома меня ждал приятный сюрприз — мама и папа были не на работе. Причем мама готовила что-то вкусненькое, а папа прохаживался по квартире в отличном настроении. Под это настроение его можно было уговорить и сходить в зоопарк, и купить модель крейсера в «Сделай сам». Но, вместо того чтобы обрадоваться, я спросил:

— Чего это вы тут?

— Отгул! — гордо заявил папа. Как будто не отгул получил, а орден.

— В прошлые выходные работал как проклятый, вот меня Первый и отправил сегодня домой пораньше!

Я слушал, тупо кивая. Как начал в школе кивать, так остановиться не могу.

— Маму вон с каторги вызволил!

— Не с каторги! — крикнула мама. — А с любимой работы! Вечно я всех заменяю, пусть они меня хоть раз заменят! А тут Валентин Прокофьевич позвонил...

Мама, веселая и раскрасневшаяся, вышла из кухни, увидела меня и сразу сникла.

— Что-то случилось?

Я помотал головой. От этого опять замутило. Все-таки кивать проще. Теперь и папа забеспокоился:

— Чего такой бледный?

— Так... — сказал я через силу. — Живот болит.

В результате я получил то, о чем и мечтать не мог: полноценное боление в рабочий день. Мама сварила мне куриного бульончику, папа развлекал разговорами и поминутно трогал лоб.

Я немного покапризничал, немного подремал, похлебал любимого бульона с рисом, опять поспал. Проснулся и понял, что хочу почитать чего-нибудь.

Папа как раз зашел проведать и обрадовался, увидев меня с книгой в руках:

— О! Значит, жить будешь!

Я и сам понимал, что хорошенького понемножку. Завтра буду как огурчик...

...А в понедельник — собрание.

Наверное, лицо у меня как-то очень перекривилось, потому что папа опять встревожился:

— Что? Опять живот?! Надо «скорую»...

— Не надо! Это не из-за живота...

И я рассказал папе все как есть.

Рассказывал и надеялся, что сейчас папа рассмеется и скажет: «Нашел из-за чего дергаться! Ерунда на постном масле». Но папа, наоборот, слушал меня очень серьезно.

— Кислое дело, — сказал он, когда я закончил, — пещера Лехтвейса...

Это он что-то цитировал из книг, которые мне пока читать рано.

— Ладно. Болей пока, я Архипову позвоню.

И папа отправился звонить Женькиному папе, с которым они давно дружат.

Синичка, 11 апреля 2018 года, утро

Первым уроком у нас был русский язык. Это всех и добило. Экзамен по русскому, оказывается, заключается в том, что мы опять будем тянуть эти дурацкие билеты, в которых два вопроса и еще задание. Вопросы по литературе, задание по языку. «Роль былин в русской литературе», «Описание природы у Пушкина». Чего говорить-то? Да, былины, сыграли свою роль, да, Пушкин описывал природу. Я честно пыталась сосредоточиться, но смысл того, что говорила русичка, от меня ускользал. Зачем мне запоминать стихи, если на Гугле я найду их в три секунды? Зачем самой придумывать все эти красивые слова, если они уже давно все написаны и выложены, украшенные разными шрифтами? Русица

бесилась, я висела на форуме с комика, параллельно скачивая откуда-то ответы на ее вопросы.

— А ну телефоны на парту! Не дети, а роботы! — взвилась учительница.

А на форуме почти сразу появилось новое сообщение от Ястреба:

«Почему роботы? Ну почему? Просто наша реальность шире вашей, просто мы живем в двух измерениях — и в реале, и в виртуале. Зачем вам обязательно нужно выдрать нас из привычного мира и вписать в свои рамки? У нас в виртуале нет границ, мы все равны. У нас нет комплексов, каждый то, чем он хочет быть. Нам здесь хорошо, оставьте нас в покое!»

Какой же он все-таки умный! Несмотря на рев русички, я первая успела поставить под его сообщением свое ППКС!

Витя, 11 апреля 1980 года, утро

Не знаю, о чем там говорили мой папа с Женькиным, но только сам Архипыч со мной общаться не хотел. Он даже попросил его пересадить за другую парту. Классуха, которая обычно отвечала в таких случаях: «Что за блажь?!», на сей раз без лишних слов отсадила его на пустое место возле Сережки Павлюковича. Я остался один.

На перемене пытался объяснить Женьке, что я не виноват. И вообще — я его даже предупредил, хотя мне запретили. Но Архипыч в ответ обозвал меня предателем.

Даже Ирка Воронько, которая меня считала зубрилой, возмутилась:

— Ты чего пристал?! Ему сказали, он и повторил!

Женька презрительно хмыкнул и ушел на другой конец коридора, где и стоял у окна в гордом одиночестве. Ко мне тоже никто не подходил, а мне и самому не очень хотелось с кем-то болтать.

На уроках я только и думал, что об этой дурацкой ситуации. Англичанка меня три раза назвала по имени, пока я сообразил, что это она мне.

Я встал. Она еще раз повторила вопрос, но я и по-русски ничего в тот момент не понимал, а тут по-английски...

— Ай эм илл! — применил я свои языковые познания.

— Ар ю сик? — то ли переспросила, то ли поправила англичанка.

Я решил больше не рисковать с иностранными языками.

— Плохо мне, Елена Ивановна. Можно, я домой пойду?

Англичанка от такой просьбы чуть на пол не села. В глазах у нее читалось: «Ничего себе заявочки».

— Меня сейчас стошнит! — почти не соврал я. — Можно выйти?

— Ладно... — англичанка вопреки своим принципам тоже перешла на русский. — Иди...

Я схватил портфель и выбежал из класса.

Домой сразу не пошел. Меня и правда мутило, не хотелось в душную комнату. И вообще, надо было походить, подумать. Чем больше думал, тем больше на себя злился. Ну зачем я все Архипычу заранее рассказал?! Если бы Васса его ошаршила, он бы растерялся и... И не знаю, что бы там было, но я бы точно виноват не был! А теперь получается, что виноват.

С другой стороны, я же не мог не предупредить друга? Нет, если бы не предупредил, еще хуже было бы!

Мне вдруг захотелось сесть и расплакаться, как маленькому. С большим трудом я доплелся до дома, ввалился в квартиру и залег на диван.

Потом навалился какой-то липкий туман, от которого остались только обрывки воспоминаний. Мама вроде беспокоилась... Что-то я ей отвечал... А потом какой-то врач... Молодой, недовольный мной... Я один в комнате...

Очнулся как-то сразу. За окном темно. А в большой комнате кто-то разговаривает. Не очень понимая зачем, я встал и поплелся слушать.

Говорили мой и Женин папа.

— Может, они его поугаать хотят? — Женин папа говорил тихо, но как-то неестественно жизнерадостно. — Попугают и отстанут.

— Нет. Не отстанут. Я заходил в школу, — голос у папы был очень усталый, как после какой-нибудь обкомовской конференции. — Завуч там... старой закалки. И старшая пионервожатая явно под ее влиянием.

— Значит, акция устрашения? — теперь Архипов-старший старался изображать веселье.

— Ты, Петь, не веселись... Мало тут веселого. Тебя в Минск собирались перевести, замом в какую-нибудь республиканскую газету. А теперь...

Они помолчали. Я почувствовал, что коленки у меня подкашиваются. Не от страха, а просто от слабости. Я присел у двери на корточки.

— Неужели ты думаешь, — продолжил мой папа, — что тебя утвердят после такого... инцидента? Это же номенклатура ЦК...

— Да... за такое меня и из партии могут попереть, — теперь дядя Петя не хорохорился, и голос у него стал точь-в-точь, как у моего папы.

— Не попрут! Сошлем на пару лет в какую-нибудь многотиражку...

Архипов перебил:

— Это все ерунда. Как-нибудь переживу, не маленький. Женьку жалко. Поломают парню жизнь... Слушай, а эти... педагоги... они совсем невменяемые?

— Совсем. Единственный шанс твоему Женьке уцелеть — публично покаяться и признать ошибки.

— Нет!

Я вздрогнул всем телом. «Нет» получилось тихим, но таким... хлестким, что ли? Мы как-то ходили в цирк, там у дрессировщика был кнут. Вот он точно так же им щелкал, как дядя Петя сейчас сказал «Нет».

Он продолжил немного спокойнее:

— Помнишь, как ты тогда, с Комаровым? Не стал ведь каяться и признавать ошибок, вlepил ему на общем собрании!

— Комаров был сволочь и бюрократ. Его из партийных органов давно надо было гнать. И вообще, время было другое.

— Другое. Тебя могли не только без партбилета оставить, но и в волюнтаризме обвинить.

— Ладно, не важно, — по голосу папы стало понятно, что он морщится. — Вот видишь, теперь время не такое жесткое...

— Время всегда одинаковое. А если Женьку сейчас сломают... нет уж! Пусть стоит до конца...

Тут на кухне завоzилась мама.

— Мужчины! — крикнула она. — Еще чаю принести?

— Неси! — отозвался папа.

Я торопливо встал и спрятался в своей комнате. Лег на ледяную подушку и чуть не заплакал. Теперь и Женькин папа пострадает.

Я должен что-то сделать!

Как-то спасти друга! Как в «Трех мушкетерах» или «Двух капитанах»!

Тут я вспомнил, что за весь разговор взрослые ни разу не упомянули меня. Наверное, понимали, что я никак не могу помочь. Ну никак!

А я очень хочу! Очень сильно!

Мама гладила меня по голове и терпеливо повторяла: «Все хорошо! Конечно, ты его спасешь! Успокойся, Витя, обязательно спасешь!»

Но я никак не мог спасти Женьку. Он совсем рядом, привязан к мачте, гвардейцы кардинала тыкают в него шпагами. Архипыч не плачет, хотя вся рубаха у него в крови. Он просто смотрит на меня в упор. Мне надо перепрыгнуть со своей кровати на корабль, но нельзя — на борту сидят Васса и Танечка в рыцарских доспехах и строго грозят указательным пальцем.

Я знаю, что завуч будет очень недовольна, если я помешаю гвардейцам кардинала.

Я пытаюсь хотя бы понять — почему? Я ведь должен помочь! Это же мой друг!

Стреляет пушка. Большое каменное ядро из нашего городского музея летит мне прямо в голову, а я не могу даже пошевелиться.

Ядро врезается мне в лоб и взрывается...

Синичка, 12 апреля 2018 года, вечер

Сегодня мама задерживалась. Я от нечего делать решила разгрести свой комик. Немного перенастроила инет, чтоб удобнее было, фильмы старые удалила, музыки новой залила. Почту размусорила, а то спама больше гига накопилось. Вообще, конечно, мой комик уже менять пора. Ему уже два года, старенький совсем. Кучи нужных функций нет. Телевизором, например, управлять невозможно. И в трубочку не сворачивается! Стыдно с таким старьем ходить!

Мама пришла только в восемь вечера, уставшая и несчастная.

— Достали эти пробки... Сил нет никаких. К косметичке я не успела, на тренировку тоже. Ну совершенно нет времени собой заняться! Когда уже придумают, как сделать так, чтоб в пробке делом заниматься, а не тупо телек смотреть или по телефону трындеть. У меня за рабочий день уже от телефона голова пухнет! Три остановки телепались полтора часа! Я б за это время два маникюра сделать успела!

Папа тут же начал подтрунивать.

— Зачем тебя два маникюра, мы и одного не оценим...

А мама немедленно разозлилась:

— Слушай, мне всего тридцать восемь лет! У меня еще вся жизнь впереди, если сейчас не следить за собой, потом поздно будет!

— Ладно, ладно, — вздохнул папа, — иди поешь. А то ты сильно злая, когда голодная.

Пока мама ужинала, я честно пыталась в очередной раз пересказать ей параграф из учебника истории, а потом еще и билет по русскому языку. Мне стало плохо. Сначала просто разболелась голова. Мама, как обычно, завелась на тему «это все твой комп», а потом вспомнила, что последние пару часов я к компу-то и подходила. Сидела с ней на кухне и к экзаменам готовилась. Мама дала мне таблетку. Не помогло. Я честно пыталась лечь поспать, но как только закрывала глаза, видела перед собой класс, который на меня смотрит. От ужаса просыпалась. Вроде бы мама ко мне в комнату заходила, я помню ее холодные руки на моем лбу, помню, она говорила что-то успокаивающее. Потом мне начало сниться, что ко мне летит историк с огромными крыльями и тяжелым клювом долбит меня в висок. А за ним прилетает ястреб, отгоняет историка, и мне становится почти хорошо. Голова болит, но так, как будто это не моя голова. В этот момент я, наверное, очнулась, потому что смутно помню людей в белых халатах, и капельницу, и мамино заплаканное лицо. А потом опять всякая ерунда. Помню белую комнату, помню мальчика, помню, что я точно знаю, что это и есть Ястреб, а он как будто меня не понимает. Но мне так хорошо оттого, что я его увидела, что я засыпаю. Просто засыпаю. И голова уже не болит.

Витя, неизвестное число, неизвестного года

Совсем ничего не болит. Даже странно — я ведь хорошо помню, как мне в голову летело ядро. И взрыв помню.

Может, я умер, и это рай?

Думаю — и пугаюсь, что эту мысль подслушает Васса. Оглядываюсь. Ни Вассы, ни Танечки рядом нет. И Женьки нет. Я сижу в очень белом кресле в углу очень белой комнаты. В противоположном углу — еще одно такое же белое кресло. На нем сидит сердитая девочка, прижав колени к подбородку.

— Ты кто? — говорю я, но звука не слышу.

Тем не менее девочка меня понимает и отвечает:

— А ты кто?

Это очень странно. Ничего не слышно, но совершенно точно знаю, что она ответила.

— Я Витя. Шевченко. Я заболел... Мы в больнице?

Девочка, кажется, обиделась еще больше.

— Ты точно больной!

Я внимательно смотрю по сторонам. Очень чисто. И никаких теней. И даже намека нет на дверь.

— Это, наверное, обкомовская больница! — догадываюсь я. — Или даже цековская!

Девочка перестала обижаться. Теперь она очень удивлена.

— А что это?

Похоже, у нее с головой не все в порядке, что ж она таких простых вещей не знает!

— Это просто сон, — говорит девочка. — Я сплю, и ты мне снишься.

— Нет, — мне обидно, что она первая про сон сообразила. — Это мой сон! А тебя я вообще не знаю!

— Ты — Ястреб? — вдруг спрашивает девочка.

— Я кто? — у меня от удивления челюсть до пола чуть не упала.

— Я знала, что ты мне приснишься, я тебе в личку написала, а ты не ответил...

— Куда написала?

Но девочка меня не слушает, она встает с кресла и начинает рассматривать комнату. Я тоже встаю. Просто по привычке. Вроде как из вежливости.

— Напиши мне, ладно? — говорит девочка, усаживается в кресло и поджимает под себя ноги.

— Это мое место, — бурчу я.

— А, — машет она рукой, — они одинаковые.

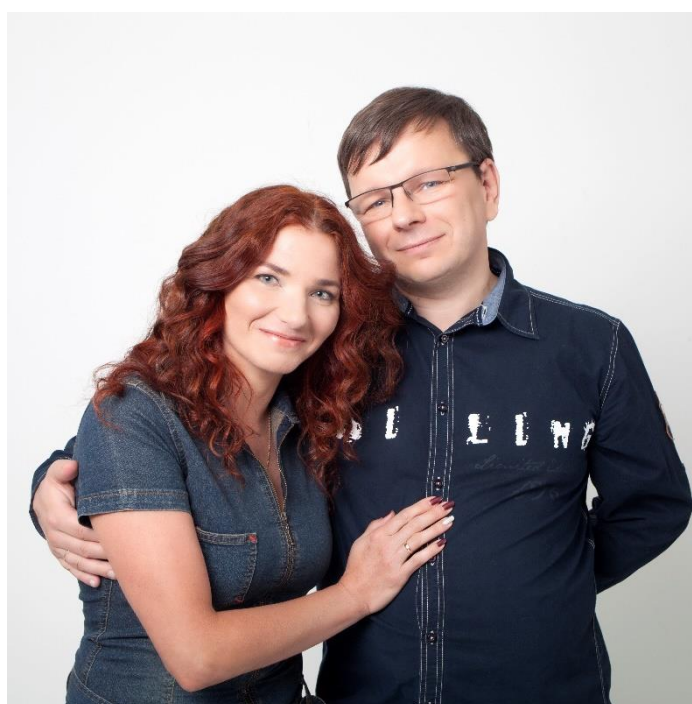
Мы молчим. Я просто не знаю, что сказать. Сажусь в свободное кресло, и через минуту глаза начинают слипаться. Никогда не думал, что можно спать во не...

ПРІЛОГА Ч. 2 ОБАЛКА КНИГЫ

Zdroj: Sajt pisatělja Andreja Žvalevskogo (srov. 12)

PŘÍLOHA Č. 3 FOTOGRAFIE ŽVALEVSKÉHO A PASTERNAKOVÉ

Zdroj: Safonov, In: Sajt pisatelja Andreja Žvalevskogo (srov. 13)

ANOTACE

Jméno a příjmení autora práce:	Bc. Lucie Ušiaková
Název katedry a fakulty:	Katedra slavistiky Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Martina Pálušová, Ph.D.
Název diplomové práce:	Překlad dětské literatury
Podnázev diplomové práce:	Komentovaný překlad vybraných částí z knihy <i>Vremja vsegda chorošeje</i>
Počet znaků:	146 338
Počet příloh:	3

Klíčová slova: překlad, umělecká literatura, dětská literatura, literatura pro mládež, analýza překladu, překladatelská řešení, antroponymum, přenos kulturních specifíků, lexikální stránka, slovní hříčky

Předkládaná diplomová práce se zabývá dětskou literaturou a jejím překladem. V teoretické části představujeme dětskou literaturu jako žánr, přičemž podrobněji zkoumáme také literaturu pro mládež. V teoretické části se zabýváme překladem dětské literatury, přičemž klademe důraz na rozdíly mezi překladem pro děti a dospělé čtenáře. Následuje charakteristika autorů Andreje Valentonoviče Žválněského a Jevgeniji Borisovny Pasternakové a jejich knihy *Vremja vsegda chorošeje*. Praktická část diplomové práce představuje překlad vybraných kapitol z uvedené knihy. V další části se věnujeme analýze vybraných překladatelských řešení, přičemž jsme se zaměřili na jevy, které se jsou pro ruskou pohádku typickými. Jedná se o překlad a přenos kulturních specifíků (antroponyma, oslovení a patronymika, bezekvivalentní zásoba) a lexikální stránku (spisovnost/nespisovnost, frazeologismy, slovní hříčky, zdvojení a opakování slov).

ANNOTATION

Author of the diploma thesis:	Bc. Lucie Ušiaková
Department and faculty:	Department of Slavonic Studies Faculty of Arts of Palacký University in Olomouc
Advisor of the diploma thesis:	Mgr. Martina Pálušová, Ph.D.
Title of the diploma thesis:	Translation of Children's Literature
Subtitle of the diploma thesis:	Annotated Translation of Selected Parts from the Book <i>Vremya Vsegda Khoroshee</i>
Number of signs:	146 338
Number of appendices:	3

Keywords: translation, fiction, children's literature, young adult fiction, analysis of translation, translation problems, anthroponym, translation of cultural expression, lexical aspect, play on words

The subject of the submitted diploma thesis is children's literature and its translation. The theoretical part deals with the genre of children's literature and at the same it gives a detailed description of young adult fiction. The attention is also paid to the translation of children's literature and especially to difference between the translation of literature for children and adults. The following chapter gives a characterization of the authors A. V. Zhvarevskii and E. B. Pasternak and their book *Vremya Vsegda Khoroshee*. In the practical part of the thesis is introduced the translation of the selected chapters of the mentioned book. The analysis of the selected parts of the translation issues is to be found in the next chapter. It presents the issues with respect to the typical features of the Russian fairy tale, especially there is defined the translation of cultural expressions (anthroponyms, patronymics and addressing, non-equivalent vocabulary) and the lexical aspect of the translation (standard/non-standard language, idioms, plays on words, double and repeated words).